

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Šajn

**VLOGA NARAVNIH VIROV V AFRIŠKIH KONFLIKTIH:
KOLTAN IN DEMOKRATIČNA REPUBLIKA KONGO**

diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Šajn

Mentorica:izr. prof. dr. Maja Bučar

**VLOGA NARAVNIH VIROV V AFRIŠKIH KONFLIKTIH:
KOLTAN IN DEMOKRATIČNA REPUBLIKA KONGO**

diplomsko delo

Ljubljana 2008

Hvala, mama in ate.

Merci Bubi, merci George P.

Hvala, Dinda, Sanja, hvala, Vanja, Vida.

Hvala, Manca, hvala, Stvor.

Hvala, mentorica izr. prof. dr. Maja Bučar.

Hvala, Tomo Križnar, za koltan.

*Petra
Ilirska Bistrica, januar 2008*

Vloga naravnih virov v afriških konfliktih: koltan in Demokratična republika Kongo

V diplomski nalogi sem analizirala različne poglede na vlogo naravnih virov v oboroženih konfliktih, pri čemer sem preučila tako posredno povezavo med naravnimi viri in konflikti preko vpliva odvisnosti od naravnih virov na dosežke držav v razvoju na več področjih, kot neposredno vlogo naravnih virov pri sprožanju in vztrajanju konfliktov. Z analizo sekundarnih virov sem pokazala, da je odvisnost od naravnih virov pozitivno povezana z nizkimi stopnjami gospodarskega in človekovega razvoja ter z visokimi stopnjami avtoritarnosti oblasti in korupcije. Odvisnost od naravnih virov lahko sicer odigra pomembno vlogo pri sprožanju državljskih konfliktov, vendar gre pri tem običajno za splet različnih okoliščin in vzrokov, ki se medsebojno dopolnjujejo in krepijo. Povezanost med odvisnostjo od naravnih virov in vztrajanjem državljskih konfliktov je precej močnejša, saj je lahko prisotnost dobičkonosnih naravnih virov ključni dejavnik podaljševanja spopadov in onemogočanja mirovnih pogajanj, do česar je prišlo v številnih afriških konfliktih po koncu hladne vojne. V diplomskem delu sem ugotovila, da so specifične lastnosti koltana, kot so primernost za plenjenje, lahka prenosljivost, dobičkonosnost ter preprost dostop do mednarodnih trgov, udeležencem druge kongovske vojne, ki se je začela leta 1998, omogočile financiranje vojnih dejavnosti preko nezakonitega trgovanja s to rudnino, kar je podaljšalo konflikt.

Ključne besede: naravni viri, državljski konflikti, Afrika, koltan, Demokratična republika Kongo.

The Role of Natural Resources in African Conflicts: Coltan and Democratic Republic of the Congo.

In my thesis I have analysed different viewpoints on the role of natural resources in armed conflicts. I have tackled indirect link between natural resources and conflicts by researching the influence of the resource dependence on the achievements of states in various fields as well as the direct role of natural resources in triggering and prolonging civil conflicts. With the analysis of secondary sources I have shown that resource dependency is positively linked with low rates of economic and human development and with high rates of corruption and authoritarian government. Resource dependency can play an important role in triggering civil conflicts however the latter are usually an outcome of more complex and interactive causes and circumstances. The link between resource dependency and the duration of civil conflicts is much stronger as the presence of valuable resources in the country often proves to be the key reason of conflict continuation and unsuccessful peace negotiations. This characterised several African conflicts in the post cold war period. Research on the role of coltan in the civil conflict in Democratic republic of Congo has led me to the conclusion that the mentioned conflict was prolonged due to the illegal exploitation of and trading with coltan as the specific characteristics of the mineral such as lootability, low weight, high value and easy access to international markets enabled the financing of war activities of different belligerents.

Key words: natural resources, civil conflicts, Africa, coltan, Democratic Republic of the Congo.

KAZALO

SEZNAM SLIK IN TABEL	7
SEZNAM KRATIC	8
1. UVOD	9
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	9
1.2 STRUKTURA NALOGE IN METODOLOGIJA.....	10
2. PREKLETSTVO NARAVNIH VIROV	13
2.1 ODVISNOST OD NARAVNIH VIROV IN GOSPODARSKA RAST	14
2.2 ODVISNOST OD NARAVNIH VIROV IN ČLOVEKOV RAZVOJ.....	17
2.3 ODVISNOST OD NARAVNIH VIROV IN KAKOVOST VLADANJA.....	20
3. VLOGA NARAVNIH VIROV V OBOROŽENIH KONFLIKTIH	23
3.1 KONFLIKT KOT REZULTAT PROCESA IZKORIŠČANJA NARAVNIH VIROV	23
3.2 VLOGA NARAVNIH VIROV PRI FINANCIRANJU KONFLIKTOV.....	25
3.2.1 Državljske vojne po koncu hladne vojne.....	25
3.2.2 Mehanizmi povezave med naravnimi viri in izbruhom oboroženih konfliktov	29
3.2.3 Vpliv bogastva naravnih virov na dolžino trajanja oboroženih konfliktov	37
3.2.4 Različni viri – različni konflikti	41
4. NAČINI PREPREČEVANJA IN REŠEVANJA KONFLIKTOV POVEZANIH Z NARAVNIMI VIRI	45
4.1 GOSPODARSKI RAZVOJ	46
4.2 UPRAVLJANJE Z NARAVNIMI VIRI	47
4.2.1 Transparentnost in nadzor nad finančnimi tokovi.....	48
4.2.2 Nadzor nad nezakonitimi tokovi naravnih virov.....	50
4.2.3 Mednarodni instrumenti uveljavljanja	52
4.2.3.1 Trgovinske sankcije OZN	52
4.2.3.2 Pritisk civilne družbe.....	53
5. KOLTAN IN KONFLIKT V DEMOKRATIČNI REPUBLIKI KONGO	56
5.1 DEMOKRATIČNA REPUBLIKA KONGO	56
5.2 ZGODOVINA IZKORIŠČANJA NARAVNIH VIROV V DEMOKRATIČNI REPUBLIKI KONGO	58
5.3 DRUGA KONGOVSKA VOJNA.....	60
5.4 KOLTAN.....	62
5.5 VPLIV KOLTANA NA POTEK IN DOLŽINO TRAJANJA DRUGE KONGOVSKE VOJNE.....	63

6. ZAKLJUČEK	67
7. LITERATURA IN VIRI	72
7.1 SEKUNDARNI VIRI	72
7.2 PRIMARNI VIRI.....	80
PRILOGA A: Državljsanske vojne, povezane z naravnimi viri, 1990–2002.....	81
PRILOGA B: Mehanizmi povezave med naravnimi viri in izbruhom oboroženih konfliktov.....	82
PRILOGA C: Veriga pridobivanja koltana iz Demokratične republike Kongo.....	83

SEZNAM SLIK IN TABEL

SLIKA 5.1.1: Nahajališča naravnih virov v Demokratični republiki Kongo.....	57
TABELA 2.2.1: Odvisnost od izvoza rudnin in indeks človekovega razvoja.....	18
TABELA 2.2.2: Odvisnost od izvoza nafte in indeks človekovega razvoja.....	19
TABELA 3.2.1.1: Državljanjsko nasilje v Afriki po desetletjih, od 1970 do 1999.....	27
TABELA 3.2.1.2: Oboroženi konflikti v Afriki in v preostalem svetu, od 1989 do 2000.....	27
TABELA 3.2.4.1: Odnos med značilnostmi naravnih virov in tipom konflikta.....	42

SEZNAM KRATIC

AFDL	<i>Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo</i> (Zavezništvo demokratičnih sil za osvoboditev Konga)
BDP	bruto družbeni proizvod
DRK	Demokratska republika Kongo
FAR	<i>Forces Armées Rwandaises</i> (Ruandske oborožene sile)
FRELIMO	<i>Frente de Libertação de Moçambique</i> (Fronta za osvoboditev Mozambika)
IČR	indeks človekovega razvoja
MONUC	<i>Mission des Nations Unies en République Démocratique du Congo</i> (Misija Združenih narodov v Demokratični republiki Kongo)
MPLA	<i>Movimento Popular de Libertação de Angola</i> (Ljudsko gibanje za osvoboditev Angole)
OECD	<i>Organisation for Economic Development and Cooperation</i> (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)
OZN	Organizacija združenih narodov
RCD	<i>Rassemblement Congolais pour la Démocratie</i> (Kongovski zbor za demokracijo)
RCD/ML	<i>Rassemblement Congolais pour la Démocratie/Mouvement de Libération</i> (Kongovski zbor za demokracijo/Gibanje za osvoboditev)
RENAMO	<i>Resistência Nacional Moçambicana</i> (Mozambiški nacionalni odpor)
RUF	<i>Revolutionary United Front</i> (Revolucionarna enotna fronta)
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Razvojni program združenih narodov)
UNHCR	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i> (Visoki komisar Združenih narodov za begunce)
UNITA	<i>União Nacional para a independência Total de Angola</i> (Nacionalna unija za popolno neodvisnost Angole)
ZDA	Združene države Amerike

1. UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Obdarjenost z naravnimi viri bi morala na podlagi racionalnih pričakovanj državam omogočiti hitrejši gospodarski razvoj in tako tudi višjo raven blaginje ter posledično zmanjšati možnost družbenih nemirov in oboroženih spopadov. Primeri številnih držav v razvoju pa kažejo na to, da je odvisnost od naravnih virov¹ prej kot z gospodarskim uspehom in družbenim napredkom povezana z visokimi stopnjami revščine, avtoritarnostjo oblasti ter netransparentnim upravljanjem z dohodki od prodaje teh virov (Sachs in Warner 2001; Ross 2003c). Nepravična delitev dohodkov, pri kateri je največkrat oškodovano že tako revno prebivalstvo držav v razvoju, ter družbene in okoljske posledice projektov izkoriščanja naravnih virov, so večkrat razlog za pojav nezadovoljstva in napetosti. Poleg tega lahko dejavnosti kot so nadzor nad naravnimi viri, izkoriščanje teh virov, trgovanje z njimi ter njihova obdavčitev pripomorejo k izbruhu oboroženih konfliktov, nosilci teh dejavnosti pa se lahko okoristijo tudi z razmerami že obstoječih konfliktov (Le Billon 2003: 216).

Državlanski konflikti v Liberiji, Sierra Leoneju in Demokratični republiki Kongo (DRK), ki so izbruhnili po koncu hladne vojne, ter konflikt v Angoli, ki je v tem obdobju doživel preobrazbo načinov financiranja (Sherman 2000: 699–700), so pokazali, da je alternativni sistem odnosov moči, ki se vzpostavi v obdobju konflikta, za marsikoga lahko koristen. Pri tem se postavlja vprašanje, ali je financiranje udeležencev teh konfliktov s pomočjo nezakonitega trgovanja z naravnimi viri pripomoglo k vztrajanju nasilja in neuspehu mirovnih prizadevanj. V konflikt, ki že vse od leta 1997 pretresa DRK, je bilo na vrhuncu napetosti vključenih kar sedem afriških držav ter številne oborožene kongovske skupine (Clark 2007: 29; Mealer 2006: 54), zaradi česar so ga nekateri poimenovali prva afriška svetovna vojna (Montague in Berrigan 2001). Po ocenah skupine strokovnjakov Organizacije združenih narodov (OZN) je pomembno vlogo pri vztrajanju konflikta odigralo ravno nezakonito izkoriščanje naravnih virov.² Pri tem je

¹ Večina avtorjev (Sachs in Warner 2001; Collier in Hoeffler 2001; Ross 2003b) obravnava odvisnost od naravnih virov, merjeno z deležem izvoza primarnih surovin v BDP države, kot indikator bogastva naravnih virov. Ross (2003b: 7) je mnenja, da ta indikator ni povsem primeren, saj je občutljiv na spremembe v ostalih gospodarskih sektorjih in v velikosti BDP, poleg tega pa zanemarja pomen naravnih virov, ki so prodani na domačem trgu ali nezakonito izvoženi. V nalogi uporabljam izraza bogastvo naravnih virov in odvisnost od naravnih virov kot medsebojno zamenljiva.

² Poročilo Skupine strokovnjakov o nezakonitem izkoriščanju naravnih virov in ostalih oblik bogastva v Demokratični republiki Kongo (*Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo*), predano predsedniku Varnostnega sveta Združenih narodov 12. aprila 2001 v skladu z njegovo izjavo S/PRST/2000/20 z dne 2. junija 2000. V nadaljevanju navajam kot Poročilo Skupine strokovnjakov OZN, 2001. Dostopno na <http://daccess.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/323/54/IMG/N0132354.pdf?OpenElement> (10. november 2007).

najbolj izpostavljeno nezakonito trgovanje s koltanom, rudnino, iz katere je moč pridobiti kemijski element tantal, ki je izjemnega pomena za visokotehnološko industrijo.

V diplomski nalogi obravnavam različne vidike hipoteze o prekletstvu virov, ki predpostavlja, da je odvisnost od naravnih virov povezana z nizkimi stopnjami gospodarskega razvoja, revščino, avtoritarno oblastjo ter pojavom oboroženih konfliktov. Glavni cilj diplomske naloge je osvetliti različne poglede na vlogo naravnih virov pri sprožanju in vztrajanju oboroženih konfliktov, pri čemer me še posebej zanima vloga naravnih virov v afriških oboroženih konfliktih po koncu hladne vojne. V tem okviru skušam pojasniti povezavo med nezakonitim izkoriščanjem koltana ter vztrajanjem vojne v DRK.

Na vprašanje, ali so naravni viri, s katerimi so obdarjene države v razvoju, spodbuda za gospodarski razvoj ali prekletstvo, ki zaradi možnosti velikih dobičkov te države potiska v konflikte, bom odgovorila s pomočjo treh hipotez.

S prvo hipotezo analiziram posredno povezanost med naravnimi viri in konflikti, in sicer preko vpliva odvisnosti od naravnih virov na dosežke držav v razvoju na več področjih: *Države, odvisne od naravnih virov, dosegajo v povprečju slabše rezultate na področju gospodarskega in človekovega razvoja.*

V drugi hipotezi se osredotočim na bolj neposredno vlogo naravnih virov v oboroženih konfliktih: *Odvisnost od naravnih virov lahko ključno pripomore k sprožanju in vzdrževanju državljanskih konfliktov.*

V tretji hipotezi se osredotočim na povezavo med nezakonitim izkoriščanjem naravnih virov in vztrajanjem državljanske vojne v DRK: *Specifične lastnosti koltana so udeležencem konflikta v DRK omogočile financiranje vojnih dejavnosti s pomočjo nezakonitega trgovanja s to rudnino, kar je vplivalo na podaljševanje konflikta.*

1.2 STRUKTURA NALOGE IN METODOLOGIJA

Vprašanje vloge naravnih virov pri sprožanju in vztrajanju konfliktov je izjemno kompleksno, saj lahko odvisnost od naravnih virov tako posredno kot neposredno vpliva na možnost izbruha notranjih napetosti. Osrednji del diplomske naloge tako razdelim na dva dela; na analizo povezanosti med odvisnostjo od naravnih virov ter uspešnostjo držav ter na analizo neposredne vloge naravnih virov v oboroženih konfliktih. V tretjem delu diplomske naloge skušam ugotovitve iz prvih dveh delov preveriti na izbranem primeru državljanske vojne v DRK.

V drugem poglavju diplomske naloge preučim povezanost med odvisnostjo od naravnih virov ter gospodarsko rastjo, človekovim razvojem in kakovostjo vladanja. Preko metode

uporabe in analize sekundarnih virov ter analize podatkov OZN o dosežkih držav na področju človekovega razvoja skušam dokazati, da se države, odvisne od izvoza naravnih virov, v povprečju soočajo z nižjimi stopnjami gospodarske rasti ter s slabšimi rezultati na področju zdravstva, izobraževanja in ravni življenja prebivalstva. Ob tem s pomočjo uporabe in analize sekundarnih virov raziščem vzroke za takšne rezultate ter skušam odgovoriti na vprašanje, ali se države, odvisne od izvoza naravnih virov, srečujejo s podobnimi težavami in ovirami na poti do gospodarske uspešnosti. Raziščem tudi vpliv odvisnosti od naravnih virov na vsebino in kakovost vladanja, pri čemer preučim, ali in če, na kakšen način, je ta odvisnost povezana z avtoritarnostjo oblasti ter stopnjami korupcije v državah izvoznicah naravnih virov.

V tretjem poglavju raziščem vlogo naravnih virov v oboroženih konfliktih, pri čemer zopet uporabim metodo uporabe in analize sekundarnih virov. Poglavje razdelim na dva dela. V prvem delu se osredotočim na vpliv samega procesa izkoriščanja naravnih virov na izbruh notranjih napetosti in konfliktov. Preučim različne vidike tega vpliva; delovanje državnih oblasti v procesu upravljanja z naravnimi viri, družbene in okoljske posledice projektov izkoriščanja naravnih virov za lokalno prebivalstvo ter obnašanje podjetij, vpletenih v te projekte. V drugem delu poglavja, ki predstavlja osrednji del diplomske naloge, raziščem vlogo izkoriščanja naravnih virov pri financiranju konfliktov. Da bi pregled različnih pogledov na vlogo naravnih virov pri sprožanju in vztrajanju državljanskih konfliktov postavila v ustrezen kontekst, najprej preučim spremenjene razmere financiranja državljanskih konfliktov po koncu hladne vojne. V tem obdobju so se namreč pojavila ugibanja o pomenu ekonomskih interesov udeležencev državljanskih vojn za vztrajanje državljanskih konfliktov, kar je sprožilo intenzivno razpravo o povezanosti med naravnimi viri in državljanskimi konflikti. V nadaljevanju se osredotočim na rezultate te razprave, IN sicer tako, da povzamem ključne mehanizme povezanosti med naravnimi viri in izbruhom oboroženih konfliktov ter preučim poglede različnih avtorjev na vpliv bogastva naravnih virov na dolžino trajanja oboroženih konfliktov. S tem skušam dokazati, da lahko odvisnost od naravnih virov ključno pripomore k sprožanju in vztrajanju državljanskih konfliktov. Da bi preverila, ali se vloga naravnih virov v oboroženih konfliktih spreminja glede na lastnosti posameznih virov, v zadnjem delu tretjega poglavja preučim te lastnosti v luči možnosti za nezakonito izkoriščanje in prodajo virov.

V četrtem poglavju se posvetim načinom preprečevanja in reševanja konfliktov povezanih z naravnimi viri. Pri tem povežem ugotovitve iz drugega in tretjega poglavja, saj mora pristop k preprečevanju in reševanju teh konfliktov upoštevati tako posredno kot neposredno povezavo med viri in konflikti. S pomočjo metode uporabe in analize primarnih in sekundarnih virov raziščem različne oblike odzivov na omenjene konflikte, in sicer tako teoretične predloge

posameznih avtorjev kot dejansko delovanje relevantnih akterjev mednarodne skupnosti. V prvem delu poglavja se osredotočim na vprašanje preprečevanja konfliktov preko spodbujanja gospodarskega razvoja držav, medtem ko v nadaljevanju preučim možnosti preprečevanja in reševanja konfliktov skozi prizmo procesa upravljanja z naravnimi viri.

V okviru povezave med naravnimi viri in državljanskimi konflikti, ki ga preučim v prejšnjih poglavjih, se v petem poglavju posvetim vlogi koltana v državljanskem konfliktu v DRK. Najprej skozi geografske in gospodarske kazalce predstavim DRK ter orišem zgodovino izkoriščanja naravnih virov na njenem današnjem ozemlju od obdobja kolonializma do prve kongovske vojne leta 1996. V nadaljevanju poglavja se osredotočim na značilnosti druge kongovske vojne, preučim pa tudi fizične lastnosti koltana ter proces njegovega pridobivanja. V zadnjem delu skušam pokazati, da je nezakonito pridobivanje koltana na vzhodu DRK vplivalo na dolžino trajanja konflikta. V tem poglavju uporabim metodo študije primera ter metodo uporabe in analize primarnih in sekundarnih virov.

2. PREKLETSTVO NARAVNIH VIROV

Verjetno bi vsakdo pričakoval, da bo bogastvo naravnih virov državi prineslo gospodarski razcvet in blaginjo ter tako njenim prebivalcem omogočilo življenje brez pomanjkanja in revščine. Na prvi pogled se namreč zdi, da izkoriščanje naravnih virov preko davčnih prihodkov napolni državno blagajno, to pa naj bi državi omogočilo financiranje izobraževalnih in socialnih programov ter obenem ustvarjalo nova delovna mesta tako v sami industriji izkoriščanja naravnih virov kot tudi v z njo povezanih panogah. V obdobju po koncu druge svetovne vojne, ko je razvojna agenda postala pomembna, so mnogi pričakovali, da bo ravno obilje naravnih virov številne države potegnile iz revščine. Poleg že omenjenih koristi naj bi v državo namreč pritegnilo tudi investicijski kapital, nujen za gospodarski vzpon, ter razvitejšo tehnologijo (Le Billon 2005: 11,16).

Dejanski rezultati pa so precej drugačni. Nekaterim državam je res uspelo bogastvo naravnih virov preliti v gospodarski uspeh in družbeni napredek, vendar večina držav, odvisnih od naravnih virov, ostaja daleč zadaj. Najbolj občutljiv kontinent v tem pogledu je gotovo Afrika, saj izvoz primarnih virov predstavlja kar dve tretjini njenega celotnega izvoza (*ibid.* 14), poleg tega pa se na tem kontinentu nahajata večina od izvoza rudnin odvisnih držav ter velik delež držav, odvisnih od izvoza nafte (Ross 2001c: 7). Redke relativno uspešne primere kot je Bocvana, ki ima za seboj štiri desetletja gospodarske rasti, podprte z industrijo diamantov, vendar obenem še vedno velik prepad med bogatimi in revnimi (Biles 2004), hitro zasenčijo dogodki v državah kot so Sierra Leone, Liberija, Angola in Demokratična republika Kongo (DRK), v katerih bogastvo naravnih virov ni bilo povezano samo z gospodarsko neuspešnostjo in nizko stopnjo družbenega razvoja, ampak tudi s dolgotrajnimi krvavimi konflikti.

Izkušnje držav, odvisnih od izvoza naravnih virov, nas tako napeljujejo k zaključku, da hipoteza o prekletstvu naravnih virov res drži, oziroma da države bogate z naravnimi viri v povprečju res dosegajo slabše rezultate od ostalih. Proti koncu prejšnjega stoletja, ko so se v vedno večji meri začeli pojavljati dokazi o počasni gospodarski rasti držav bogatih z naravnimi viri v desetletjih po koncu druge svetovne vojne, je prišlo do nastanka študij, ki so skušale odgovoriti na vprašanje, ali prekletstvo virov res obstaja (Sachs in Warner 2001: 827). V prvem poglavju tako obravnavam povezanost med odvisnostjo od naravnih virov ter gospodarsko rastjo, človekovim razvojem in kakovostjo vladanja.

2.1 ODVISNOST OD NARAVNIH VIROV IN GOSPODARSKA RAST

Eno izmed najvplivnejših raziskovalnih del na področju prekletstva virov nedvomno predstavljajo študije Jefferyja Sachsa in Andrewa Warnerja (1999; 2001). Upoštevajoč podatke o gospodarski rasti držav v povojnem obdobju sta avtorja statistično dokazala, da so države bogate z naravnimi viri v zadnjih tridesetih letih v povprečju zabeležile počasnejšo gospodarsko rast kot države, ki so v tem pogledu revnejše. Po njunem mnenju ti empirični dokazi sicer niso neovrgljivi, so pa precej močni, saj je hitro jasno, da “ni dejansko nobenega prekrivanja med skupino držav zelo obdarjenih z naravnimi viri ter skupino držav z visoko stopnjo bruto domačega proizvoda” (Sachs in Warner 2001: 828).

Njune rezultate dodatno potrjuje poročilo Svetovne banke iz leta 2002 (Svetovna banka 2002), ki se osredotoča na vprašanje o gospodarski uspešnosti držav, odvisnih od sektorja rudnin. Iz poročila je razvidno, da je v državah, v katerih sektor rudnin predstavlja med 6 in 15 odstotki celotnega izvoza, BDP na prebivalca med letoma 1990 in 1999 v povprečju letno padel za 0,7 odstotka, v državah z velikim sektorjem rudnin (med 15 in 50 odstotki izvoza) za 1.1 odstotka, v državah z zelo velikim sektorjem rudnin (nad 50 odstotki izvoza) pa kar za 2.3 odstotka. Te države so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja tako v povprečju zabeležile padec BDP na prebivalca na letni ravni za 1,15 odstotka, v obdobju celotnega desetletja pa se je njihov BDP zmanjšal za skoraj 11 odstotkov (Ross 2002). Negativna slika se sicer povsem spremeni, ko upoštevamo tudi podatke o gospodarski rasti Kitajske, Indije in Egipta, ki jih avtorica poročila vključi v analizo zaradi velikega pomena sektorja rudnin kot neizvozne panoge. V tem primeru se povprečni padec BDP na prebivalca v državah v razvoju, odvisnih od sektorja rudnin, spremeni v 1,6 odstotno rast, saj se je v omenjenih treh državah BDP na prebivalca v obdobju desetih let v povprečju dvignil kar za 6,8 odstotkov. Zato torej ne čudi, da v nadaljevanju poročila naletimo na trditev, da je večina držav odvisnih od izvoza rudnin precej uspešnejša od ostalih držav v njihovi regiji (Svetovna banka 2002: 8).

Na tako zastavljeno poročilo se je ostro odzval eden izmed vodilnih svetovnih znanstvenikov na področju preučevanja teze o prekletstvu virov Michael Ross (2002), prepričan, da so bili Kitajska, Indija in Egipt v analizo vključeni zgolj zato, da bi popravili nič kaj prijetne rezultate o vplivu odvisnosti od naravnih virov na gospodarsko uspešnost. Obenem je bila brez upravičenih razlogov iz analize izpuščena Liberija, ki predstavlja enega izmed najbolj očitnih primerov delovanja prekletstva virov. Navkljub tem poskusom izkrivljanja realnega stanja pa podatki po avtorjevem mnenju jasno kažejo, da države, odvisne od izvoza naravnih virov, v povprečju dosegajo katastrofalne rezultate (*ibid.*).

Kot navajata Sachs in Warner (2001: 833), univerzalno sprejeta teorija o prekletstvu naravnih virov ne obstaja. Povezanost med odvisnostjo od naravnih virov in gospodarskim neuspehom avtorji največkrat poskušajo pojasniti z vplivom naravnih virov na neko tretjo spremenljivko, ki nato nadalje vpliva na gospodarsko rast. Omenjena avtorja predpostavljata, da sektor naravnih virov, oziroma večja kupna moč, ki je rezultat njegove dobičkonosnosti, ustvarja presežno povpraševanje po nemenjalnih dobrinah. To nadalje vpliva na povišanje nemenjalnih cen, še posebej na povišanje stroškov proizvodnih sredstev, ter posledično na manjšo konkurenčnost proizvodnega sektorja. Slednja se odrazi v upočasjeni gospodarski rasti (*ibid.*). Nižje stopnje gospodarske rasti v državah, bogatih z naravnimi viri, so lahko povezane tudi z nezadostnim investiranjem v izobraževanje ter nizkimi stopnjami izobrazbe prebivalstva (Renner 2002; Ross 2001b: 16), z izpodrinjanjem podjetniške aktivnosti ter inovacij v ostalih sektorjih in s koruptivnim obnašanjem vladnih uradnikov (Sachs in Warner 2001: 835).

Pojav prekletstva virov lahko osvetlimo tudi z druge perspektive in skušamo pojasniti zunanje dejavnike, ki so v zadnjih desetletjih 20. stoletja vplivali na zlom gospodarske rasti v številnih državah v razvoju, odvisnih od izvoza naravnih virov. Zakaj je torej v obdobju med letoma 1980 in 2002 delež izvoza afriških držav v celotnem svetovnem izvozu padel s 6 odstotkov na 2 odstotka (Le Billon 2005: 14)? Eden od razlogov se gotovo skriva v dejstvu, da v obdobju od srede sedemdesetih let dalje beležimo trend padanja cen primarnih surovin (z izjemo nafte), pri čemer je v zadnjih tridesetih letih ta padec v povprečju znašal kar 30 odstotkov (Renner 2002: 19; Le Billon 2005: 16). Poleg tega so se cene primarnih surovin izkazale za precej manj stabilne od cen industrijskih izdelkov, kar je dodatno poslabšalo pogoje menjave držav v razvoju v odnosu do gospodarsko razvitih držav (Ross 2001b: 12; Le Billon 2005: 16–7).

Zaradi nestabilnih cen se morajo države, odvisne od izvoza naravnih virov, spopasti tudi z občutljivostjo na ekonomske šoke. Ross (2001b: 12) navaja, da je Svetovna banka desetletja pozivala države, naj se pred učinki ciklov rasti in padcev cen primarnih surovin zavarujejo z uvedbo stabilizacijskih izvoznih dajatev in oblikovanjem stabilizacijskih skladov, kar bi jim omogočilo relativno mirno plovbo skozi obdobja gospodarskega zatona. Takšna politika bi še posebej zaščitila najrevnejše prebivalce, ki jih ekonomski šoki najbolj prizadenejo. Stabilizacijski programi pa v praksi niso nikoli zares zaživel, saj so se države v obdobju razcveta težko samodisciplinirale in so večkrat nenadzorovano povečevale proračunske odhodke, tako da so bile včasih na koncu celo bolj zadolžene kot prej (*ibid.* 12–3). Vendar Le Billon (2005: 17) poudarja, da navkljub pomembni vlogi, ki jo pri tem igrajo vladne ekonomske

politike ter kakovost vladanja in institucij, različni odzivi na izziv prekletstva virov niso imeli velikega vpliva na splošno gospodarsko nazadovanje številnih držav, odvisnih od izvoza naravnih virov.

Z neuspešnostjo stabilizacijskih programov je povezana tudi naslednja izmed negativnih posledic nestabilnosti cen. Ob odsotnosti rezervnih rešitev v primeru izpada dohodkov se v obdobjih nepričakovanih padcev cen primarnih surovin države raje kot k zategnitvi proračunskega pasu zatečejo k zadolževanju, ki večkrat temelji na preveč optimističnih napovedih o gibanju cen v prihodnosti.³ Zunanji dolg držav se tako povečuje in "če so izposojena sredstva porabljena v neproduktivne namene (kar se zgodi precej pogosto), njegovo odplačevanje postane problematično" (Renner 2002: 17).

Pri zagotavljanju višje ravni življenja prebivalstva pa ni pomembna zgolj gospodarska rast kot taka, temveč tudi njena vsebina, oziroma njena kakovost. Da bi uspešno odgovorila na potrebe revnejšega dela prebivalstva, ki v državah v razvoju ponavadi predstavlja večino, mora namreč gospodarska rast ustvarjati takšna delovna mesta, ki so dostopna nekvalificirani ali polkvalificirani delovni sili (Ross 2001b: 9). Rast, ki jo ustvarja sektor naravnih virov, pa je običajno povsem drugačnega značaja. Gre namreč za industrijo, ki je kapitalsko intenzivna in ki zagotavlja le omejeno število delovnih mest, večino med katerimi predstavljajo visoko kvalificirani delavci iz gospodarsko razvitih držav (Le Billon 2005: 19). Slednji so večkrat bolj ali manj odrezani od lokalnega gospodarstva, saj delajo in živijo na fizično omejenem območju.

Poleg tega industrija izkoriščanja naravnih virov le redko spodbuja razvoj v ostalih gospodarskih sektorjih. Tako na primer zagon in uspešno poslovanje predelovalnih panog, ki s svojimi izdelki dodajajo vrednost primarnim surovinam, še vedno v veliki meri onemogočajo uvozne carine razvitih držav. Če so bile slednje v primeru velikega števila primarnih surovin v celoti odpravljene, pa se jih države trdno oklepajo, ko gre za industrijske proizvode, saj želijo s tem zaščititi svojo predelovalno industrijo (*ibid.*). Takšna politika je v zadnjih desetletjih nedvomno močno zavrla gospodarski vzpon mnogih držav v razvoju.

Le Billon (2005: 19) piše, da je odsotnost povezav med sektorjem naravnih virov in ostalim gospodarstvom še povečana v primeru, ko dohodki, ki jih ustvarja omenjeni sektor, spodbujajo povpraševanje predvsem po uvoženih dobrinah, kar lahko v primeru hrane še posebej prizadene domači kmetijski sektor. Slednji je v državah, odvisnih od naravnih virov, skupaj s sektorjem storitev in proizvodjalno industrijo večkrat podhranjen tudi v smislu kapitala in delovne sile

³ Pomembno je vedeti, da cene v obdobju zatona padejo v povprečju za 46 odstotkov, medtem ko se v obdobju razcveta dvignejo zgolj za 42 odstotkov. Položaj držav izvoznic naravnih virov še dodatno otežuje dejstvo, da so obdobja nepričakovanega padca cen običajno daljša od obdobj njihovega vzpona (Le Billon 2005: 17).

(Renner 2002: 16). Poleg tega, da so te države soočene z nizko stopnjo poklicne specializacije, tudi vladni uslužbenci in elite, katerih motiv je dobiček, težijo k usmerjanju investicij predvsem v sektor naravnih virov (Le Billon 2005: 19). V tem primeru govorimo o pojavu nizozemske bolezni,⁴ ki je gotovo eden od pomembnejših dejavnikov za neuspeh poskusov diverzifikacije gospodarstev držav odvisnih od naravnih virov (Le Billon 2005: 13; Ross 2001b: 10). V obdobju razcveta sektorja naravnih virov se države namreč običajno soočijo z apreciacijo domače valute ter z že omenjenim prebegom kapitala in delovne sile iz ostalih sektorjev. To povzroči zmanjšanje konkurenčnosti domačega blaga in storitev tako na domačem kot na mednarodnem trgu, kar otežuje tisto vrsto gospodarske rasti, ki ima pozitivne učinke za večji del prebivalstva (*ibid.*).

2.2 ODVISNOST OD NARAVNIH VIROV IN ČLOVEKOV RAZVOJ

Države, odvisne od naravnih virov, se ne soočajo zgolj s slabšimi gospodarskimi rezultati, temveč tudi z nižjimi stopnjami človekovega razvoja.⁵ Ekonometrične študije so pokazale, da je odvisnost od pridobivanja nafte ter izkoriščanja rudnega bogastva močno povezana s poslabšanimi življenjskimi pogoji za revnejši del prebivalstva (Ross 2003a). Ross ugotavlja, da se mehanizmi, ki povzročajo to povezavo, razlikujejo glede na vrsto naravnih virov. V primeru držav, odvisnih od nafte, naj bi pri tem pomembno vlogo odigral vpliv izvoza te surovine na manjšo rast v industrijskem sektorju ter pomanjkanje demokracije, medtem ko naj bi bila v državah, ki so odvisne od ostalih naravnih virov, za nizek življenjski standard odgovorna predvsem že omenjena počasna gospodarska rast, ki je plod te odvisnosti (*ibid.* 5–9).

V študiji, ki jo je pripravil za Oxfam America, in v kateri se osredotoča na povezanost med odvisnostjo od naravnih virov in indikatorji človekovega razvoja, je Ross (2001b) našel dokaze tudi za povezanost med odvisnostjo od izvoza rudnin in višjim deležem prebivalstva, ki živi pod pragom revščine, ter odvisnostjo od izvoza rudnin in nižjo pričakovano življenjsko dobo. Kot piše (*ibid.* 5), so države, odvisne od izvoza rudnin, v primerjavi z ostalimi državami s podobno stopnjo dohodka, vendar z zanemarljivim rudnim bogastvom, precej manj uspešne pri odpravljanju revščine.

⁴ Poimenovanje izhaja iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko so dohodki, ki jih je ustvaril nizozemski sektor izvoza naravnega plina, povzročili apreciacijo nizozemske valute, kar je močno prizadelo proizvodni sektor in pripeljalo do recesije. V naslednjih desetletjih se je ta učinek pokazal tako na primeru Združenega kraljestva in odkritja naftnih polj v Severnem morju kot v kmetijskem sektorju številnih držav v razvoju, odvisnih od izvoza rudnega bogastva (Le Billon 2005: 13; Leite in Weidmann 1999: 8).

⁵ UNDP človekov razvoj opredeljuje kot razvoj, ki je pomembnejši od golih podatkov o nacionalnem dohodku držav. Gre za ustvarjanje okolja, v katerem lahko posamezniki razvijejo svoje potenciale ter živijo produktivno in kreativno življenje v skladu z njihovimi interesi in potrebami. UNDP je podatke o IČR prvič objavil leta 1975, in sicer z namenom, da bi kot glavni dejavnik razvoja države izpostavil ljudi in njihove sposobnosti in ne zgolj gospodarske rasti (UNDP 2007).

Odvisnost od nafte in revščina sicer nista neposredno statistično povezani, vendar rezultati študije kažejo, da so prebivalci držav izvoznic nafte s slabšimi življenjskimi pogoji soočeni predvsem posredno. V državah, odvisnih od nafte, je namreč moč zaznati izjemno visoko stopnjo umrljivosti otrok, visoko stopnjo njihove podhranjenosti, majhen obseg proračunskih izdatkov za zdravstvo, nizko stopnjo vpisa v osnovne in srednje šole ter nizko stopnjo pismenosti odraslih. Stopnja umrljivosti otrok je visoka tudi v državah, odvisnih od izvoza rudnega bogastva, v katerih je prisotna tudi visoka stopnja dohodkovne neenakosti (*ibid.* 11–2).

Tabela 2.2.1: Odvisnost od izvoza rudnin in indeks človekovega razvoja

Država	Odvisnost od izvoza rudnin ⁶	Uvrstitev na lestvici IČR 2004 ⁷	Uvrstitev na lestvici IČR 1995
1. Bocvana	35.1	131	97
2. Sierra Leone*	28.9	176	174
3. Zambija*	26.1	165	146
4. Mavretanija*	18.4	153	149
5. Liberija *	12.5	ni uvrščena	ni uvrščena
6. Niger*	12.2	177	173
7. DRK*	7.0	167	143
8. Togo*	5.1	147	144
9. Srednjeafriška republika*	4.8	172	154
10. Gana*	4.6	136	133
11. Angola	3.6	161	156
12. Zimbabve	3.4	151	130

*Označene so države, ki jih Svetovna banka uvršča med visoko zadolžene revne države (Svetovna banka 2007a).

Vir: Podatki povzeti po Ross 2001b: 7; UNDP 1998: 21; UNDP 2006a: 285.

O slabih rezultatih, ki jih države, odvisne od izvoza naravnih virov, dosegajo na področju človekovega razvoja, pričajo tudi uvrstitve afriških izvoznic rudnin in nafte na lestvici indeksa človekovega razvoja (IČR).⁸ Kot je razvidno iz tabele 2.2.1, so glede na rezultate iz leta 2004 vse države, v katerih izvoz rudnin predstavlja več kot desetino BDP, uvrščene na lestvici IČR

⁶ Odvisnost od izvoza rudnin predstavlja razmerje izvoza rudnin do BDP posamezne države leta 1995 (Ross 2001b: 19).

⁷ Na lestvici IČR so najvišje uvrščene države z najvišjo stopnjo človekovega razvoja, najnižje pa države, ki dosegajo najslabše rezultate glede na indikatorje IČR. Na podlagi podatkov iz leta 2004 je bilo na lestvico uvrščenih 177 držav (UNDP 2006: 285), na podlagi podatkov iz leta 1995 pa 174 držav (UNDP 1998: 21).

⁸ Indeks človekovega razvoja je sestavljeni indeks, ki meri povprečne dosežke države na treh temeljnih področjih človekovega razvoja – zdravja, znanja in ravni življenja. Sestavljajo ga pričakovana dolžina življenja ob rojstvu, stopnja izobraževanja, ki sestoji iz stopnje pismenosti odraslih in skupnega vpisnega količnika v vse tri stopnje izobraževanja, ter realni BDP na prebivalca po kupni moči (UNDP 2007).

zelo nizko, pri čemer Sierra Leone in Niger zasedata celo zadnji dve mesti. Med vsemi državami sta samo Gana in Bocvana uvrščeni v kategorijo držav s srednje visoko stopnjo človekovega razvoja (pa še to na njen rep), medtem ko se vse ostale države nahajajo v skupini držav z nizko stopnjo človekovega razvoja.

Tabela 2.2.2: Odvisnost od izvoza nafte in indeks človekovega razvoja

Država	Odvisnost od izvoza nafte ⁹	Uvrstitev na lestvici IČR 2004	Uvrstitev na lestvici IČR 1995
1. Angola	68.5	161	156
2. Republika Kongo*	40.9	140	128
3. Nigerija	39.9	159	142
4. Gabon	36.1	124	120
5. Alžirija	23.5	102	82
6. Kamerun*	6.0	144	132

*Označene so države, ki jih Svetovna banka uvršča med visoko zadolžene revne države (Svetovna banka 2007a).

Vir: Podatki povzeti po Ross 2001: 7; UNDP 1998: 21; UNDP 2006a: 285.

Slika ostaja precej nespremenjena tudi v primeru držav, odvisnih od izvoza nafte (glej tabelo 2.2.2), med katerimi sta samo Alžirija in Gabon na lestvici IČR uvrščena nekoliko više. Navkljub visokim prihodkom od nafte, pričakovana življenjska doba v Angoli znaša samo 41 let, v Nigeriji nekaj več kot 43 let, v Republiki Kongo pa 52 let (UNDP 2006a). Ross (2001b: 8), ki je pri svojih izračunih upošteval vse države, in ne samo afriških, ugotavlja, da se za vsakih 5 točk, ki jih določena država pridobi na lestvici odvisnosti od rudnega bogastva, njen indeks človekovega razvoja zmanjša za 3,1 točko. Precej zgovoren je tudi podatek, da je med šestnajstimi afriškimi državami, ki so najbolj odvisne od izvoza rudnin in nafte, kar enajst takih, ki jih Svetovna banka uvršča med visoko zadolžene revne države (Svetovna banka 2007a). Poleg tega se je položaj večine teh držav v primerjavi z lestvico IČR iz leta 1995 poslabšal, in sicer najbolj očitno v primeru Bocvane, Zambije in DRK.

⁹ Odvisnost od izvoza nafte predstavlja delež izvoza nafte, zemeljskega plina in premoga glede na BDP posamezne države leta 1995 (Ross 2001b: 19). Ross (*ibid.*) tako med države odvisne od izvoza nafte ne prišteva Ekvatorialne Gvineje, kjer je do naftnega buma prišlo šele kasneje in kjer naj bi izvoz nafte med letoma 2000 in 2002 predstavljal 86 odstotkov BDP (Global Witness 2004: 54). Ekvatorialna Gvineja se na lestvici IČR nahaja na 120. mestu (UNDP 2006).

2.3 ODVISNOST OD NARAVNIH VIROV IN KAKOVOST VLADANJA

Da bi dosegle dovolj visoko stopnjo in obenem ustrezno vrsto gospodarske rasti, ki bi jim omogočila izkoreninjenje revščine in vsesplošen družbeni napredek, se morajo države, odvisne od izvoza naravnih virov, torej spopasti z marsikaterim izzivom. Kaj hitro je jasno, da so pri tem lahko uspešne le tiste med njimi, katerih vlade so sposobne in voljne voditi takšno politiko upravljanja z naravnimi viri, ki bo prinesla optimalne koristi kar najširšemu delu prebivalstva. Vendar pa se v državah odvisnih od nafte in rudnin večkrat izkaže, da ta odvisnost vpliva tudi na vsebino in kakovost vladanja, tako da vlade same postanejo del težave (Ross 2001b: 16).

Izkoriščanje naravnih virov prinaša državam visoke dobičke tako preko davčnih prihodkov na račun te dejavnosti kot preko delovanja paradržavnih podjetij, ki so na takšen ali drugačen način vanjo vpletena. Nadzor nad temi dobički ponuja vladajočim skupinam priložnost, da s pomočjo manipulacij gospodarskega sektorja ter s sprejemanjem netransparentnih in nedemokratskih odločitev tudi same postanejo udeležene pri delitvi tega bogastva (Le Billon 2005: 20–1; Switzer 2001: 8–9).¹⁰ Poleg tega jim prihodki od izvoza naravnih virov dajejo možnost, da utrdijo svoj položaj neodvisno od lokalnega prebivalstva, saj so pogosto tako visoki, da za vladajočo skupino sistem obdavčitve, ki zajema vse gospodarske sektorje in pokriva celotno državno ozemlje, postane drugotnega pomena (Le Billon 2005: 20). Ross (2003c: 24) predpostavlja, da zaradi vpliva, ki ga ima odvisnost od naravnih virov na vodstvo države, slednje postane tudi manj sposobno reševati konflikte, zelo verjetno pa s svojim delovanjem te konflikte celo zaostri.

Kot sem že omenila, so nekateri avtorji mnenja, da je obilje naravnih virov z nizkimi stopnjami gospodarske rasti povezano preko koruptivnega obnašanja vladnih uradnikov. V študiji iz leta 1999 sta Leite in Wedmann (1999) skušala to povezanost tudi statistično dokazati. Njuni rezultati so pokazali, da predstavlja obstoj kapitalsko intenzivnih naravnih virov zaradi priložnosti za ustvarjanje dobičkov, ki se ob tem ponuja, enega od najpomembnejših dejavnikov pri določanju stopnje korupcije v državi. Ta pojav lahko delno pojasnimo s samim obsegom prihodkov od izkoriščanja naravnih virov, ki je včasih tako velik, da ga država enostavno ne more učinkovito absorbirati (Ross 2003c: 24). Del razlage se skriva tudi v nepredvidljivosti tega obsega, saj nenapovedani veliki prilivi na račun izkoriščanja naravnih virov onemogočijo

¹⁰ Po navedbah novinarjev Los Angeles Timesa naj bi največja ameriška naftna podjetja prihodke od črpanja nafte Ekvatorialni Gvineji nakazovala neposredno na bančni račun Riggs Bank v Washingtonu. Slednji je pod osebnim nadzorom predsednika Obianga Ngueme, čigar režim je znan po korupciji in kršitvah človekovih pravic (Global Witness 2004: 55).

izpeljavo običajnih postopkov glede oblikovanja in uresničevanja proračuna (*ibid.*).¹¹ Dodatno priložnost za koruptivno obnašanje predstavlja tudi tekmovanje med podjetji za pridobitev pravic do izkoriščanja naravnih virov (Le Billon 2005: 22). V boju za dobičkonosne, a omejene rezerve virov kot so nafta, zlato in diamanti so vprašanja etičnosti pogosto pometena pod preprogo.¹²

Ross (2001a) ugotavlja, da obstajajo trdni dokazi za to, da so države, katerih proračunske prihodke predstavljajo predvsem dobički od izkoriščanja naravnih virov, manj demokratične od ostalih držav. Odvisnost od naravnih virov naj bi spodbujala avtoritarnost oblasti ter zmanjševala njeno odgovornost v odnosu do državljanov, zaradi česar naj bi imele vladne elite v takšnih državah tudi manj posluha za reševanje zapletene problematike revščine. Avtor (Ross 2003c: 25–6) je mnenja, da gre ta vzorec pripisati vsaj trem vzrokom. Pri prvem gre za to, da vlade visoke prihodke, ki so ustvarjeni na račun izkoriščanja naravnih virov, pogosto izkoristijo za boj proti opoziciji in za zatiranje demokratičnih pritiskov znotraj države, pri čemer, kot navaja Reno (Renner 2002:17), velikokrat namenoma spodkopavajo moč institucij kot so centralna banka in univerze, ki bi v prihodnosti lahko predstavljale potencialni izziv njihovi oblasti. S ciljem zagotavljanja notranje varnosti namenjajo takšne vlade v povprečju nenavadno velik delež proračuna krepitvi vojaške moči. Če je leta 1997 povprečna država za vojsko namenila 12,5 odstotka proračunskih izdatkov, se ta delež poveča za 1,7 odstotnih točk za vsakih dodatnih pet točk, ki jih država pridobi na lestvici odvisnosti od izvoza rudnin, ter za 1,6 odstotka, ko govorimo o odvisnosti od izvoza nafte (Ross 2001b: 15).

Na visoko stopnjo avtoritarnosti oblasti v državah izvoznicah naravnih virov vpliva tudi že omenjena korupcija. Podkupljivi vladni uradniki dajejo namreč prednost tistim, ki si lahko privoščijo plačilo obveznih podkupnin, medtem ko revnejši sloj prebivalstva ostaja zanemarjen (Ross 2003c: 25–6). Zadnjega od omenjenih razlogov Ross (*ibid.*) išče v dejstvu, da je v številnih državah v izkoriščanje naravnih virov močno vpletena vojska, ki včasih celo povsem neodvisno od civilne oblasti nadzoruje delovanje tega sektorja. Takšna delitev pristojnosti

¹¹ Izjemo med afriškimi državami, odvisnimi od izvoza rudnin in nafte, predstavlja v tem pogledu nedvomno Bocvana. Nevladna organizacija Transparency International, ki vsako leto objavi podatke o indeksu korupcije, jo je letos uvrstila na 38. mesto med 179 državami, kar je daleč pred državami kot so Niger (123.), Liberija (150.) ali DRK (168) (Transparency International 2007).

¹² Enega izmed najočitnejših primerov podkupovanja predstavnikov vladajoče elite in vmešavanja v notranje zadeve držav predstavlja delovanje nekoč paradržavnega francoskega naftnega podjetja Elf (od leta 2000 združeno s podjetjem Total) v številnih državah Gvinejskega zaliva. Najbolj prizadeta med slednjimi je bila Republika Kongo, četrta največja afriška proizvajalka nafte, v kateri je imel Elf v osemdesetih letih prejšnjega stoletja skoraj ekskluzivni nadzor nad naftno industrijo (Ross 2005: 11–3). Global Witness (2004: 18–36) navaja, da je podjetje državo obravnavalo kot svojo kolonijo, jo zapletlo v začarani krog zadolženosti (zunanji dolg države je leta 2003 znašal 6.4 milijarde dolarjev in bil več kot še enkrat višji od njenega BDP) ter celo financiralo obe strani, vpleteni v državljansko vojno med letoma 1997 in 1999.

seveda neizbežno spodkopava demokratičnost države, saj lahko vojaška oblast deluje bolj ali manj samovoljno, ne da bi za svoja dejanja odgovarjala izvoljenim institucijam.

Na podlagi rezultatov analize sekundarnih virov in podatkov OZN o človekovem razvoju lahko potrdim svojo hipotezo, da države v razvoju, odvisne od naravnih virov, v povprečju dosegajo slabše rezultate na področju gospodarskega in človekovega razvoja. Vendar pa omenjeni simptomi prekletstva virov niso enako prisotni v vseh državah, bogatih z naravnimi viri, iz česar lahko sklepamo, da so na nizko stopnjo gospodarskega in družbenega razvoja v številnih državah v razvoju, odvisnih od izvoza rudnin in nafte, vplivale gospodarske in družbene okoliščine, v katerih so se te države znašle v desetletjih po drugi svetovni vojni in še posebej v obdobju po koncu naftne krize v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Nekateri kritiki teze o prekletstvu virov so mnenja, da so simptomi tega prekletstva na splošno značilni za revne države, kar bi utegnilo pomeniti, da predstavljajo zgolj klasično past revščine (Le Billon 2005: 13). Le Billon (*ibid.*) je mnenja, da na stopnjo izpostavljenosti prekletstvu virov vplivajo “politična in gospodarska zgodovina države, raven njenega institucionalnega razvoja v obdobju pred odkritjem in začetkom izkoriščanja naravnega vira ter motivacija in sposobnost njenih voditeljev”. Primeri posameznih afriških držav pa kažejo, da so pomembno vlogo pri tem odigrala tudi podjetja, vpletena v velike projekte izkoriščanja virov, ter vlade gospodarsko razvitih zahodnih držav, ki so s ciljem zaščite svojih političnih in gospodarskih interesov nemalokrat posegle v dogajanje na kontinentu (Ross 2005; Verschave 2000).

Gospodarske, družbene in politične okoliščine, ki so značilne za velik del držav odvisnih od naravnih virov, prebivalcem teh držav ne prinašajo zgolj neposrednih posledic v obliki pomanjkanja gospodarskih priložnosti, represivne oblasti in velikih družbenih razlik, temveč predstavljajo tudi posredno grožnjo v obliki večje ranljivosti držav za izbruh konfliktov. Študije so namreč pokazale, da so počasna gospodarska rast, visoke stopnje revščine, tip režima in neposredno tudi korupcija pozitivno povezani z možnostjo izbruha državljanske vojne (Ross 2004: 351). Kaj hitro nam je lahko jasno, da se države, odvisne od naravnih virov, zlahka znajdejo v začaranem krogu, kjer se negativne posledice te odvisnosti medsebojno krepijo in zaostrojujejo ter v najhujšem primeru dejansko pripeljejo do nasilja.

3. VLOGA NARAVNIH VIROV V OBOROŽENIH KONFLIKTIH

V prejšnjem poglavju sem preučila posredno povezavo med naravnimi viri in konflikti, v tem poglavju pa se osredotočim na neposredno vlogo naravnih virov v oboroženih konfliktih.

3.1 KONFLIKT KOT REZULTAT PROCESA IZKORIŠČANJA NARAVNIH VIROV

V državah, bogatih z naravnimi viri, stopnjo tveganja za izbruh konflikta nedvomno povečuje dejstvo, da so že za sam proces izkoriščanja naravnih virov lahko značilni “visoka stopnja konfliktnosti in različne oblike nasilja, ki lahko pripomorejo k ustvarjanju primernih okoliščin za izbruh oboroženega konflikta večjih razsežnosti ali so celo soodgovorni za njegovo sprožitev” (Le Billon 2005: 25). Zaradi že omenjene odsotnosti demokratičnosti in transparentnosti so gospodarske koristi, ki jih prinaša sektor naravnih virov, v številnih državah v razvoju bolj ali manj omejene na majhno skupino pripadnikov poslovne in vladajoče elite ter na zunanje investitorje (Renner 2002: 6),¹³ ki so v svojem nenehnem lovu za dobički pripravljene v primeru avtoritarnih in represivnih režimov zamažati na obe očesi, če to njihovim investicijam zagotavlja stabilno okolje. Poleg nepravilne delitve koristi od procesa izkoriščanja naravnih virov¹⁴ se kot možni vir konflikta pojavlja tudi neuravnotežena delitev njegovih negativnih posledic (Switzer 2001: 8). Največja žrtev obilja naravnih virov je tako nedvomno lokalno prebivalstvo, ki se mora v veliki meri samo spopasti z bremenom, ki ga lokalnemu okolju nalagajo projekti industrije rudnin in črpanja nafte. Do napetosti zaradi izkoriščanja naravnih virov tako lahko pride zaradi (Le Billon 2005: 25, Switzer 2001: 11–4):

- težjega preživljanja lokalnega prebivalstva zaradi sprememb pri uporabi zemlje, onesnaževanja ali prisilnih preselitev;
- načina dodelitve zaposlitvenih priložnosti pri projektu izkoriščanja naravnih virov in sodelovanja pri upravljanju z viri;
- omejitev dostopa do in uporabe ostalih naravnih virov, ki se uporabljajo v procesu izkoriščanja naravnih virov (takšen primer predstavlja omejen dostop do vodnih virov);

¹³ Kot zelo zgovorna primera povsem asimetrične delitve dobičkov od izvoza nafte navedimo Nigerijo in Ekvatorialno Gvinejo, ki se med največjimi afriškimi proizvajalkami črnega zlata nahajata na prvem in tretjem mestu (Global Witness 2004: 73). Kot navajata Sala-i-Martin in Subramanian (Le Billon 2005: 24) je Nigerija v zadnjih treh desetletjih 20. stoletja izvozila za 350 milijard dolarjev nafte, odstotek prebivalcev, ki živijo z manj kot enim dolarjem na dan pa se je povečal s 36 na 70 odstotkov. Ekvatorialna Gvineja ima zaradi naftnega buma šesti največji dohodek na prebivalca na svetu (Tabb 2007: 34), obenem pa se na lestvici ICR nahaja na 120. mestu med 177 državami (UNDP 2006).

¹⁴ Zaradi krivic, povezanih z delitvijo dobičkov od izvoza nafte, prihaja do konfliktov tudi v Republiki Kongo. V tej srednjeafriški državi navkljub dejstvu, da je nafta najpomembnejši izvozni artikel, prihaja do rednih motenj pri oskrbi z gorivom (Séverin 2007).

- omejitev dostopa do in uporabe infrastrukturnih projektov kot so ceste in elektrarne ter poseg teh projektov v prej nedostopna območja;¹⁵
- nenadnega priseljevanja v regije, bogate z naravnimi viri, kar zmanjša gospodarske možnosti lokalnega prebivalstva;
- ustavitve aktivnosti na nahajališčih naravnih virov, kar lahko sproži konflikte zaradi gospodarskih posledic, ki jih ima ta ustavitve za lokalno okolje, in zaradi vprašanja dolgoročnega odlagališča odpadkov.

Lokalne skupnosti so le v redkih primerih obveščene o poteku izpeljave takšnih projektov, še redkeje pa jih nacionalne oblasti ter v projekt vpletena podjetja obravnavajo kot enakovredne partnerje v procesih odločanja (Renner 2002: 8). V fazi priprav na zagon projekta je ozemlje njihovim pripadnikom ponavadi odvzeto, ne da bi za to dobili pravično odškodnino, v kasnejših fazah in tudi po zaprtju rudnikov pa so se večkrat primorani spopasti s številnimi negativnimi posledicami procesa izkoriščanja naravnih virov za okolje. Renner (*ibid.* 40) v tem okviru omenja onesnaževanje pitne vode, uničevanje zemlje, primerne za poljedelstvo, izginjanje gozdov in ogrožanje možnosti lova ter ribolova.

Glede na to, da ponuja industrija naravnih virov le omejene zaposlitvene priložnosti, ni nič nenavadnega, da se lokalni prebivalci v želji po zaščiti svojega imetja in načina življenja zatečejo k različnim dejanjem protesta. Slednja običajno vključujejo javna zborovanja, zapore cest ter napade na infrastrukturne objekte kot so elektrarne in naftovodi (*ibid.* 8). Le Billon (2005: 26) navaja, da takšni konflikti pripeljejo do nasilja takrat, ko se poruši zaupanje med lokalnim prebivalstvom, podjetji in lokalnimi oblastmi. Žal mnogi primeri držav v razvoju kažejo, da oblasti na nasprotovanje projektom izkoriščanja naravnih virov ter na pritožbe, ki se nanašajo na odnos podjetij do lokalnega prebivalstva in okolja, pogosto odgovorijo z uporabo nasilja. Na konfliktna območja so s ciljem zagotavljanja nemotenega nadaljevanja izkoriščanja naravnih virov neredko nameščene vojaške sile, ki velikokrat na brutalen način zatrejo lokalni

¹⁵ Prebivalci Dobe, središča južne pokrajine Čada, še leta 2005 niso imeli niti ene bencinske črpalke ter zelo omejeno oskrbo z elektriko, čeprav na zgolj 40 minut vožnje oddaljenem mestu konzorcij naftnih korporacij načrpa 200 tisoč sodčkov nafte na dan. Za potrebe izkoriščanja črnega zlata je konzorcij zgradil ogromno elektrarno z močjo 120 megavatov, kar predstavlja petkratni presežek celotne proizvodnje elektrike v državi (Kotch 2005).

upor (*ibid.*).¹⁶

Tudi podjetja se v želji po zaščiti svojega imetja in osebja ter po ohranjanju dobičkov od izkoriščanja naravnih virov večkrat odzovejo na način, ki ne pripomore k zmanjšanju napetosti, ampak jih kvečjemu še zaostri (Switzer 2001: 12). Takšen primer predstavlja odziv naftnih korporacij na proteste lokalnega prebivalstva na območju delte Nigra. Chevron, Elf in Agip naj bi nigerijske oblasti spodbujali k napadom na vas, katere prebivalci so nasprotovali nadaljevanju črpanja nafte, medtem ko naj bi Shell pomagal financirati in oborožiti paravojaško skupino v Ogonilandu, najbolj uporniški regiji delte Nigra (Renner 2002: 46–7). Kršitve človekovih pravic dodatno okrepijo prepričanje lokalnega prebivalstva o krivičnosti situacije, v kateri so se znašli, kar seveda še poveča možnost za izbruh oboroženega konflikta (Ross 2001b: 15).

3.2 VLOGA NARAVNIH VIROV PRI FINANCIRANJU KONFLIKTOV

3.2.1 Državlanske vojne po koncu hladne vojne

Državlanski konflikti v državah v razvoju so bili v obdobju hladne vojne močno zaznamovani s politiko vmešavanja supersil, katere cilj je bila “destabilizacija sil, ki so delovale na vplivnem območju nasprotnika” (Rufin 2000: 23). Politika podpore prijateljskim režimom ali uporniškim skupinam je velikokrat odločilno pripomogla k opremljanju, plačevanju in discipliniranju vojskujočih se strani v konfliktih (Keen 1998: 23). Rufin (2000: 24) navaja, da je imela podpora gverilskim skupinam lahko neposreden ali posreden značaj. V prvem primeru so države na bolj ali manj diskreten način oskrbovale takšne skupine z orožjem ali jim zagotavljale vojaško podporo in prisotnost, medtem ko je šlo v drugem primeru za zagotavljanje podpore pod krinko humanitarne pomoči. Velika središča za oskrbo beguncev so tako pripadnikom oboroženih skupin včasih služila kot varno zavetje pred vladnimi silami, saj so se v njih lahko pomešali med begunce, in jim obenem omogočila nadzor nad tokovi mednarodni pomoči (*ibid.*).

Edini kriterij za dodelitev različnih oblik pomoči je predstavljala politična orientacija njenih prejemnikov, pri čemer sta velesili zavezniškim vladajočim skupinam nudili podporo povsem

¹⁶ Primer takšnega razvoja dogodkov predstavlja konflikt, ki je izbruhnil zaradi delovanja rudnika bakra na Bougainvillu, otoku, ki je del Papue Nove Gvineje. Poleg tega, da so dobički od izvoza bakra v večini pripadli osrednji vladi in zunanjim investitorjem, je odprtje rudnika leta 1972 na otok pritegnilo številne tuje delavce, ki so bili boljše plačani od lokalnih prebivalcev, povzročilo okoljsko škodo, sprožilo selitve celotnih vasi ter močno pretreslo družbeno strukturo otoka. Ker so bile njihove pritožbe in zahteve po pravični po pravični odškodnini povsem preslišane, so prebivalci otoka leta 1989 sprožili oster protest, na kar se je vlada odzvala z obsežno vojaško kampanjo, ki se je končala s smrtjo več tisoč civilistov. Rudnik so leta 1989 zaprli (Renner 2002: 45–6).

neodvisno od metod vladanja, ki so jih te skupine uporabljale (Keen 1998: 23).¹⁷ Zaradi močne ideološke note so bili za državljanske konflikte držav v razvoju značilni visoka stopnja centralizacije gverilskih skupin, omejeno in stabilno število protagonistov ter jasna geografska ločitev med območji bojevanja in središči za oskrbo beguncev (Rufin 2000: 24).

Konec hladne vojne in svetovnega ideološkega spopada pa je povzročil upad zanimanja velesil za razplet takšnih konfliktov in s tem konec politične in vojaške podpore režimom in uporniškimi skupinam. Zaton dolgoletnega rivalstva in napetosti je namreč znatno zmanjšal potrebo zdaj že nekdanjih nasprotnic po utrjevanju zavezništev v Afriki, Južni Ameriki in Aziji. Tako so mnoge regije “zopet postale to, kar bi vedno morale biti, če hladna vojna ne bi umetno napihnila njihovega pomena. Afganistanska gorovja niso nič drugega kot gorovja, ravno tako kamboške džungle in somalske puščave” (*ibid.* 23). Avtokratski režimi držav v razvoju, ki so v obdobju hladne vojne tokove zunanje pomoči nemalokrat izkoristili za represivno vladanje, so se znašli pod vedno večjimi mednarodnimi in notranjimi pritiski glede demokratizacije, spoštovanja človekovih pravic ter prehoda v tržno gospodarstvo (Le Billon 2005: 23–4). Ker je podpora velesil, bivših kolonialnih držav ter Južnoafriške republike do takrat poganjala večino afriških oboroženih konfliktov, so se ob padcu železne zavesne pojavila optimistična ugibanja o tem, da bi takšen razvoj dogodkov lahko vodil k njihovi hitri razrešitvi (de Wall 2004: 1). Zaradi umika zunanjih pokroviteljev so se bila uporniška gibanja namreč primorana soočiti s pomanjkanjem finančnih virov in hitrim izginjanjem humanitarnih pribežališč (Rufin 2000: 25).

Desetletje kasneje pa je bil pogled na zemljevid afriških državljanskih vojn precej manj razveseljiv od pričakovanega. Navkljub dejstvu, da so ideološke razlage konfliktov izgubile svojo pojasnjevalno vrednost, se je število državljanskih vojn na afriški celini v začetku devetdesetih let povečalo (glej tabelo 3.2.1.1). Poleg tega so državljanske vojne v sedemdesetih in osemdesetih letih predstavljale polovico vseh državljanskih konfliktov, medtem ko je ta delež v devetdesetih letih letih narasel na kar dve tretjini. Število oboroženih konfliktov v Afriki je doseglo vrh na začetku devetdesetih let (glej tabelo 3.2.1.2), ko je bila skoraj tretjina od osemindesetih držav podsaharske Afrike vpletena v državljanske konflikte (Carbone 2005: 92). Navkljub padcu sredi devetdesetih let se to število do začetka novega tisočletja ni bistveno zmanjšalo.

¹⁷ Ideološka načela pa vsekakor niso bila edini vzgib za politično in vojaško podporo režimom in gverilskim skupinam v državah v razvoju. Bivše kolonialne sile so v postkolonialnem obdobju večkrat podprle tiste državljanske vojne in vojaške udare v svojih bivših kolonijah, ki so prispevali k ohranitvi njihovega ugodnega dostopa do naravnih virov, pridobljenega v obdobju pred neodvisnostjo. Pri tem jim niso bili tuji niti pritiski na bolj demokratično usmerjene lokalne voditelje ter v skrajnih primeru celo njihove usmrtnice (Tabb 2002: 33).

Tabela 3.2.1.1: Državljsko nasilje v Afriki po desetletjih, od 1970 do 1999

Obdobje	Manjši konflikti ¹⁸	Večji konflikti ¹⁹	Državljske vojne ²⁰
1970–79	5	2	7
1980–89	8	0	8
1989–90	6	1	14

Vir: Ross 2004: 19.

Afrika je bila v omenjenem obdobju bolj zaznamovana z oboroženimi konflikti kot preostali svet. Kot je razvidno iz tabele 3.2.1.2, je slednji v nasprotju z Afriko po letu 1992 beležil trend padanja števila oboroženih konfliktov. V desetih letih se je to število prepolovilo, in če so afriški konflikti leta 1989 predstavljali manj kot tretjino vseh svetovnih oboroženih konfliktov, se je ta delež do leta 2001 povzpел skoraj na tretjino.²¹ Stockholm International Peace Research Institute (Azam 2002: 133) je leta 1999 Afriko razglasil za regijo, ki jo najbolj pretresajo konflikti, in ki se edina med vsemi sooča z naraščanjem števila oboroženih konfliktov. Zaradi omenjenih trendov so uredniki *Economista* na eni izmed naslovnice iz leta 2000 črno celino označili celo za kontinent brez upanja (Carbone 2005: 92).

Tabela 3.2.1.2: Oboroženi konflikti v Afriki in v preostalem svetu, od 1989 do 2000

Leto	Afrika	Preostali svet	Leto	Afrika	Preostali svet
1989	14	33	1995	9	26
1990	17	32	1996	14	22
1991	17	34	1997	14	20
1992	15	40	1998	15	22
1993	11	35	1999	16	21
1994	13	29	2000	15	19

Vir: Ross 2004: 18.

¹⁸ Med manjše konflikte Ross (2004: 19) prišteva tiste konflikte, katerih rezultat je najmanj 25 izgubljenih življenj med vojskovanjem v posameznem letu ter manj kot 1000 izgubljenih življenj med vojskovanjem v obdobju celotnega konflikta.

¹⁹ Med večje konflikte Ross (2004: 19) prišteva tiste konflikte, katerih rezultat je najmanj 25 izgubljenih življenj med vojskovanjem v posameznem letu ter več kot 1000 izgubljenih življenj med vojskovanjem v obdobju celotnega konflikta, vendar manj kot 1000 v kateremkoli letu.

²⁰ Med državljanske vojne Ross (2004: 19) prišteva tiste konflikte, katerih rezultat je najmanj 1000 izgubljenih življenj med vojskovanjem v posameznem letu.

²¹ Tudi Collier in Hoefflerjeva (2002) sta prišla do podobnih rezultatov. Njuna študija o možnostih izbruha državljanskih vojn je pokazala, da se je tveganje za izbruh konflikta v devetdesetih letih precej bolj povečalo v Afriki kot pa v ostalih regijah. Pred tem so v obdobju med letoma 1965 in 1985 Afriko zaznamovali isti trendi kot ostali svet.

Podatek o vztrajanju že obstoječih ter širjenju novih državljanskih konfliktov na afriški celini navkljub koncu ideološke podpore velesil, spremembam v politiki Francije in Libije, ki sta v času hladne vojne močno posegli v konflikte, ter zlomu apartheida, ki je prinesel konec južnoafriške podpore zavezniškim gibanjem na jugu kontinenta (Ross 2005: 10), nedvomno postavlja vprašanje o tem, kako je uporniškimi skupinam uspelo nadomestiti po koncu hladne vojne izgubljeno podporo.

Številni avtorji (Keen 1998; Collier in Hoeffler 2002; Ross 2004) predpostavljajo, da je takšno ali drugačno vlogo pri iskanju alternativnih virov financiranja odigralo ravno bogastvo naravnih virov, ki naj bi v spremenjenih razmerah po koncu hladne vojne dobilo nov strateški pomen in postalo glavna opora številnih vojnih gospodarstev. Renner (2002: 10) piše, da sta navkljub vedno večjemu zanašanju vojskujočih se strani na kriminalne dejavnosti kot so izsiljevanje, ugrabitve, monopolni nadzor nad trgovino, trgovanje z drogami in manipulacije človekoljubne pomoči, njihov najpomembnejši vir prihodkov po vsej verjetnosti predstavljala ravno izkoriščanje naravnih virov, ki je bilo pogosto nezakonito, ter trgovanje z njimi.

Seznam državljanskih vojn, povezanih z naravnimi viri (glej Prilogo A), kaže na to, da je bila ob koncu blokovskega spopada Afrika najbolj ranljiva za izbruh takšne vrste konfliktov. Pojav novih konfliktov, povezanih z naravnimi viri, je bil ob koncu prejšnjega stoletja namreč skoraj izključno omejen na podsaharsko Afriko. Poleg tega med šestnajstimi, z viri povezanimi vojnami, ki so izbruhnile ali se nadaljevale v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, najdemo nič manj kot osem afriških, kar je v vsakem trenutku devetdesetih let predstavljalo več kot polovico vseh afriških oboroženih konfliktov .

Enega izmed najbolj razvpitih primerov predstavlja gotovo državljanska vojna v Angoli, ki je s posameznimi premori državo pretresala od leta 1961 pa vse do leta 2002. Že pred razglasitvijo neodvisnosti izpod portugalske oblasti leta 1975 je ideologija razdelila posamezne osvobodilne skupine v državi, ki so tako pridobile različne zunanje pokrovitelje. Marksistično MPLA sta podprli Sovjetska zveza in Kuba, antimarksistično UNITA pa Južnoafriška Republika, Kitajska in ZDA (Sherman 2000: 703–4). Po letu 1975 je MPLA uspelo osvojiti oblast, UNITA pa je sprožila gverilsko vojno proti novi vladi. Ob koncu osemdesetih let je postala dejavna v trgovini z diamanti, ki so po koncu hladne vojne in izgubi zunanjih pokroviteljev postali njen poglavitni vir prihodkov (*ibid.*). Medtem ko so bila nahajališča diamantov pod nadzorom zdaj ene zdaj druge strani, je vlada ves čas obvladovala prihodke od izvoza nafte (Renner 2002: 32).

Državljanska vojna je postala konflikt, katerega glavni motiv je dobiček, to pa je predstavljalo nepremagljivo oviro pri uveljavljanju mirovnih sporazumov (Sherman 2000: 703).

Po ocenah Global Witness (1998: 4) je prihodek UNITA od ilegalnega izvoza diamantov med letoma 1992 in 1998 znašal kar 600 milijonov dolarjev. Sankcije, s katerimi je Varnostni svet OZN leta 1998 prepovedal uvoz diamantov iz Angole brez potrdila tamkajšnje vlade, so imele zaradi obsežnih kršitev le omejen vpliv na potek konflikta. Vrata do miru je tako odprla šele smrt voditelja UNITA Jonasa Savimbija leta 2002 (Renner 2002: 5).²²

Če sta ideološka delitev sveta in omenjeni trend zunanjih pokroviteljstev vojn po svetu dala nekakšno "nenavadno obliko urejenosti" (Niekerk 2002), pa so se oboroženi konflikti povezani z naravnimi viri po koncu hladne vojne izkazali za precej bolj kaotične in nestabilne. Med vzorce obnašanja, ki so jih zaznamovali, Orogun (2003: 291) uvršča anarhijo, brezvladje, nekaznivost, fragmentacijo, destabilizacijo, teror in uničenje. Posledice za države in civilno prebivalstvo so bile zastrašujoče. V devetdesetih letih je v takšnih vojnah po vsem svetu življenje izgubilo več kot pet milijonov ljudi, skoraj šest milijonov oseb se je moralo zateči v sosednje države, med enajst in petnajst milijoni pa jih je bilo notranje razseljenih (Renner 2002: 6). "Paradoks in humanitarna parodija [konfliktov v Angoli, Sierra Leoneju, Liberiji in DRK] se izražata skozi dejstvo, da bogastvo gospodarskih naravnih virov v teh središčih, zaznamovanih z ropanjem, plenjenjem in nekaznovanjem, ni bilo uporabljeno za izboljšanje življenjskih razmer afriških množic, ki so [ostale] podvržene revščini, veliki bedi in obupu" (Orogun 2003: 291). Ta nova generacija državljskih vojn, ki je pričala o povezavi med naravnimi viri in konflikti, je konec devetdesetih let pritegnila veliko pozornosti²³ in tako sprožila iskanje ustreznega teoretičnega modela za pojasnitev novih trendov državljskega nasilja.

3.2.2 Mehanizmi povezave med naravnimi viri in izbruhom oboroženih konfliktov

Široko znanstveno razpravo o naravi povezave med naravnimi viri in državljskimi vojnami so brez dvoma sprožila prve ekonometrične študije o vzrokih državljskih vojn, ki sta jih pod okriljem Svetovne banke na prelomu prejšnjega stoletja izvedla ekonomista Paul Collier in Anke Hoeffler. Rezultati teh študij so pritegnili veliko medijsko pozornost, članki in celo uvodniki povezani s to tematiko so se pojavili v tako pomembnih medijih kot so The

²² Potek državljske vojne v Mozambiku predstavlja ravno nasprotni primer vojni v Angoli in dodatno potrjuje pomen naravnih virov za nadaljevanje državljskih vojn v Afriki. Po koncu hladne vojne se je mozambiško uporniško gibanje RENAMO, ki se je od leta 1977 borilo proti vladajoči stranki FRELIMO, znašlo v nezavidljivem finančnem položaju. Zaradi odsotnosti dobičkonosnih naravnih virov ni imelo s čim nadomestiti podpore Južne Afrike, ki se je odločila podpreti mirovni proces v državi. RENAMO je tako pristal na mirovna pogajanja, ki so se zaključila s podpisom mirovnega sporazuma leta 1992 (Carbone 2005: 55–58).

²³ Ross (2004: 349) se ob tem sprašuje, ali je povezava med konflikti in naravnimi viri res nov pojav, sprožen s specifičnimi okoliščinami ob koncu hladne vojne. Kot ugotavlja, je v kvalitativnih študijah mogoče najti močne dokaze za to, da so po koncu hladne vojne uporniške skupine tako v Angoli kot v Kambodži alternativni vir financiranja našle v plenjenju naravnih virov, poleg tega pa se je precej dolgotrajnih konfliktov v državah odvisnih od naravnih virov v tem obdobju zaostriilo. Vendar pa teh dokazov kvantitativne študije niso potrdile.

Economist, New York Times, Financial Times in Washington Post (Fearon 2005: 483). Čeprav sta zanesljivost statističnih podatkov iz njunih raziskav ter interpretacija teh podatkov sprožili številne polemike ter bili večkrat postavljeni pod vprašaj, so mnogi avtorji (Ross 2004; Ron 2005: 443–4) mnenja, da je ravno njuno delo odgovorno za oblikovanje novih pogledov na državljanske vojne in z njimi povezano prekletstvo virov.

V eni izmed svojih prvih študij sta Collier in Hoefflerjeva (2001: 2) skušala odgovoriti na vprašanje, zakaj je prihajalo do državljanskih vojn²⁴ po svetu med letoma 1960 in 1999. V vzorec sta zajela 78 državljanskih vojn, ki so potekale v 161 obravnavanih državah. Omenjeno obdobje sta razdelila na osem petletnih obdobij in nato skušala predvideti možnost izbruha državljanske vojne v vsakem izmed njih na podlagi značilnosti posameznih držav ob njihovem začetku (Collier 2000: 5). Statistična analiza je pokazala, da največji dejavnik tveganja za izbruh državljanske vojne predstavlja odvisnost od izvoza primarnih surovin (Collier in Hoeffler 2001: 12).²⁵ Država naj bi bila tveganju za izbruh konflikta najbolj izpostavljena takrat, ko izvoz primarnih virov predstavlja 32 odstotkov njenega BDP. V tem primeru je tveganje za izbruh konflikta sicer drugače povprečne države kar 22-odstotno. Če ista država sploh ne bi izvažala primarnih surovin, bi bila izpostavljena zgolj enoodstotnemu tveganju.

Učinek odvisnosti od primarnih surovin na tveganje za izbruh konflikta pa ni linearen, saj se tveganje ob višjih odstotkih zopet zmanjša. Avtorja to pojasnjujeta z dejstvom, da je v primeru visokih prihodkov od izvoza primarnih surovin osrednja oblast finančno tako močna, da je upor enostavno neizvedljiv (*ibid.* 4). Poleg odvisnosti od izvoza primarnih surovin naj bi možnost za izbruh konflikta povečevali tudi geografska razpršenost prebivalstva, nizka raven dohodka države ter počasna gospodarska rast. Za precej manj pomembne pa so se izkazale družbene krivice, ki jih avtorja merita z neenakostjo, družbenimi razlikami in odsotnostjo demokratičnih pravic (Collier in Hoeffler 2001; 2002).

Kot pojasnjevalno hipotezo za dobljene rezultate avtorja (Collier 2000; Collier in Hoeffler 2002) predstavitva ekonomsko interpretacijo gibanj oboroženega upora. V skladu s slednjo uporniško gibanje ni več izraz protesta proti družbenim krivicam, ampak zgolj manifestacija oboroženega kriminala. Motivacija upornikov je pri določanju možnosti za izbruh konflikta povsem nepomembna, saj je edino, kar šteje, finančna izvedljivost projekta.

²⁴ Državljsko vojno definirata kot notranji konflikt z najmanj tisoč izgubljenimi življenji med vojskovanjem (Collier in Hoeffler 2002: 3).

²⁵ Odvisnost od izvoza primarnih surovin avtorja merita kot odstotek izvoza teh surovin v odnosu do BDP države (Collier in Hoeffler 2002). Ross (2004) ugotavlja, da je to problematično vsaj z dveh vidikov. Vzročna posledična zveza med odvisnostjo od naravnih virov in državljansko vojno lahko deluje v obratni smeri, saj obstaja verjetnost, da vojna povzroča odvisnost od naravnih virov zaradi negativnega učinka, ki ga ima na predelovalno industrijo. Poleg tega lahko na obe spremenljivki vpliva neka tretja, nemerjena, spremenljivka. Številne pomisleke glede takšnega merjenja odvisnosti od izvoza primarnih surovin ima tudi de Soysa. Glej de Soysa (2002: 398–9).

Izvedljivost plenjenja določa tveganje konflikta. Plenjenje je lahko le obžalovanja vredna nujnost na poti k zaznani pravičnosti ali oblasti, razmere plenjenja pa so tiste, ki so odločilne. Bodisi da plenjenje konflikt motivira ali pa ga omogoča, oboje pripelje do istega sklepa: upor ni povezan z objektivnimi okoliščinami krivice, je pa povzročen z izvedljivostjo plenjenja (Collier 2000: 4).

Visoko stopnjo povezanosti med odvisnostjo od naravnih virov in tveganjem za izbruh konflikta tako pojasnjujeta z obstojem priložnosti, ki jih dostop do bogastva naravnih virov ponuja upornikom ne samo za izvedbo upora, ampak tudi za osebno okoriščanje (Collier in Hoeffler 2001).²⁶ Plenjenje in trgovanje z naravnimi viri je še posebej privlačen način zagotavljanja finančne osnove uporniškega gibanja, saj prinaša neobičajno visoke dobičke, obenem pa je vezano na specifično lokacijo, kar ne velja za podjetja predelovalne industrije, ki se v primeru konflikta lahko vedno preselijo na varnejše območje (Ross 2005: 5).

Tudi Keen (1998) je mnenja, da je pri obravnavi konfliktov po koncu hladne vojne nujno upoštevati ekonomski zorni kot. Da bi bolje razumeli sile, ki sprožajo in vzdržujejo državljanske vojne, moramo namreč skušati odgovoriti na vprašanje o tem, v čigavem interesu sploh so te vojne, oziroma kdo in zakaj proizvaja nasilje. Poznati moramo gospodarske sile, ki konflikt podpirajo, to pa lahko dosežemo le tako, da konflikt preučimo v bolj pozitivnem smislu in ne zgolj v smislu negativnih posledic, ki jih prinaša. "Namesto da bi se preprosto vprašali, katere skupine podpirajo upor in katere ga poskušajo zatreti, si raje postavimo vprašanje o tem, katere skupine izkoriščajo takšno situacijo za doseg lastnih ciljev" (Keen 1998: 12). Ekonomsko nasilje je precej bolj verjetno takrat, ko so potencialni dobički veliki, oziroma ko se vladajoči skupini ali upornikom obetajo koristi od trgovanja z dragocenimi naravnimi viri. "V novem kontekstu državljanskih vojn ekonomski pristop ni samo možen, ampak enostavno nujen" (Rufin 2000: 25). Razumevanje lokalnega vojnega gospodarstva je ključ do razumevanja celotne situacije, to pa nam omogoči, da predvidimo nadaljnji potek konflikta (*ibid.*).

Študijam Collierja in Hoefflerjeve so sledile ostale statistične raziskave o povezanosti naravnih virov z državljanskimi konflikti, ki pa so večkrat pripeljale do drugačnih rezultatov. Tako študija Fearona in Laitina iz leta 2003, ki je od vseh največkrat navajana in ki predstavlja najostrejši izziv njunim ugotovitvam (Ross 2004: 340), ni potrdila neodvisnega učinka odvisnosti od izvoza naravnih virov na možnost izbruha državljanskih konfliktov (Fearon in

²⁶ Po mnenju Collierja (2000: 5) predstavlja potek državljanske vojne v Sierra Leoneju jasen dokaz za to, da je pohlep pri določanju možnosti za izbruh konflikta pomembnejši od občutka krivice. V času mirovnih pogajanj v tej z diamanti bogati državi, je bilo vodji uporniške RUF Fodayu Sankohu ponujeno mesto podpredsednika države, kar naj bi po Collierjevem mnenju pomenilo dobro osnovo za odpravo krivic. Vendar to ni zadovoljilo Sankoha, ki je v zameno za podpis mirovnega sporazuma zahteval položaj ministra za rudno bogastvo.

Laitin 2003), čeprav sta avtorja uporabila isto merilo za izvoz primarnih virov in precej podoben seznam državljskih vojn (Fearon 2005: 485). Vendar Ross (2004: 347–8) trdi, da je eden izmed razlogov za različne rezultate kvantitativnih študij ravno uporaba različnih baz podatkov glede državljskih vojn.

Fearon (2005) je z namenom, da bi ponovno ocenil vpliv odvisnosti od izvoza primarnih virov na verjetnost izbruha državljske vojne, izvedel še eno študijo, v kateri je uporabil iste podatke o državljskih vojnah kot Collier in Hoefflerjeva, vendar je v nasprotju s slednjima odvisno spremenljivko, to je verjetnost izbruha državljske vojne, meril vsako leto in ne v petletnih intervalih. Rezultati so pokazali, da se v primeru takšne uporabe podatkov vpliv neodvisne spremenljivke skoraj povsem izgubi (*ibid.* 485).

Navkljub temu je avtor še vedno mnenja, da je glavna teoretična ugotovitev ekonomistov Svetovne banke, ki predpostavlja, da boljše možnosti financiranja uporniških skupin povečujejo tveganje za državljsko vojno, v veliki meri pravilna. Ob tem pa opozarja, da izvoz primarnih virov, izražen kot delež BDP-ja, ni primerno merilo za ugotavljanje potenciala za financiranje upornikov (*ibid.* 486–502).²⁷

Fearon in Laitin (2003) sta se raziskovanja povezave med naravnimi viri in državljskimi vojnami lotila drugače in v svojih študijah prišla do zaključka, da so države podvržene večjemu tveganju za izbruh državljske vojne zgolj v primeru znatnega deleža nafte v izvozu primarnih virov (*ibid.* 490).²⁸ Na podlagi statistične raziskave sta namreč ugotovila, da je za tiste države, v katerih predstavlja izvoz nafte več kot tretjino vsega izvoza primarnih virov, to tveganje kar enkrat večje kot za ostale države. Na podlagi tega Fearon (*ibid.* 491) ugotavlja, da “izvoz primarnih virov [v odnosu do možnosti izbruha državljskih vojn] mogoče ni pomemben zato, ker odseva potencial financiranja upora, ampak zato, ker je povezan s proizvodnjo nafte, ki predstavlja znak šibkosti države”.

Njegova alternativna hipoteza povezanosti odvisnosti od naravnih virov in možnosti za izbruh državljske vojne tako pravi, da je višja stopnja odvisnosti od izvoza primarnih virov povezana z možnostjo izbruha državljske vojne predvsem preko šibkejših državnih institucij, katerim so ob istem dohodku na prebivalca države izvoznice nafte bolj podvržene kot ostale države (Fearon 2005). Statistične študije, ki šibkost države opredeljujejo preko ravni dohodka države, so namreč pokazale, da obstaja neposredni dokaz za to, da so države izvoznice nafte

²⁷ Avtorjema tako očita, da sta med primarne vire, ki jih posamezna država izvažata, vključila nafto in kmetijske proizvode kot sta pšenica in kava, ne pa tudi diamantov in ostalih dragocenih rudnin. Toda da bi se lahko okoristili z izkoriščanjem virov kot so nafta in kmetijski proizvodi, morajo uporniki nadzorovati njihovo proizvodno verigo ali mehanizme nacionalne razdelitev, kar pa predstavlja prej izjemo kot pravilo.

²⁸ Do podobnih rezultatov so prišli tudi Collier in Hoefflerjeva (2002) in Humphreys (2005).

manj zanesljive ter imajo manj usposobljen birokratski aparat od ostalih držav, kar v precej manjši meri velja za države izvoznice ostalih primarnih surovin. Po avtorjevem mnenju je vzrok za ta pojav moč iskati v dejstvu, da imajo države “z višjimi prihodki od proizvodnje nafte manj razlogov za razvoj administrativnih sposobnosti ter nadzora nad celotnim ozemljem” (*ibid.* 487), saj jim omenjeni dohodki zagotavljajo zadostno finančno oporo za nemoteno vladanje. Poleg tega naj bi višji dohodki od proizvodnje nafte tveganje za izbruh državljanske vojne povečevali tudi zato, ker predstavljajo privlačno nagrado v primeru prevzema oblasti ali uspešne odcepitve (*ibid.*).

Tudi Ross (2005: 5) je pri svojem raziskovalnem delu izhajal iz kritike argumenta plenjenja Collierja in Hoefflerjeve. Avtorjema očita predvsem pomanjkanje dokazov na podlagi študij primerov. V skladu s njunimi trditvami bi uporniške skupine namreč morale pridobivati sredstva od prodaje naravnih virov oziroma od izsiljevanja denarja v okviru sektorja naravnih virov še pred samim izbruhom konflikta. Vendar pa je Rossova (2003b) študija trinajstih državljskih vojn med letoma 1990 in 2000 v državah, odvisnih od izvoza naravnih virov, pokazala, da niso uporniške skupine v nobenem od obravnavanih primerov izkoriščale naravnih virov ali trgovale s slednjimi pred začetkom konflikta. Ross (2005: 6) tako ugotavlja, da možnost izkoriščanja naravnih virov postane za uporniško skupino realna šele v poznejših fazah konflikta, ko ji nadzor nad določenim ozemljem omogoča sprejemanje odločitev o usodi naravnih virov, ki se na tem območju nahajajo.

Kako torej pojasniti povezavo med izkoriščanjem naravnih virov in uporniškimi skupinami v začetnih fazah konflikta? Kot dopolnilo hipotezi plenjenja, ki “podpira temeljno logiko slednje in obenem pojasnjuje, zakaj nam ne uspe zaznati prodaje naravnih virov s strani uporniških skupin še pred samim začetkom konflikta” (*ibid.* 7), Ross uvaja argument o prodaji pravic do bodočega plena. Pri slednji gre za prodajo ali trgovanje z bodočimi pravicami do izkoriščanja naravnih virov, ki v trenutku sklenitve posla še niso v posesti subjekta, ki z njimi trguje, pa naj bo to uporniška skupina ali od konflikta izčrpana vlada. Celoten koncept trga s pravicami do bodočega plena temelji namreč na pričakovanju vseh vpletenih strani, da bo izid državljanskega konflikta skupini, ki omenjene pravice ponuja, omogočil fizični nadzor nad naravnimi viri na določenem ozemlju.²⁹

Prodaja pravic do bodočega plena je vplivala tako na izbruh kot na potek državljanske vojne v Sierra Leoneju. Vodstvo RUF naj bi še pred tem, ko je skupina leta 1991 vdrla v državo iz Liberije, pristalo na zagotovitev dostopa do diamantov liberijskemu gospodarju vojne Charlesu

²⁹ Ross (2005: 8–10) je mnenja, da je takšen način financiranja uporniških skupin za državo še posebej nevaren, in sicer tako v smislu podaljševanja konflikta kot tudi v smislu njene postkonfliktne prihodnosti.

Taylorju³⁰ v zameno za njegovo podporo pri izpeljavi načrtov RUF. Tekom same vojne naj bi prodaja pravic do bodočega plena sierraleonsko vlado dvakrat rešila pred porazom in tako vojno obakrat podaljšala. V enem od primerov je vlada leta 1995 južnoafriškemu podjetju Branch Energy prodala pravico do bodočega nadzora nad najpomembnejšim rudnikom diamantov v Konu, ki so ga takrat nadzirali uporniki (*ibid.* 13–5).³¹

Navkljub posamičnim primerom financiranja uporniških skupin preko trgovanja s bodočimi pravicami do izkoriščanja naravnih virov v Aziji in Latinski Ameriki, se je le v Afriki razvil pravi trg zanje. Ross (*ibid.* 10) razloge za to išče v precedenčnih primerih prodaje pravic do izkoriščanja naravnih virov v Kongu in Alžiriji v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, v dejstvu, da so afriške vlade relativno šibke in nevladni akterji relativno močni, ter v tem, da so podjetja, ki se ukvarjajo z izkoriščanjem naravnih virov, mogoče tesneje sodelovala z nevladnimi akterji v Afriki kot v ostalih regijah (*ibid.* 10). Gotovo nam ta pojav lahko vsaj delno pojasni, zakaj so afriški konflikti v devetdesetih letih prejšnjega stoletja predstavljali vedno večji delež vseh oboroženih konfliktov na svetu.

V razpravi, ki sta jo sprožila Collier in Hoefflerjeva, avtorji preko svojega raziskovalnega dela nenehno prihajajo do novih rezultatov, ki jih kot izziv podajajo ostalim znanstvenikom. V enem svojih zadnjih del Humphreys (2005) tako opozarja, da so bili podatki, uporabljeni v ekonometričnih študijah Collierja in Hoefflerjeve, Fearona in Laitina ter Rossa pogosto premalo natančni, da bi omogočili razločevanje med posameznimi mehanizmi, ki bi utegnili pojasniti povezavo med odvisnostjo od naravnih virov in možnostjo izbruha državljanske vojne.³² Ravno poznavanje pravih mehanizmov pa je ključnega pomena, saj “odzivi javne politike potrebujejo zgodbe o tem, kdo nekaj počne, kaj počne in zakaj to počne” (*ibid.* 534). Humphreys (2005) je zato na podlagi dopoljenih podatkov izvedel novo študijo, ki bo gotovo pomembno vplivala na nadaljnje raziskovalno delo na področju povezanosti naravnih virov in državljanskih vojn.

Študija je pokazala, da so države, ki so odvisne od kmetijskih proizvodov, bolj podvržene tveganju za izbruh državljanske vojne kot ostale države, in sicer ne glede na to, v kakšni meri so obdarjene z nafto in diamanti (*ibid.* 534). S pomočjo te korelacije je avtor potrdil svojo

³⁰ Več o državljanski vojni v Liberiji ter vlogi Charlesa Taylorja tako med samo vojno kot v povojnem obdobju v Orogun (2003) in Ross (2005).

³¹ Poleg Sierra Leoneja je Ross (2005: 11–26) z vidika prodaje pravic do bodočega plena preučil še pet afriških državljanskih vojn. V štirih primerih (Republika Kongo, DRK, Sierra Leone, Ekvatorialna Gvineja in potencialno tudi Liberija) je prodaja omenjenih pravic pomagala financirati začetek upora ali državljanski udar, v treh primerih (Sierra Leone, Angola in DRK) pa so sredstva pridobljena na ta način rešila vlado pred skoraj gotovim porazom.

³² Humphreys (2005) posebej omenja Fearona in Laitina, katerima naj ne bi uspelo ločiti med tem, ali sta naftno bogastvo in možnost državljanske vojne povezana preko mehanizma šibke države ali preko mehanizma pohlepa upornikov in izvedljivosti upora. Sam omenjena mehanizma loči tako, da v prvem primeru meri korelacijo med razmerjem med prihodki zbranimi od črpanja nafte in davčnimi prihodki ter možnostjo državljanske vojne, v drugem primeru pa korelacijo med obstoječimi naftnimi rezervami in možnostjo državljanske vojne.

hipotezo, ki pravi, da višja stopnja ekonomske integracije znotraj države (ki se kaže skozi prevlado industrijskega nad kmetijskih sektorjem) zmanjšuje možnost oboroženega konflikta. Obstoj naravnih virov naj bi bil tako pomemben predvsem zaradi vpliva, ki ga ima na strukturo gospodarstva, in ne zaradi priložnosti, ki jo ponuja za financiranje upornikov.

Avtor je našel močnejše dokaze v prid hipotezama šibke države in krivic kot v prid mehanizmoma pohlepa upornikov in izvedljivosti upora (*ibid.*). S tem je v precejšnji meri zavrnil pomen pomembnih, v nalogi že omenjenih hipotez, in sicer hipotezo plenjenja Collierja in Hoefflerjeve, Rossovo hipotezo o pravicah do bodočega plena ter Fearonovo hipotezo o vplivu obsega naftnih rezerv na željo upornikov po prevzemu državne oblasti.

Poleg zgoraj omenjenih avtorjev, ki so se na prelomno delo Collierja in Hoefflerjeve odzvali z oblikovanjem lastnih mehanizmov povezave med bogastvom naravnih virov in izbruhom državljanskih vojn in se s tem odmaknili od strogo ekonomskih interpretacij državljanskih konfliktov, so tudi mnogi drugi (Ballentine in Nitzschke 2003; Orogun 2003; Carbone 2005) prepričani, da model pohlepa ne more ustrezno pojasniti kompleksnosti afriških modernih konfliktov. Carter (Ballentine in Nitzschke 2003: 3) tako predpostavlja, da so bili konflikti v Angoli, Sierra Leoneju in DRK navkljub prepoznavni vlogi, ki jo je pri financiranju upornikov v teh državah odigralo bogastvo naravnih virov, rezultat zapletenega in spreminjajočega se prepleta političnih in ekonomskih dejavnikov ter opozarja na nevarnost, ki jo predstavljajo "redukcionistični vzročni modeli konflikta in konfliktnega upravljanja, usmerjeni izključno k domnevno ekonomskim dejavnikom".

Orogun (2003: 295) je mnenja, da ekonomska teorija ne zadošča predvsem zato, ker naj bi se v omenjenih afriških konfliktih kazali pomembni elementi povezani s politizacijo tako etničnih, plemenskih in verskih kot tudi regionalnih razsežnosti. Prevladujoče in ponavljajoče se vzorce plenjenja, ropanja in nasilja sicer lahko ustrezno preučimo z vidika politične ekonomije, vendar moramo pri tem upoštevati dejstvo, da so "gospodarji vojne, pokvarjeni režimi, plenilske milice in ostale paravojaške nevladne skupine pri pojasnjevanju upravičenosti in racionalnosti oboroženih vstaj pogosto igrali na karto etničnih identitet in primordialnih zvestob" (*ibid.*).

Carbone (2005: 146), ki se v svojem delu posveča vsem afriškim konfliktom in ne zgolj tistim, neposredno povezanim z naravnimi viri, kot glavno pomanjkljivost interpretacij afriških državljanskih vojn, ki se osredotočajo na pomen vojnega gospodarstva, prepozna dejstvo, da "samo v omejenem številu podsaharskih afriških držav najdemo mineralna bogastva, za katera uporniki upajo, da si jih bodo prilastili". Poleg tega pa takrat, ko do tega pride, pohlep in želja po dobičku sicer lahko odigrata pomembno vlogo pri podaljševanju konfliktov in stopnji njihove intenzivnosti, le redko pa so ekonomske koristi sam vzrok za pojav oboroženega upora.

V velikem številu konfliktov se je za precej pomembnejšo izkazala ekonomska in politična izključenost določenih skupin in skupnosti (*ibid.* 146–7). Kriminalno in plenilsko obnašanje, ki ga Collier in Hoefflerjeva pripisujeta večini uporniških organizacij, je namreč lahko značilno tudi za same države, posebej takrat, ko se vladajoče skupine poslužujejo etničnega razlikovanja, klientelizma in spodbujanja neenakosti (*ibid.* 147). Vzrok za napetosti in konflikte na afriškem kontinentu moramo po mnenju Carboneja (2005) iskati precej globlje, in sicer v šibkosti držav, oziroma njihovih birokratskih in institucionalnih aparatov, ki je zapuščina kolonialnega sistema.

Čeprav soočena s številnimi kritikami, sta se Collier in Hoefflerjeva (Collier in drugi 2006) v svojem poznejšem delu le rahlo odmaknila od svoje prvotne ozko usmerjene hipoteze o pohlepu. Zvesta ostajata prepričanju, da so ekonomski vzroki prvotnega pomena pri pojasnjevanju tveganja za izbruh državljanskega konflikta. Vendar pa danes njuno delo zbuja precej manj pozornosti kot ob koncu 20. stoletja. Med drugim tudi zato, ker zopet pridobivajo na veljavi politološki vidiki in interpretacije državljanskih vojn, ki se osredotočajo predvsem na politične spremenljivke kot so politični režim, moč države in politična legitimnost in ki potiskajo ekonomsko teorijo konfliktov v drugi plan (Ron 2005).

Navkljub obstoju številnih študij o povezanosti naravnih virov z izbruhom državljanskih konfliktov ter oblikovanju številnih mehanizmov, ki skušajo to povezanost ustrezno pojasniti, je jasno, da trdnih dokazov v prid hipotezi o odločilnem pomenu odvisnosti od naravnih virov pri sprožanju konfliktov ni moč najti. Primeri, ko do napetosti v državi pride zaradi posameznih elementov procesa izkoriščanja naravnih virov sicer v precejšnji meri podpirajo to predpostavko, vendar pa je obseg takšnih konfliktov večinoma omejen, tako da ponavadi ne pride do izbruha državljanskih vojn z večjim številom akterjev. Zdi se, da je vloga naravnih virov pri sprožanju državljanskih konfliktov predvsem posredna in obenem izjemno kompleksna, saj so poskusi upravičevanja neposredne povezave med pohlepom in plenjenjem naravnih virov ter izbruhom napetosti naleteli na številne kritike, ki dokazujejo, da so ekonomski interesi lahko le del pojasnjevalne teorije o sprožanju konfliktov v državah, odvisnih od naravnih virov. Prisotnost dobičkonosnih virov v državi moramo vsekakor obravnavati z pozornostjo, ko skušamo razumeti in pojasniti vzroke za izbruh državljanskih konfliktov v afriških državah po koncu hladne vojne. Ob tem pa se moramo zavedati, da je vprašanje povezanosti med odvisnostjo od naravnih virov in sprožanjem konfliktov precej bolj zapleteno in ga moramo nujno obravnavati v širšem kontekstu vzrokov za sprožanje afriških državljanskih vojn.

3.2.3 Vpliv bogastva naravnih virov na dolžino trajanja oboroženih konfliktov

Vloga bogastva naravnih virov ni zanimiva zgolj v primeru sprožanju državljskih konfliktov, ampak tudi pri določanju dolžine njihovega trajanja. Izkoriščanje in prodaja naravnih virov lahko namreč predstavljata pomemben vir financiranja v konflikt vpletenih akterjev, kar pomembno vpliva na možnosti za vztrajanje spopada. Dostop do dobičkonosnih naravnih virov šibkejši strani omogoči, da nadaljuje z vojaškimi dejavnostmi, kar seveda podaljša konflikt (Le Billon 2005: 44). Omenila sem že, da lahko tako uporniške kot vladajoče skupine zainteresiranim subjektom prodajo pravice do bodočega plena, kar je v več primerih odločilno vplivalo na potek državljskih konfliktov v primeru, ko je eni izmed strani že pretil poraz (Ross 2005).

Spremembe v načinu financiranja udeležencev državljskih konfliktov v državah v razvoju, do katerih je prišlo po koncu hladne vojne, so pomembno vplivale na organizacijo in kohezijo oboroženih skupin. Pomoč zunanjih pokroviteljev se je stekala neposredno v roke uporniških vodij, s čimer je bila slednjim omogočena vzpostavitev monopola nad delitvijo finančnih sredstev. Uporniške skupine so imele posledično jasno hierarhijo odločanja, kar je olajšalo mirovna pogajanja med nasprotujočimi si stranmi ter zagotavljalo uresničevanje doseženih mirovnih sporazumov (Keen 1998). Vedno večji pomen izkoriščanja in prodaje naravnih virov pri financiranju konfliktov pa je lokalnim akterjem prinesel večjo finančno avtonomijo in s tem tudi vedno manj razlogov za podrejanje višjim avtoritetam. Tako je prišlo do zloma notranje strukture in hitre fragmentacije oboroženih skupin, čigar posledica je izjemno visoko število akterjev v večini današnjih konfliktov (Rufin 2000: 24). Omenjeni proces lahko zaradi dobičkov, ki jih številnim udeležencem omogočajo okoliščine konflikta, ter zaradi težav pri doseganju dogovorov, h katerim bi vsi pristopili, gotovo vpliva na podaljševanje državljskih vojn. Vendar pa lahko obenem zaradi erozije moči posameznih skupin v določenih primerih pripelje tudi do njihove hitrejši razrešitve (Le Billon 2005: 46).

Dobički od izkoriščanja naravnih virov, ki so jih lahko deležni vsi udeleženci konflikta, včasih pripeljejo do situacije, v kateri nasprotujoče si strani namenoma vzdržujejo nizko stopnjo intenzivnosti konflikta ali celo medsebojno sodelujejo, da bi tako zaščitile svoje ekonomske interese. Takšno sodelovanje zmanjšuje možnosti za dosego miru, saj udobno sožitje nasprotnikov zamegli razlikovanje med sistemom moči v obdobju vojne in tistim v

obdobju miru (Keen 1998: 11).³³ Omenjeno stanje ne ustreza samo upornikom, ampak tudi rednim oboroženim silam, katerih pripadniki so večkrat neusposobljeni za vojskovanje, neprimerno opremljeni in izjemno slabo plačani, kar vodi k pomanjkanju discipline in samovoljnem obnašanju. Namesto da bi skušali zaščititi prebivalce in njihovo lastnino ter tako zagotoviti mir v državi, se zato tudi sami zatečejo k plenjenju prebivalstva in naravnih virov (Carbone 2005: 137).

Veliko nevarnost za doseganje miru v državljskih vojnah držav bogatih z naravnimi viri predstavlja dejstvo, da z vztrajanjem konflikta finančne koristi, ki jih omogoča nezakonito plenjenje in prodaja teh virov, postajajo pomembnejše od političnih ciljev. Vedno več udeležencev konflikta postaja motiviranih z osebnimi ekonomskimi interesi (Le Billon 2005: 44). V takšnih razmerah lahko pride do tega, da končna zmaga udeležencem konflikta ne predstavlja več zelenega cilja, saj obstoječe razmere legitimirajo tista dejanja, ki bi bila v času miru opredeljena kot kriminalna in zato kaznovana (Keen: 12). Možnost miru se tako ne ujema vedno z ekonomskimi interesi udeležencev državljskih vojn, zato ni presenetljivo, da so se poskusi gradnje miru v držav bogatih z naravnimi viri izkazali za še posebej zahtevne.³⁴

Bogastvo naravnih virov lahko gotovo podaljša državljske vojne tudi zaradi koristi, ki jih alternativni sistem odnosov moči in dobička zagotavlja zunanjim udeležencem teh vojn. Številne korporacije, tako majhne in obrobne kot tudi nekatere velike in dobro poznane, so na različne načine pripomogle k vztrajanju konfliktov (Renner 2002: 21):

- z nakupom “vročih” surovin od udeležencev konflikta;
- z izvajanjem koncesij, povezanih z izkoriščanjem rudnega bogastva in pridobivanjem dragocenega lesa, ki so jim jih ponudili gospodarji vojne ali uporniške skupine;
- z omogočanjem prenosa nezakonito pridobljenih naravnih virov;
- z delovanjem v državah z represivnimi režimi;
- s sodelovanjem pri zagotavljanju orožja vladnim silam, ki so vpletene v kršitve človekovih pravic.

Custers (2001) piše, da je afriške državljske vojne, povezane z naravnimi viri, poganjala predvsem medsebojna povezanost izvoza surovin in uvoza orožja. Surovine in orožje namreč

³³ Do takšnega sodelovanja med udeleženci konflikta naj bi prišlo tako v primeru Liberije kot v primeru Sierra Leoneja. Sierraleonske vladne sile naj bi se tako izogibale napadom na RUF in njenim članom raje prodajale orožje, strelivo in uniforme (Keen 1998: 19). Leta 1995 je opazovalec OZN v Liberiji Tom Porteous poročal, da se voditelji različnih, načeloma nasprotujočih si skupin, skupaj zabavajo v Hotelu Africa v Monrovi. Te skupine so se le redko medsebojno napadale, večinoma so se namreč znašale nad civilisti (*ibid.* 20).

³⁴ Doyle in Sambanis (2000) ugotavljata, da je odvisnost od naravnih virov negativno povezana z uspešnostjo procesa gradnje miru. Tveganje za ponovni začetek državljske vojne po že sklenjenem mirovnem sporazumu je tako večje v državah, odvisnih od naravnih virov.

večkrat potujejo po istih poteh, le v nasprotnih smereh.³⁵ Pri tem so v skladu s hipotezo disparatne menjave eno izmed ključnih vlog odigrale transnacionalne korporacije, ki so brez večjih pomislekov oboroženim skupinam omogočile prodajo nezakonito pridobljenih dragocenih naravnih virov. Plod takšne menjave so strahotne posledice za afriške države, ne samo v obliki neposrednih izgub zaradi konflikta, ampak tudi preko uničenja naravnega bogastva.

Le Billon (2005: 45) opozarja, da je navkljub številnim primerom, v katerih je bogastvo naravnih virov pripomoglo k podaljšanju konflikta, moč najti tudi situacije, v katerih je bil ta vpliv ravno nasproten. Omenili smo že, kako lahko k skrajšanju konfliktov pripomoreta pomanjkanje discipline v uporniških skupinah in njihova fragmentacija. Poleg tega lahko konec konflikta pospešijo tudi spremembe razmerij moči med v konflikt vpletenimi stranmi, ki so rezultat koncentracije dobičkov od izkoriščanja naravnih virov v rokah ene izmed njih. V primeru, ko se v tej vlogi znajde vladna stran, takšna sprememba lahko motivira upornike, da se pridružijo vladnim silam, ali spodbudi uporniške voditelje k sodelovanju v procesu nacionalne sprave, kar še dodatno prispeva k doseganju miru.

Ross (2003b) je izvedel študijo trinajstih primerov državljskih vojn, povezanih z naravnimi viri, od tega sedmih afriških, ki so izbruhnile ali se nadaljevale v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Ugotovil je, da je bogastvo naravnih virov v osmih primerih vplivalo na podaljšanje konflikta, dvakrat na njegovo skrajšanje, v ostalih primerih pa so bili ti učinki mešani ali jih sploh ni bilo (glej Prilogo A). Avtor je prišel do teh rezultatov na podlagi preverjanja dveh hipotez, in sicer hipoteze o plenjenju ter hipoteze o motivaciji za doseg miru. Izkazalo se je, da je plenjenje naravnih virov s strani upornikov podaljšalo konflikt v desetih od trinajstih primerov. V vseh omenjenih primerih je do plenjenja prišlo šele po začetku konflikta, kar pomeni, da je takšen mehanizem financiranja upornikov vplival izključno na dolžino trajanja konflikta.

Zgolj v dveh primerih je avtor našel dokaze za to, da so ekonomske koristi, ki jih je konflikt ponujal upornikom, slednje odvrnile od sklenitve mirovnega sporazuma (*ibid.*). Najočitnejši primer za delovanje tega mehanizma gotovo predstavlja državljanska vojna v Liberiji, ki se je končala z uresničitvijo šele štirinajstega mirovnega sporazuma. Glavni razlog za neuspeh prvih trinajstih sporazumov naj bi se skrival ravno v dejstvu, da je bilo večino liberijskih oboroženih skupin strah izgube dostopa do dobičkonosnih naravnih virov. Vendar pa primer Liberije ne predstavlja prevladujočega vzorca vplivanja naravnih virov na dolžino konflikta, saj je

³⁵ Nekatera tuja podjetja, ki so angolski vladi dobavila orožje, naj bi prejela plačilo v obliki lastniških deležev, oziroma deležev pri dodelitvi naftnih koncesij transnacionalnim korporacijam (Custers 2001: 103).

omenjeni mehanizem kar nekajkrat deloval v nasprotni smeri. V Republiki Kongo, Burmi in Kambodži je bil tako konec vojne v očeh udeležencev bolj dobičkonosen kot njeno nadaljevanje, kar je spodbudilo mirovna pogajanja in podpis mirovnega sporazuma. Državljska vojna, ki je izbruhnila leta 1997 v Republiki Kongo, naj bi se tako končala še istega leta ravno zaradi dogovora nasprotnikov o delitvi prihodkov od izvoza nafte (*ibid.* 26). Ob tem Ross (2003b: 27) opozarja na neobstoj dokazov za široko razširjeno prepričanje o tem, da mirovni napor v državljanskih vojnah v Angoli in Sierra Leoneju dolgo časa niso obrodili sadov ravno zaradi finančnih prednosti nadaljevanja konflikta za upornike. Kot navaja (*ibid.*), so mirovni sporazumi, ki so bili tekom vojne podpisani v obeh državah, uporniškimi voditeljem ponudili enakovredno, če ne celo boljše alternativo dobičkom iz obdobja konflikta.³⁶ Navkljub temu so uporniki vztrajali v vojni, kar za Rossa predstavlja jasen znak za to, da je potrebno prave razloge za podaljševanje konflikta iskati drugje.³⁷

Povsem nasprotno Rossovimi ugotovitvam je Humphreys (2005) prišel do rezultata, da so konflikti, povezani z naravnimi viri, krajši od ostalih konfliktov in da je zanje bolj verjetno, da se končajo z vojaško zmago ene od strani kot pa z izpogajanim sporazumom. Avtor je mnenja, da se eden od razlogov za takšno vlogo naravnih virov zelo verjetno skriva v dejstvu, da "so ob prisotnosti virov primernih za plenjenje uporniške strukture šibkejše in skupine bolj ranljive za poraz" (*ibid.* 535). Poleg tega naj bi v konfliktih na območjih bogatih s tistimi naravnimi viri, ki obetajo precej večje dobičke v obdobju miru, s ciljem hitrega konca vojne večkrat posredovali zunanji akterji z interesi v tem sektorju (*ibid.*). Fearon (2005: 504) odgovarja, da tudi če to v povprečju mogoče res velja, v primerih kot je Angola prihodki od nezakonito pridobljenih diamantov nedvomno financirajo uporniške skupine, česar pri odločanju o politikah, ki naj bi pripomogle h hitremu koncu teh vojn, nikakor ne smemo zanemariti.

Na podlagi rezultatov omenjenih raziskav ter študij ugotavljam, da tudi pri vprašanju povezanosti med bogastvom naravnih virov in dolžino trajanja konfliktov avtorji niso enotnega mnenja. Prisotnost dobičkonosnih naravnih virov lahko v različnih okoliščinah konfliktov, pri čemer so pomembni dotedanji potek konflikta, razmerje sil med posameznimi akterji ter nadzor nad posameznimi območji, omogoči tako podaljšanje kot skrajšanje spopadov. Navkljub temu pa večina primerov državljanskih vojn, povezanih z naravnimi viri, kaže na to, da možnost

³⁶ Gre za leta 1994 sprejete Protokole iz Lusake v primeru Angole ter leta 1999 podpisan Sporazum iz Lomeja v primeru Sierra Leoneja (Ross 2003b: 27). Več o razlogih za neuspeh Sporazuma iz Lomeja v Adebajo in Keen (2000: 10).

³⁷ O tem, kako na neuspeh mirovnih sporazumov v Angoli gleda Sherman (2000: 703–4), pišem že v poglavju 3.2.1. Po njegovem mnenju je poleg tega, da se je konflikt v Angoli podaljševal zaradi motiviranosti upornikov z dobičkonosnostjo trgovine z diamanti, kar nasprotuje Rossovimi ugotovitvam, Sporazum iz Lusake propadel predvsem zaradi pomanjkanja zaupanja v možnost za dosego trajne pomiritve. Dodatno naj bi k ponovnem izbruhu spopadov prispevali tudi nenadzorovani tokovi orožja, finančno podprti z nezakonitim trgovanjem z diamanti.

nezakonitega izkoriščanja in prodaje naravnih virov pomembno vpliva na vztrajanje konflikta in onemogočanje doseganja mirovnih sporazumov. Bogastvo naravnih virov je ključno pripomoglo k vztrajanju konfliktov v Liberiji, Sierra Leoneju, Angoli in DRK, čeprav se mehanizmi, ki so pripeljali do podaljševanja konflikta, med posameznimi državljanskimi vojnami razlikujejo. Primeri državljanskih vojn, v katerih je prisotnost naravnih virov vplivala na skrajšanje konflikta, pa nas opozarjajo predvsem na to, da moramo upoštevati lastnosti naravnih virov, če želimo razumeti, kako lahko posamezen vir vpliva na dolžino konflikta.

3.2.4 Različni viri – različni konflikti

Pri odločanju o tem, kakšno vlogo bodo naravni viri odigrali v oboroženih konfliktih, so gotovo pomembne tudi njihove lastnosti. Da bi uporniki nakup orožja in opreme lahko financirali s pomočjo prodaje nezakonito pridobljenih naravnih virov, morajo slednje odlikovati značilnosti, ki uporniškim skupinam navkljub temu, da nadzirajo geografsko relativno omejena območja, omogočajo njihovo izkoriščanje. Pri tem so poleg lokacije nahajališč oziroma njihove dostopnosti pomembne tudi fizične lastnosti virov ter način njihovega izkoriščanja. Ko je vire mogoče izkoriščati z minimalno tehnologijo in brez posebnih znanj, je verjetnost, da bodo pripomogli k financiranju konflikta precej večja. Isto velja za tiste vire, ki na svetovnem trgu dosegajo visoke cene in katerih prodaja zato zagotavlja visoke dobičke (Bannon in Collier 2003: 4). Carbone (2005: 138) piše, da je skupni imenovalec vseh konfliktnih virov (*conflict goods*) njihova lahka prenosljivost, ki omogoča razvoj tihotapskih omrežij in hiter dostop do mednarodnih trgov. Da bi uporniki svoj izplen lahko prodali brez večjih težav, mora biti tudi težko ločiti med zakonito in nezakonito pridobljenimi viri (Renner 2002: 11).

Naplavljeni diamanti gotovo predstavljajo enega izmed redkih naravnih virov, ki izpolnjuje vse omenjene kriterije, zato ne preseneča, da je ravno trgovanje s to dragoceno rudnino odigralo pomembno vlogo pri financiranju uporniških skupin v vseh štirih z naravnimi viri povezanih afriških konfliktih, ki so zaznamovali devetdeseta leta (glej Prilogo A).³⁸ Za razliko od primarnih diamantov, ki so vraščeni v kamnini kimberlit in katerih nahajališča obsegajo zgolj nekaj kvadratnih kilometrov, najdemo naplavljenе diamante raztresene po velikih površinah (*ibid.* 12). Od primarnih diamantov, katerih pridobivanje je precej zahtevno, se razlikujejo tudi po tem, da so ekonomske ovire za začetek njihovega pridobivanja zelo nizke, saj “v najslabšem primeru zadostujeta lopata in vedro” (Le Billon 2005: 32). Poleg tega so diamanti majhni in lahki, zato jih je mogoče učinkovito skriti in tihotapiti čez meje.

³⁸ Pri tem imam v mislih državljanske vojne v Liberiji, Sierra Leoneju, Angoli in DRK.

Le Billon (2005: 33–43) konfliktno naravne vire razlikuje na podlagi dveh kriterijev; glede na stopnjo koncentracije prihodkov³⁹ od njihovega izkoriščanja ter glede na to, kako učinkovito lahko vlada nadzoruje te prihodke. To mu omogoči ločevanje med dvema kategorijama virov: razpršenimi viri (*diffuse resources*) in koncentriranimi viri (*point resources*).

Za razpršene vire sta značilna lahka dostopnost in veliko število manjših akterjev, vključenih v njihovo pridobivanje, kar manjša možnost učinkovitega vladnega nadzora in olajšuje izvajanje nezakonitih dejavnosti. V to kategorijo virov avtor uvršča naplavljenе diamante, žlahtne kamne in rudnine, dragocen les in tiste kmetijske proizvode, ki niso pridobljeni na industrijski način (Le Billon 2005: 33–4). Koncentrirane vire ravno nasprotno označujejo prostorsko omejena nahajališča ter kapitalsko intenziven proces pridobivanja, ki zahteva vlaganja velikih podjetij.⁴⁰ Izkoriščanje takšnih virov prinaša zato koristi predvsem vladnim silam (*ibid.* 35), uporniki pa se zatečejo k dejavnostim kot so kraja, izsiljevanja ali ugrabitve. Glede na učinkovitost vladnega nadzora nad prihodki od izkoriščanja virov Le Billon (*ibid.*) loči med dostopnimi viri (*proximate resources*), ki jih vladne sile lažje nadzorujejo, in oddaljenimi viri (*distant resources*), ki so zaradi odročnih lokacij ali zato, ker jih nadzoruje nasprotna politična skupina, vladnim skupinam nedostopni.

Tabela 3.2.4.1: Odnos med značilnostmi naravnih virov in tipom konflikta

Značilnosti virov	Koncentrirani viri	Razpršeni viri
Dostopni viri	državni udar ⁴¹ Republika Kongo (nafta) Kolumbija (nafta)	množični upor/ upor kmečkеga prebivalstva Ruanda (kava) Mehika – Chiapas (kava)
Oddaljeni viri	odcepitveni konflikti ⁴² Angola – Kabinda (nafta) Nigerija – Biafra (nafta) Sudan (nafta) Zahodna Sahara – fosfati	gospodarji vojne Angola (diamanti) DRK (zlato, diamanti, koltan) Liberija (diamanti) Sierra Leone (diamanti)

Vir: Le Billon 2005: 36.

³⁹ Stopnjo koncentracije prihodkov opredeljuje s pomočjo podatkov o fizičnih lastnostih virov, njihovi prostorski razpršenosti in načinu njihovega izkoriščanja (Le Billon 2005: 33).

⁴⁰ V številnih primerih je razmerje med težo in donosnostjo teh virov nizko, zato le velike količine prinašajo visoke dobičke (*ibid.* 35).

⁴¹ V primeru kombinacije koncentriranih in dostopnih virov imajo oborožena opozicijska gibanja le malo možnosti za nadzor nad izkoriščanjem teh virov. Njihovo edino priložnost za dostop do prihodkov od prodaje teh virov tako predstavlja prevzem državne oblasti preko državnega udara (Le Billon 2005: 39).

⁴² Mnoga odcepitvena gibanja so nastala ravno v kontekstu centraliziranega državnega monopola nad oddaljenimi in koncentriranimi viri. Zahteve po odpravi krivic in nadzoru nad bodočimi prihodki od teh virov tako predstavljajo sredstvo političnega upravičevanja odcepitve ter učinkovito sredstvo mobilizacije (*ibid.*).

Na podlagi teh kategorij je avtor razvil tipologijo konfliktov, povezanih z naravnimi viri (glej tabelo 3.2.4.1). V odgovor na Le Billonovo razlikovanje med posameznimi naravnimi viri je Ross (2004: 350) razvil alternativno teorijo, ki temelji na vprašanjih o primernosti virov za plenjenje in o možnostih za oviranje njihovega prevoza. Ko so viri primerni za plenjenje (*lootable resources*),⁴³ so možnosti za odcepitveni konflikt manjše, saj ima lokalno gospodarstvo od njih veliko koristi. Izkoriščanje virov, neprimernih za plenjenje, kot sta nafta in zemeljski plin pa ravno nasprotno običajno le malo pripomore k blaginji lokalne skupnosti, zato v takšnih primerih večkrat pride do odcepitvenih konfliktov. Če značilnosti naravnih virov odločajo predvsem o možnostih za izbruh konflikta, pa obstoj možnosti za oviranje njihovega prevoza (*obstructable resources*) s strani manjših skupin upornikov in brez posebno dragega orožja predstavlja pomemben dejavnik njegovega podaljševanja ter povečevanja njegove intenzivnosti, saj daje prednost šibkejši strani (*ibid.*).⁴⁴

Ob tem se postavlja vprašanje, ali je upravičenost tipologij naravnih virov mogoče dokazati. Predpostavko o povezanosti izkoriščanja nafte z izbruhom odcepitvenih konfliktov so potrdile tako kvantitativne (Collier in Hoeffler 2002) kot kvalitativne študije (Ross 2003c).⁴⁵ Lujala in drugi (Lujala in drugi 2005) so v svoji novejši študiji prišli tudi do rezultatov, ki potrjujejo pravilnost hipoteze o pomenu razlikovanja med naravnimi viri na podlagi možnosti za njihovo plenjenje. Izkazalo se je namreč, da so primarni diamanti negativno, naplavljeni diamanti pa pozitivno povezani z državljsko vojno.⁴⁶ Delni vpliv surovin kot so ostali žlahtni kamni, droge in dragocen les na možnost izbruha ali na dolžino trajanja državljskih konfliktov je težko kvantitativno preveriti, saj se znanstveniki soočajo s pomanjkanjem zanesljivih podatkov o obstoju teh virov. Sicer pa obstoječe študije kažejo na to, da so žlahtni kamni in droge povezani predvsem z dolžino konfliktov in ne z njihovim izbruhom (Ross 2004: 344), kar vsaj delno potrjuje Le Billonovo hipotezo o povezanosti oddaljenih in razpršenih virov s pojavom gospodarjev vojne.

⁴³ Viri so plenljivi takrat, ko so dostopni posameznikom, oziroma manjšim skupinam neusposobljenih delavcev. Primera takšnih virov predstavljajo diamanti in droge (Ross 2004: 350).

⁴⁴ Leonard (2003) ne loči med viri, ki so primerni ali neprimerni za plenjenje, temveč pridobivanje rudnin in dragocenega lesa, črpanje nafte ter kmetijsko proizvodnjo na posestih velikih korporacij poimenuje proizvodnja v enklavah. Značilnosti takšne proizvodnje so ustvarjanje dobičkov navkljub splošni gospodarski situaciji v državi, kar lahko dolgo vzdržuje konflikte, visoka vrednost tako pridobljenih proizvodov ter možnost njihovega hitrega prenosa do mednarodnih trgov navkljub relativno omejeni fizični infrastrukturi (Leonard 2003).

⁴⁵ O tem, kako različni avtorji pojasnjujejo to povezanost, več v Ross (2004).

⁴⁶ Lujala in drugi (2005: 559) tako delno pojasnjujejo tudi na prvi pogled nerazumljivo razliko med pozitivno vlogo diamantov pri razvoju Bocvane ter njihovo vlogo pri financiranju državljske vojne Sierra Leoneju. Bocvana je namreč bogata s primarnimi diamanti, Sierra Leone pa z naplavljenimi.

Drugače od avtorjev, ki lastnosti naravnih virov obravnavajo z vidika možnosti upornikov za plenjenje, Snyder (2006) lastnosti kot so lahka dostopnost, prenosljivost ter geografska razpršenost povezuje predvsem z možnostmi, ki jih ima vladna stran za popoln nadzor nad njihovim izkoriščanjem. Omenjene značilnosti naj bi namreč imele ključno vlogo pri vzpostavljanju okvira črpanja teh virov oziroma pri določanju narave ravnotežja moči med državnimi in zasebnimi akterji znotraj tega okvirja. Od tega, kakšna je stopnja državnega nadzora nad črpanjem naravnih virov pa je odvisno, koliko prihodkov od te dejavnosti se steka v državno blagajno in kakšne so posledično možnosti države za ohranjanje stabilnosti in državne moči ter za izogibanje uporniškimi vstajam. Poleg tega bojo v primeru višje stopnje nadzora uporniki imeli manj možnosti za dostop do teh virov, kar bo še dodatno zmanjševalo tveganje za izbruh državljanske vojne. Po avtorjevem mnenju ima takšna teorija edina pojasnjevalno moč tako v primerih politične stabilnosti in reda v državah bogatih z naravnimi viri kot tudi v primerih konflikta (Snyder 2006: 947).

4. NAČINI PREPREČEVANJA IN REŠEVANJA KONFLIKTOV POVEZANIH Z NARAVNIMI VIRI

Mnenja o tem, na kakšen način in v kakšni meri odvisnost od naravnih virov vpliva na izbruh, trajanje in značilnosti konfliktov, se v mnogočem razlikujejo. Na podlagi teh prepričanj pa tako znanstveniki kot mednarodne institucije oblikujejo svoje predloge o politikah preprečevanja konfliktov in njihove razrešitve, pri čemer različne diagnoze konfliktov vodijo k zelo različnim predlogom. Avtorji, ki kot pojasnjevalni mehanizem povezave med naravnimi viri in konflikti prepoznavajo hipotezo o izvedljivosti plenjenja, se tako zavzemajo za takšne politike, ki bodo upornikom omejile dostop do virov in posledično prekinile njihove tokove financiranja.⁴⁷ Ravno predpostavka o pohlepu upornikov naj bi odločujoče vplivala na pristop OZN k reševanju konfliktov v Angoli, Sierra Leoneju in DRK (Ballentine in Nitzschke 2003: 4). Strategije posredovanja v teh državah so bile omejene na ukrepe, ki so težili k nadzoru nad tokovi naravnih virov, in zato neuspešne pri nagovarjanju strukturnih dejavnikov državljanskih vojn (*ibid.*).

Razmišljanja o tem, kako razbiti negativno povezavo med naravnimi viri in konflikti, se številni avtorji (Collier in drugi 2003; Feraon 2005; Le Billon 2005) lotevajo z vidika dveh vprašanj. Kaj storiti, da bi preprečili sam izbruh državljanske vojne, ter na kakšen način omejiti dolžino njenega trajanja in njeno intenzivnost, ko se politike preprečevanja izkažejo za neuspešne? V prvem primeru so relevantnim akterjem lahko v pomoč tiste študije, ki se osredotočajo na vzroke za izbruh državljanskih konfliktov, medtem ko so pri drugem pomembne analize poteka državljanskih vojn, financiranja bojnikov, vzrokov za neuspešnost mirovnih pogajanj in nenazadnje vzrokov za ponoven izbruh konfliktov navkljub podpisanim mirovnim sporazumom. Pri odločanju o tem, katero od obeh vprašanj bo pri oblikovanju predlogov o ustreznih politikah imelo večjo težo, gotovo igra pomembno vlogo mnenje avtorjev o povezanosti negativne vloge naravnih virov v konfliktih s širšim pojavom prekletstva virov. Če sprejmemo predpostavko, da so konflikti, v državah, bogatih z naravnimi viri, pogojeni s slabšimi rezultati teh držav na gospodarskem področju ter z nižjo stopnjo demokratičnosti njihovih oblasti, potem moramo rešitev nedvomno iskati v preventivnih politikah, ki bodo zajele precej več od samega procesa izkoriščanja naravnih virov.

⁴⁷ Po mnenju Fearona (2005: 484) predstavlja Proces Kimberely, katerega cilj je odpraviti trgovini z diamanti, ki prihajajo s konfliktnih območij, pomembno pobudo mednarodne skupnosti, ki je skladna z argumenti Collierja in Hoefflerjeve.

Predloge o načinih preprečevanja in reševanja konfliktov, povezanih z naravnimi viri, lahko razdelimo v dve veliki skupini. V prvi so zbrane tiste politike, ki temeljijo ravno na prepričanju, da bo hitrejši gospodarski razvoj držav, bogatih z naravnimi viri, odločilno pripomogel k zmanjšanju tveganja za izbruh državljskih konfliktov, medtem ko druga skupina zajema predloge, ki se nanašajo na upravljanje z naravnimi viri. Med slednjimi najdemo tako predloge, ki so povezani s preprečevanjem konfliktov, kot tudi predloge, ki se osredotočajo na vpliv naravnih virov na sam potek konflikta. V kolikor gre za politike, ki so usmerjene k povečanju transparentnosti v procesu izkoriščanja naravnih virov, tudi ti predlogi posredno naslavlajo pojav prekletstva virov.

4.1 GOSPODARSKI RAZVOJ

V poglavju, ki govori o povezanosti med odvisnostjo od naravnih virov in gospodarsko rastjo, sem ugotovila, da dosegajo države, odvisne od izvoza naravnih virov, v povprečju nižje stopnje gospodarske rasti od ostalih držav. Kot kažejo statistične študije (Collier in Hoeffler 2001; Collier in drugi 2006), sta ravno stopnja gospodarske rasti države in raven dohodka na prebivalca močno pozitivno povezani z možnostjo državljske vojne. Uspešen gospodarski razvoj držav, bogatih z naravnimi viri, torej gotovo predstavlja eno izmed oblik zaščite pred izbruhom konflikta.

Omenili smo že, da se države le s težavo spopadajo z izzivom, ki jim ga postavlja odvisnost od izvoza naravnih virov. Številni poskusi diverzifikacij gospodarstev so se izkazali za neuspešne, učinki teh naporov pa so bili včasih celo nasprotni od zelenih (Le Billon 2005: 56).⁴⁸ Vendar morajo države, če naj se dolgoročno zavarujejo pred negativnimi učinki odvisnosti od naravnih virov, nujno razpršiti vire dohodka, saj to zagotavlja "boljše gospodarsko ravnotežje, nižjo stopnjo občutljivosti na delovanje prekletstva virov ter manjšo verjetnost, da bodo naravni viri postali ujetniki boja za bogastvo in moč" (Renner 2002: 64).

Države se diverzifikacije gospodarstva lahko lotijo na dva načina. V vertikalni smeri, ko naravne vire predelajo in tako ustvarijo dodano vrednost, ter horizontalno, ko skušajo razviti ostale gospodarske sektorje, ki so nepovezani z izkoriščanjem naravnih virov (Le Billon 2005: 56). Pri tem se soočajo s težavami tako na domačem prizorišču kot tudi na mednarodni ravni. V prvem primeru predstavljajo ovire na poti do diverzifikacije podhranjenost finančnih trgov, pomanjkanje znanja o zagotavljanju večje produktivnosti in o trženju izdelkov ter politične ovire pri pridobivanju dovoljenj za proizvodnjo (*ibid.*), medtem ko se na poti do doseganja

⁴⁸ Uspešna diverzifikacija včasih enostavno ni mogoča (Collier in drugi 2003: 134). Tako Bocvana, ki nima izhoda na morje, kljub že omenjeni gospodarski uspešnosti (glej 2. poglavje) ostaja močno odvisna od izvoza diamantov.

konkurenčnosti izdelkov na mednarodnih trgih države v razvoju spopadajo z že omenjenimi uvoznimi carinami držav OECD na industrijske izdelke (Ross 2001b: 17). Da bi resnično pripomogle k dolgoročnemu gospodarskemu razvoju držav, odvisnih od izvoza naravnih virov, bi tudi mednarodne finančne organizacije morale svojo podporo projektom izkoriščanja naravnih virov razširiti na spodbujanje ustvarjanja dodane vrednosti teh virov, kar bi omejilo odtekanje bogastva z juga na sever.

Odločen odziv pa ni nujen samo v okviru odstranjevanja ovir za uspešno preobrazbo strukture gospodarstva držav, odvisnih od izvoza primarnih surovin, ampak tudi pri zmanjševanju izpostavljenosti nihanju cen teh surovin. Neuspešnost stabilizacijskih programov, ki gre večkrat z roko v roki z odsotnostjo demokratičnih mehanizmov nadzora nad njimi, ter sam obseg cenovnih šokov, ki bi predstavljal trd oreh že za visoko usposobljene strokovnjake gospodarsko razvitih držav, narekujeta ukrepanje tako na nacionalni kot na globalni ravni (Bannon in Collier 2003: 10). Države izvoznice naravnih virov se morajo cenam na svetovnih trgih prej prilagajati (*price takers*) kot da bi jih same ustvarjale (*price makers*), zato morajo pri zaščiti teh držav pred grožnjo cenovnih nihanj aktivno sodelovati tudi gospodarsko razvite države (Le Billon 2005: 53). Slednje lahko namreč s svojo trgovinsko politiko subvencij domačim proizvajalcem odločilno vplivajo na raven cen primarnih surovin, in sicer na način, ki še poslabša pogoje menjave za države v razvoju (Bannon in Collier 2003: 11). Mednarodne finančne organizacije pa morajo poiskati učinkovite mehanizme, ki bi državam, odvisnim od naravnih virov, pomagali zmanjšati vpliv teh šokov. Tako mehanizem finančne pomoči Mednarodnega denarnega sklada *Buffer Stock Financing Facility*, katerega cilj je bil vzdrževanje določene ravni mednarodnih rezerv primarnih proizvodov, kot mehanizem Evropske unije STABEX, ki naj bi državam v razvoju pomagal pri stabilizaciji dohodkov od izvoza naravnih virov, sta se namreč izkazala za neučinkovita in bila zato opuščena (Le Billon 2005: 53).

4.2 UPRAVLJANJE Z NARAVNIMI VIRI

Vloga naravnih virov v konfliktih je ne glede na to, ali viri pripomorejo k izbruhu konflikta zaradi krivic, ki so rezultat procesa njihovega izkoriščanja, ali pa omogočijo financiranje udeležencev konflikta in s tem odločilno vplivajo na dolžino njegovega trajanja, močno odvisna od dostopa teh virov do globalnega trga. Pri tem niso pomembni samo fizični tokovi virov, ampak tudi možnost nenadzorovanega manipuliranja s prihodki od njihove prodaje, dostop do infrastrukture globalnih finančnih storitev ter dostop do storitev tujih podjetij, ki posedujejo potrebno znanje in kapital za izkoriščanje teh virov. V tem podpoglavju preučim

transparentnost in nadzor nad finančnimi tokovi, nadzor nad nezakonitimi tokovi naravnih virov ter mednarodne instrumente uveljavljanja.

4.2.1 Transparentnost in nadzor nad finančnimi tokovi

Izkoriščanje in prodaja naravnih virov, še posebej tistih, ki na mednarodnih trgih dosegajo visoke cene, ki niso podvržene znatnim nihanjem, prinašata državam visoke prihodke, ki bi lahko odločilno pripomogli k odpravljanju revščine, dvigu izobrazbene ravni prebivalstva, izboljšanju sistema javnega zdravstva in vključevanju marginaliziranih skupin v družbo. Upravljanje držav s temi prihodki pa preko obstoja podjetij v državni lasti, ustvarjanja računov izven proračunskih okvirjev ter zapletenih pogodb o izkoriščanju virov in delitvi dobičkov, pogosto zaznamujejo koruptivnost, nepreglednost in nepoštenost (Ross 2003c: 28).

Prihodki od izkoriščanja naravnih virov se od tujih podjetij k domačim vladam stekajo preko različnih mehanizmov (Global Witness 2004: 71):

- *royalty* plačil, ki so pogosto izražena v obliki odstotka vrednosti proizvodnje;
- dodatnih plačil pri podpisu pogodbe;
- davka na dohodek podjetij;
- različnih ostalih davkov.

Javno objavljane podatkov o tem, kako visoki so prihodki države v vsaki od omenjenih kategorij, predstavlja pomemben instrument zagotavljanja transparentnosti procesa izkoriščanja naravnih virov, kar odločilno pripomore k odpravi priložnosti za koruptivno obnašanje ter k preprečevanju slabega upravljanja in nezakonitega preusmerjanja finančnih tokov (Swanson in drugi 2003: 43). Poleg tega daje vpogled v te podatke civilni družbi pomembno orožje v boju za zagotovitev odgovornega ravnanja oblasti pri razporejanju na takšen način pridobljenih proračunskih sredstev (*ibid.*). Toda večina držav v razvoju pri objavljanju omenjenih števil sledi ravno nasprotni politiki. Global Witness (2004) v svojem poročilu "Čas je za transparentnost" namreč ugotavlja, da velik del pogodb med vladami in podjetji, ki se ukvarjajo s pridobivanjem nafte, zemeljskega plina in rudnin, vsebuje določilo o zaupnosti, ki podjetjem prepoveduje razkritje podatkov o finančnih tokovih, ne da bi za to prej dobila dovoljenje domačih oblasti. Večina podjetij se v težnji po doseganju dobičkov sicer ne ozira na transparentnost in pravice lokalnega prebivalstva ter tudi sama teži k ohranjanju zaupnosti podatkov, vendar posamezna podjetja pod pritiskom civilne družbe vseeno skušajo zagotoviti večjo preglednosti transakcij med njimi in gostujočimi državami.

Poskus britanskega naftnega podjetja BP, ki je leta 2001 razglasilo, da bo javno objavilo obseg svojih plačil angolski vladi, pa je pokazal, da je to vse prej kot lahko. Predsednik angolskega državnega naftnega podjetja Sonagol se je na namero BP namreč odzval z grožnjo po izgonu podjetja iz države, kar jasno kaže, da je prostovoljni pristop posameznih podjetij k objavljanju teh podatkov bolj nevaren kot dobrodošel (*ibid.* 72). V takšnih primerih je tudi moč mednarodne skupnosti precej omejena, saj se države zaradi visokih dohodkov od prodaje naravnih virov zelo verjetno lahko odrečejo pomoči, katere pogoji, v tem primeru javna objava prihodkov, jim ne ustrezajo (Swanson in drugi 2003: 44).

Omenjene okoliščine puščajo le malo manevrskega prostora za delovanje podjetij mimo osrednjih oblasti držav. Zdi se, da bi dovolj močan učinek v luči groženj o prepovedi delovanja podjetij v posamezni državi, imela le odločna skupna pobuda vseh najpomembnejših korporacij posameznih sektorjev naravnih virov ali pa sprejem zavezujočih pravil na mednarodni ravni, ki bi podjetja prisilila k javni objavi plačil državam. V tem primeru sploh ne bi šlo za kršenje zaupnosti, saj se države, ko gre za pravne obveznosti podjetij, običajno strinjajo z razkritjem podatkov (Global Witness 2004: 71). Ravno na ideji o uvedbi obvezujočih pravil za podjetja sloni kampanja koalicije nevladnih organizacij z imenom *Publish What You Pay*.⁴⁹ V skladu z njenim osrednjim predlogom bi podjetja, ki se ukvarjajo s črpanjem nafte, izkoriščanjem rudnin ali pridobivanjem zemeljskega plina, morala razkriti vsa svoja plačila vladam držav izvoznic naravnih virov, če bi se hotela uvrstiti na borzo v državi, kjer se nahaja njihov sedež. Po mnenju avtorjev kampanje bi se na ta način učinkovito izognili pasti določila o zaupnosti, zaradi enakih pravil za vse pa tudi interesi podjetij v državah v razvoju ne bi bili ogroženi (*Publish What You Pay* 2007).

Vendar pa tudi popoln nadzor nad podatki o zbranih prihodkih na račun izkoriščanja naravnih virov prebivalcem ne daje nikakršnih zagotovil o tem, da bo vlada ta sredstva razdelila in uporabila pošteno in preudarno. Le Billon (2005: 54) navaja, da se sicer v vedno večjem številu držav prihodki od izkoriščanja naravnih virov stekajo v posebne sklade, ki so podvrženi rednemu računskemu nadzoru, vendar je slednji pogosto netransparenten, podrobnosti o njegovih ugotovitvah pa le redko javno razkrite. Obenem Mednarodni denarni sklad, ki je v velikem številu držav v razvoju edini zunanji računski nadzornik, neredko postavlja na prvo mesto makroekonomske politike in monetarno stabilizacijo ter v njihovem imenu zapostavlja

⁴⁹ Kampanjo je leta 2002 s ciljem povečevanja transparentnosti v procesu upravljanja z naravnimi viri sprožila koalicija šestdesetih nevladnih organizacij pod vodstvom Global Witness ter Open Society Institute Georgea Sorosa. Koalicija, ki danes združuje že več kot tristo članov, se sicer osredotoča na pomen razkritja plačil s strani zasebnih podjetij, vendar obenem opozarja tudi na pomen objavljanja podatkov s strani državnih podjetij ter državnih oblasti (*Publish What You Pay* 2007).

potrebo po javni objavi podatkov o upravljanju vlad s prihodki od virov (*ibid.*). Slednja pa je glede na povezanost med odvisnostjo od naravnih virov ter visokimi stopnjami korupcije in avtoritarnostjo oblasti gotovo nujna, če naj državljani dobijo možnost nadzora nad dejanji predstavnikov vladajoče elite.⁵⁰

4.2.2 Nadzor nad nezakonitimi tokovi naravnih virov

Učinkovit nadzor nad nezakonitimi tokovi naravnih virov gotovo predstavlja enega izmed najpomembnejših ukrepov pri prizadevanjih za zmanjševanje možnosti za izbruh konflikta ter obenem ključni element uspešnega preprečevanja financiranja oboroženih skupin v konfliktu. Dokazi o povezanosti konfliktov v Angoli, Sierra Leoneju in DRK z nezakonitim pridobivanjem in prodajo diamantov so velik del pozornosti mednarodne skupnosti usmerili k naporom za odpravo možnosti dostopa konfliktnih diamantov⁵¹ do mednarodnih trgov. Leta 1998 je Varnostni svet OZN na razpravo o konfliktnih diamantih, ki jo je sprožilo poročilo Global Witness o vlogi nezakonite trgovine z diamanti pri vzdrževanju državljanske vojne v Angoli,⁵² odgovoril s sprejemom Resolucije 1173,⁵³ s katero je prepovedal vsako trgovanje z diamanti, ki izvirajo iz Angole, razen s tistimi, ki so del vladnega certifikacijskega režima. Temu je dve leti pozneje sledil sprejem podobne Resolucije 1306,⁵⁴ tokrat glede prepovedi uvoza diamantov iz Sierra Leoneja, s čimer je bila vzpostavljena še druga nacionalna certifikacijska shema.

Med državami izvoznicami diamantov pa je naraščala zavest o nezadostnosti soobstoja nacionalnih shem za učinkovit boj proti konfliktnim diamantom ter za ohranitev zaupanja potrošnikov v neoporečni izvor te dragocene rudnine (Wright 2004: 698). Na tej podlagi so bila leta 2000 v južnoafriškem mestu Kimberley odprta pogajanja o vzpostavitvi mednarodnega certifikacijskega režima, v katerih so bili udeleženi tako predstavniki držav in industrije

⁵⁰ Nov način nadzora nad delitvijo prihodkov od prodaje naravnih virov predstavlja projekt naftovoda, ki preko Kameruna povezuje nahajališča nafte v Čadu z Gvinejskim zalivom. V zameno za podporo projektu s strani Svetovne banke se je čadska vlada obvezala k programu upravljanja s prihodki, ki predvideva, da bo 10 odstotkov teh prihodkov namenjenih v sklad za prihodnje generacije, okoli 80 odstotkov pa za prioritete sektorje kot so izobraževanje, zdravstvo, socialne storitve, infrastruktura in okolje (Svetovna banka 2007b). Kljub načelnemu nadzoru Svetovne banke pa so nevladne organizacije že zaznale neupoštevanje sporazuma (Amnesty International 2005; Le Billon 2005: 68)

⁵¹ Global Witness (2006) konfliktno diamante opredeljuje kot diamante, ki jih uporniške skupine uporabljajo za financiranje konfliktov in državljanskih vojn. Custers (2001: 99) jih opredeljuje kot "del dragih kamnov, ki se kot luksuzno blago prodaja premožnim kupcem v državah Severa. Prihajajo s tistih ozemelj v Afriki, ki jih nadzorujejo uporniška gibanja".

⁵² Gre za poročilo A Rough Trade iz leta 1998 (Global Witness 1998).

⁵³ Resolucija 1173 (*S/RES/1173*), sprejeta 12. junija 1998 na 3891. zasedanju Varnostnega sveta OZN. Dostopna na www.un.org/french/docs/sc/1998/98s1173.html (8. december 2007).

⁵⁴ Resolucija 1306 (*S/RES/1306*), sprejeta 5. julija 2000 na 4168. zasedanju Varnostnega sveta OZN. Dostopna na www.un.org/french/docs/sc/2000/res1306f.pdf (8. december 2007).

diamantov kot tudi organizacije civilne družbe. Končni rezultat pogajalskega procesa je politični dogovor o Certifikacijski shemi procesa iz Kimberleyja,⁵⁵ s katerim so se udeleženci zavezali, da ne bodo dopustili uvoza ali izvoza diamantov, ki nimajo v okviru te sheme izdanega potrdila o izvoru, ter da ne bodo trgovali z državami, ki niso udeleženske procesa.

Nevladne organizacije opozarjajo, da ima shema navkljub doseženim uspehom pri onemogočanju dostopa do mednarodnih trgov diamantom, ki prihajajo z območij pod nadzorom uporniških skupin, “opazne pomanjkljivosti, ki spodkopavajo njeno učinkovitost in omogočajo nadaljevanje trgovine s krvavimi diamanti” (Global Witness 2006). Procesu očitajo predvsem odsotnost neodvisnega in učinkovitega nadzora nad uresničevanjem pravil in kontrolnih mehanizmov, ki jih mora vzpostaviti vsaka država, če naj bo sistem globalno uspešen (Wright 2004: 703). Poleg tega certifikacijski režim temelji na načelu prostovoljne udeležbe držav in industrije, pri čemer ni vzpostavljena nikakršna mednarodna avtoriteta, ki bi bdela nad izvajanjem dogovorjenih obvez (Renner 2002: 57).⁵⁶ Global Witness tako poziva države udeleženske procesa naj okrepijo vladni nadzor nad trgovanjem z diamanti ter še posebej nadzor nad samo industrijo, povečajo transparentnost procesa preko javne objave statističnih podatkov o pridobivanju diamantov in njihovem trgovanju in zagotovijo več sredstev za uresničevanje sheme ter njeno trajnostno financiranje (Global Witness 2006).

Crossin in drugi (2003: 97) so mnenja, da lahko pomembno vlogo pri oblikovanju učinkovitih certifikacijskih režimov za naravne vire, ki so ali bi utegnili biti povezani z državljanskimi vojnami, odigrajo izkušnje, ki jih imajo države z že obstoječimi mednarodnimi režimi sledenja posameznih proizvodov.⁵⁷ Čeprav se posamezni režimi razlikujejo med seboj glede na lastnosti samih proizvodov ter glede na status mednarodnih pravnih instrumentov, ki so namenjeni uveljavljanju nadzora nad uresničevanjem režima, je pri oblikovanju vseh režimov nujno posvetiti pozornost istim kontekstualnim dejavnikom. Če naj bo nadzor nad trgovanjem z naravnimi viri učinkovit, moramo dobro poznati in razumeti verigo pridobivanja in trgovanja z naravnimi viri, dinamiko tržnega povpraševanja in ponudbe ter politični in institucionalni kontekst nastanka režima (*ibid.*). Glede na pretekle izkušnje z režimi sledenja

⁵⁵ Certifikacijska shema Procesa iz Kimberleya (*Kimberley Process Certification Scheme*), dokument, ki ga je 5. novembra 2002 v Interlaknu v Švici podpisalo 52 držav in katerega določila so se začela v vseh državah udeleženkah dokončno izvajati 1. maja 2003. Dostopen na www.kimberlyprocess.com/documents/basic_core_documents_en.html (9. december 2007).

⁵⁶ O pomanjkljivostih procesa iz Kimberleyja pričajo podatki o tihotapljenju diamantov z območij Slonokoščene obale, ki so v trenutnem državljanskem konfliktu pod nadzorom uporniških skupin, v sosednje države, sicer podpisnice Certifikacijske sheme procesa iz Kimberleyja. V slednjih so diamanti nemoteno vključeni v zakonite tokove trgovanja (Partnership Africa Canada in Global Witness 2007).

⁵⁷ Med takšne proizvode med drugimi spadajo okolju nevarne kemikalije, lahko orožje, radioaktivni material ter tudi prehrabeni izdelki, katerih trgovanje je regulirano zaradi zdravstvenih razlogov (Crossin in drugi 2003: 99–100).

proizvodov je jasno, da mora dogovor o vzpostavitvi takšnega režima predvideti učinkovite ukrepe uveljavljanja dogovorjenih pravil, ravno to pa predstavlja eno izmed šibkih točk procesa iz Kimberleyja.

4.2.3 Mednarodni instrumenti uveljavljanja

Instrumenti uveljavljanja, ki se nanašajo na trgovino s konfliktnimi viri, imajo dva osnovna cilja: preprečiti financiranje vojne preko izkoriščanja naravnih virov in trgovanja z njimi ter motivirati udeležence konflikta, da bi našli rešitev s pomočjo nenasilnih sredstev (Le Billon 2003: 221). Vsak učinkovit pristop k doseganju omenjenih ciljev mora nedvomno vključevati instrumente uveljavljanja na nacionalni, regionalni in mednarodni ravni, saj lahko le učinek sinergije med delovanjem vseh treh ravni povsem onemogoči nezakonite tokove naravnih virov. Mednarodni certifikacijski režim predstavlja eno izmed možnosti medvladnega delovanja, ravno tako kot že omenjeni sprejem resolucij s strani Varnostnega sveta OZN. V nadaljevanju poglavja se osredotočim na trgovinske sankcije OZN ter pobude civilne družbe v zvezi s preprečevanjem in reševanjem konfliktov povezanih z naravnimi viri. Zaradi omejitev diplomske naloge zanemarim pomen prostovoljnih pobud podjetij industrije naravnih virov.

4.2.3.1 Trgovinske sankcije OZN

Mednarodne trgovinske sankcije sprejete v okviru OZN predstavljajo eno izmed najmočnejših orožij mednarodne skupnosti v boju proti nezakoniti mednarodni trgovini s konfliktnimi viri. Ne preseneča torej, da so se članice Varnostnega sveta, s ciljem omejevanja finančnih virov uporniškim skupinam, na afriške državljanske konflikte po koncu hladne vojne odzvale s sprejemom resolucij, ki so prepovedale uvoz spornih virov iz teh držav. Poleg že omenjenih resolucij glede konfliktnih diamantov iz Angole in Sierra Leoneja je Varnostni svet sprejel tudi Resolucijo 1343,⁵⁸ ki je vsebovala prepoved uvoza vseh diamantov iz Liberije, ne glede na njihovo poreklo. Ta zahodnoafriška država se je pod pritiskom sankcij znašla zaradi podpore Charlesa Taylorja, ki se je leta 1997 iz gospodarja vojne prelevil v predsednika (Carbone 2005: 141), sierraleonski uporniški skupini RUF. Slednja se je sankcijam na izvoz diamantov iz lastne državi namreč izognila s tihotapljenjem diamantov čez sosednjo Liberijo (Human Rights Watch 2000).

Sankcije pa niso bile tarča številnih kršitev zgolj v primeru Sierra Leoneja in Liberije, ampak tudi v primeru Angole. Orogun (*ibid.* 293) piše, da so se kot standardne metode izogibanja

⁵⁸ Resolucija 1343 (*S/RES/1343*), sprejeta 7. marca 2001 na 4287. zasedanju Varnostnega sveta OZN. Dostopna na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/276/08/PDF/n0127608.pdf?OpenElement> (8. december 2007).

embargom uveljavili sporazumi med posameznimi plenilskimi skupinami, nezakonito delovanje, nekaznovanost ter ustvarjanje dobičkov s strani proizvajalcev, prodajalcev, bančnih posrednikov in vladnih skupin. Če naj bodo v prihodnje sankcije bolj uspešne pri onemogočanju nezakonite trgovine z viri, je torej nujno zagotoviti učinkovitejši mednarodni nadzor nad njihovim izvajanjem ter izboljšati možnosti za njihovo uveljavljanje (Studdard 2004: 11). Sankcije, ki se nanašajo na prepoved trgovanja z naravnimi viri, le redko prizadenejo neposredne udeležence konflikta. Veliko bolj pogosto se zgodi, da njihove žrtve postanejo celotno državno gospodarstvo ter posamezniki, ki se jim ne morejo zoperstaviti (*ibid.*). Pri njihovem oblikovanju in uresničevanju je zato nujno “ločiti med tistimi akterji in skupinami, ki se vključijo v oborožen konflikt s ciljem ustvarjanja dobička in pridobivanja moči (*conflict exploiters*), ter civilisti, ki v vojnem gospodarstvu sodelujejo zaradi preživetja (*conflict dependents*)” (Ballentine in Nietzsche 2003: 16).

Sankcije se lahko v primeru konfliktnih virov izkažejo za neustrezen mehanizem tudi zaradi nepričakovanih posledic, ki jih včasih prinese njihova uveljavitev (Tamm 2004: 702). Te so še posebej značilne za sankcije, ki so zelo ozko usmerjene. Tako vladnim in uporniškim skupinam nič ne preprečuje, da ne bi po uvedbi embarga na izvoz določenega naravnega vira svojih dejavnosti usmerile k ostalim lahko dostopnim surovinam in si na tak način zagotovile nadaljnje nemoteno financiranje. Renner (2002: 24) navaja, da je v “enaki meri kot so bile sankcije uspešne pri odpravi trgovanja s konfliktnimi diamanti v kalkulacijah Charlesa Taylorja narasel pomen dragocenega lesa”. Nekateri nasprotniki ekonomskih sankcij so tudi mnenja, da lahko v primeru, ko niso učinkovito uveljavljene, sankcije pošiljajo v svet lažno sporočilo o sprejetih ukrepih za zaustavitev prelivanja krvi. Uvedba sankcij namreč ustvarja prepričanje, da se stvari premikajo na boljše, dejansko pa sankcije predstavljajo le nadomestilo za učinkovitejše in ustrežnejše ukrepe (Tamm 2004: 703).

4.2.3.2 Pritisk civilne družbe

Nevladne organizacije in mediji lahko odigrajo izjemno pomembno vlogo pri opozarjanju na povezavo med nezakonitim izkoriščanjem naravnih virov in državljanskimi vojnami. Gre namreč za temo, ki bi sicer zaradi interesov vladajočih elit, podjetij industrije naravnih virov ter industrije orožja ter tudi v trgovanje z viri in orožjem vpletenih posameznikov očem javnosti verjetno ostala skrita. Javna objava rezultatov raziskovalnih poročil o konfliktnih virih pa ustvarja pritisk na države in podjetja ter obenem dviga raven zavesti potrošnikov o pomenu izvora izdelkov na trgovinskih policah.

Diamanti gotovo predstavljajo enega izmed naravnih virov, pri katerem potrošniki najlažje dojamajo povezavo med krvavimi konflikti in njegovim pridobivanjem, saj gre za široko poznan in tržen proizvod. V primeru diamantov so bile nevladne organizacije kot sta Global Witness in Partnership Africa Canada tudi najbolj uspešne pri vzbujanju mednarodne pozornosti, kar je botrovalo k prostovoljnemu pristopu podjetij industrije diamantov k oblikovanju mednarodnega certifikacijskega režima. Pri tem je pomembno poudariti, da so podjetja v procesu Kimberley nevladne organizacije sprejela kot enakovredne pogajalske partnerje (Tamm 2004: 691).

Nevladne organizacije pa niso aktivne zgolj v primeru konfliktnih diamantov, temveč opozarjajo tudi na povezavo med konflikti in nezakonitim izkoriščanjem ostalih naravnih virov. Greenpeace in Global Witness sta poskušala pritegniti pozornost k pomenu izkoriščanja dragocenega lesa v Liberiji za preživetje nasilnega režima Charlesa Taylorja (Le Billon 2003: 269), številne nevladne organizacije pa so ob prelomu stoletja sprožile tudi kampanje o vlogi izkoriščanja koltana v državljanski vojni DRK. Ob tem pa se postavlja vprašanje, ali so tiste kampanje zahodnih nevladnih organizacij, katerih cilj je doseči umik posameznega podjetja iz države izvoznice primarnih virov zaradi posledic, ki jih izkoriščanje naravnih virov prinaša lokalnemu prebivalstvu, res najboljša pot do višje ravni osveščenosti o teh vprašanjih ter izboljšanja razmer na prizadetih ozemljih. Kakor hitro se namreč takšna podjetja zaradi naraščajočega pritiska umaknejo, so vrzel, ki jo pustijo za sabo, pripravljena nadomestiti druga podjetja (Renner 2002: 58).

Slednja imajo višjo stopnjo tolerance za tveganje, obenem pa jih manj prizadene javna izpostavljenost njihovega ugleda, saj večkrat prihajajo iz držav, kjer so pozivi k družbeno odgovornemu ravnanju podjetij precej manjši. Takšna podjetja so pogosteje vpletena v nasilje in kršitve človekovih pravic, le redko pa so pripravljena na dialog o pravični razdelitvi koristi od izkoriščanja naravnih virov (Switzer 2001: 24). Dokaz o tem, da prosto mesto, ki nastane ob umiku podjetja, hitro nadomesti drugo podjetje, predstavlja med drugimi tudi nizozemski Martinair, ki je brez pomislekov zamenjal belgijsko Sabeno pri letalskem prevozu koltana iz Ruande v Amsterdam. Podobno naj bi umik južnoafriške diamantne korporacije De Beers iz trgovanja s konfliktnimi diamanti izkoristili izraelski poslovneži (Renner 2002: 59), medtem ko je kanadsko naftno podjetje Talisman Energy, ki je leta 2003 zaradi obsežne kampanje kanadskih organizacij človekovih pravic prekinilo svoje dejavnosti v Sudanu, zamenjal India's national oil company (Le Billon 2005: 70). Navedeni primeri nas vodijo k zaključku, da morajo biti nevladne organizacije pri svojem delovanju izredno previdne, saj lahko le tako najdejo primerno ravnotežje med pritiskom na podjetja ter potrebami lokalnih skupnosti.

Vprašanje preprečevanja in reševanja konfliktov, povezanih z naravnimi viri, je torej vse prej kot preprosto. Gospodarsko napredovanje držav v razvoju ter dvig življenjskega standarda njihovih prebivalcev sta nedvomno nujna, če naj se zmanjša pomen posredne povezave med bogastvom naravnih virov in pojavom napetosti v državi. Manjša možnost za izbruh državljanskih konfliktov pa pomeni tudi manjšo možnost izkoriščanja naravnih virov za financiranje vojnih dejavnosti ter za podaljševanje spopadov. Transparentno in učinkovito upravljanje z naravnimi viri v obdobju miru lahko ravno tako občutno zmanjša možnost za izbruh napetosti v državi ter za zlorabo dobičkov od izkoriščanja in prodaje naravnih virov v primeru, ko do konflikta dejansko pride. Pri tem morajo povečati transparentnost delovanja tako domače vlade kot tudi tuja podjetja, ki so v zameno za stabilnost in dobičkonosnost svojih investicij v državah v razvoju vse prevečkrat pripravljena upoštevati povsem drugačna pravila igre kot v gospodarsko razvitih državah. Zaradi prepleta številnih interesov ter množice akterjev v industriji izkoriščanja naravnih virov je fizični nadzor nad naravnimi viri nadvse zahteven, kar je hitro jasno, ko preučimo uspešnost Procesu iz Kimberleya. Ravno zato bi moral biti sprejem mednarodnih sankcij v primeru dokazanega nezakonitega trgovanja z naravnimi viri ter financiranja vojnih dejavnosti s pomočjo tako pridobljenih sredstev hiter in odločen, nadzor nad njihovim uveljavljanjem pa karseda učinkovit in pregleden. Odziv civilne družbe bi moral dopolnjevati ukrepe mednarodne skupnosti ter spodbujati uveljavljanje že sprejetih pravil in ne opozarjati na vprašanja, ki bi zaradi ekonomskih interesov držav, podjetij in vplivnih posameznikov, sicer ostala očem javnosti skrita. Prostovoljnost pristopa k obstoječim certifikacijskim sistemom ter odsotnost učinkovitih mehanizmov nadzora nad njihovim uveljavljanjem kažeta na nujnost vzpostavitve obče zavezujočega ter vseobsegajočega mednarodnega instrumenta, ki bi nadomestil obstoječe pristope, ki se nanašajo zgolj na posamezne akterje ter na ozko določene naravne vire.

5. KOLTAN IN KONFLIKT V DEMOKRATIČNI REPUBLIKI KONGO

V tretjem poglavju diplomske naloge sem preučila različne poglede na vlogo naravnih virov pri sprožanju in vztrajanju državljanskih vojn. Pokazala sem, da lahko prisotnost dobičkonosnih naravnih virov pripomore k izbruhu notranjih napetosti ter obenem pomembno vpliva na dolžino trajanja državljanskih konfliktov. V tem poglavju se osredotočim na konflikt v DRK, pri čemer skušam dokazati, da so specifične značilnosti koltana udeležencem konflikta omogočile njegovo nezakonito izkoriščanje ter tako financiranje in podaljševanje druge vojne, ki je izbruhnila leta 1998. Najprej predstavim ključne geografske in gospodarske kazalce države ter orišem zgodovinski razvoj izkoriščanja njenih naravnih virov. V nadaljevanju se osredotočim na značilnosti druge vojne ter z namenom razumevanja specifične vloge koltana pri njenem financiranju preučim tudi ključne značilnosti te rudnine. V zadnjem delu analiziram povezavo med njenim izkoriščanjem in dolžino trajanja konflikta.

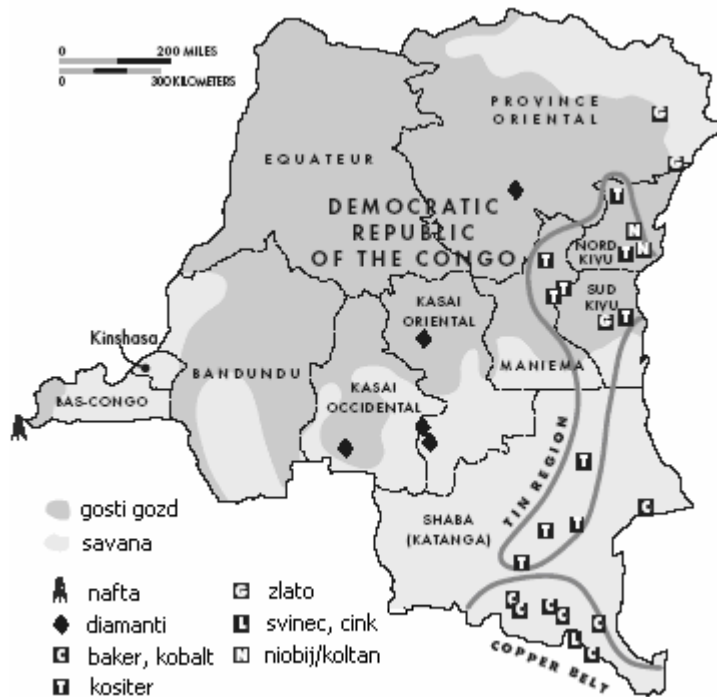
5.1 DEMOKRATIČNA REPUBLIKA KONGO

DRK, po površini druga največja ter po številu prebivalcev tretja največja država podsaharske Afrike, se nahaja v ekvatorialni regiji v osrčju afriškega kontinenta (Svetovna banka 2007b). Na njenem ozemlju najdemo drugi največji deževni gozd na svetu, ki predstavlja kar 47 odstotkov vseh afriških gozdov (IRIN 2007). Ob tem je DRK ena izmed najpomembnejših držav v afriški rudarski industriji, saj ima, kot navaja Braeckman (2004: 13), verjetno najvišjo koncentracijo dragocenih kovin in rudnin na svetu. Skozi zgodovino je rudarstvo v kombinaciji z izkoriščanjem nafte v povprečju predstavljalo kar 75 odstotkov vseh prihodkov od izvoza ter približno 25 odstotkov BDP države (Svetovna banka 2007b). Na podlagi tega lahko zaključimo, da je DRK država, odvisna od izvoza naravnih virov.

Iz slike 5.1 je razvidno, da DRK razpolaga s pasom nahajališč bakra v južni pokrajini Katangi ob meji z Zambijo, s številnimi nahajališči diamantov⁵⁹ ter regijo nahajališč kositra. Poleg tega med pomembnejšimi rudninami najdemo tudi zlato, kobalt in cink. Nahajališča koltana najdemo na vzhodu države, predvsem v pokrajini Severni Kivu, ki meji na Ugando in Ruando. Rudnino je moč najti tako na območjih nacionalnih parkov in v ostalih delih deževnega gozda kot tudi na predelih, primernih za poljedelstvo (Hayes in Burge 2003: 33). Po navedbah Coakleya (Montague 2002: 105) razpolaga DRK z največjimi rezervami tantala, ki ga je mogoče pridobiti iz surovega koltana, saj naj bi se v državi nahajalo kar 80 odstotkov vseh svetovnih rezerv te dragocene kovine.

⁵⁹ DRK je ena izmed prvotnih podpisnic Certifikacijske sheme iz Kimberleya (Kimberley Process 2004).

Slika 5.1.1: Nahajališča naravnih virov v Demokratični republiki Kongo

Vir: Renner 2002: 29.

Navkljub bogastvu naravnih virov pa ostaja prebivalstvo DRK med najrevnejšimi na svetu, saj ima država enega najnižjih BDP na prebivalca.⁶⁰ Slednji je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja znašal samo tretjino tistega iz leta 1962, v devetdesetih letih pa se je še dodatno zmanjšal (IRIN 2007). Formalno gospodarstvo je zaradi neučinkovitega upravljanja in nestabilnosti v državi v zadnjih desetletjih praktično propadlo. Hugo (2006: 60) navaja, da se je DRK v obdobju pred začetkom vojne spopadala z recesijo, od konca osemdesetih let naprej pa je beležila negativno rast, ki je leta 1990 znašala –6,6 odstotka. Ta trend se je obrnil šele leta 2002, ko je gospodarska rast dosegla 3 odstotke in v naslednjih letih postopoma naraščala (Svetovna banka 2007b). Poleg že omenjenega je DRK tudi ena izmed najbolj zadolženih držav na svetu (glej tabelo 2.2.1), kar je v zadnjih desetletjih še dodatno oviralo njen gospodarski razvoj.

Tudi na področju človekovega razvoja država dosega izredno slabe rezultate. Njen položaj na lestvici IČR se je v zadnjem desetletju očitno poslabšal. Že leta 1995 se je uvrstila zelo nizko, in sicer na 143. mesto med 174 državami (UNDP 1998: 21), leta 2004 pa je zdrsnila celo na 167. mesto med 177 državami (UNDP 2006a: 285). Med letoma 1970 in 1995 je v primerjavi z ostalimi državami v razvoju zabeležila enega najpočasnejših napredkov pri

⁶⁰ Po podatkih UNDP (2006a) beležita med 174 obravnavanimi državami nižji BDP samo Burundi in Malavi.

zmanjševanju umrljivosti otrok do petega leta (UNDP 1998: 22). V skladu s podatki iz leta 2004 (UNDP 2006b) znaša pričakovana življenjska doba prebivalcev DRK zgolj nekaj manj kot 46 let, država pa se na rep lestvice uvršča tudi glede na rezultate na področju izobraževanja. Možnosti, da bi DRK do leta 2015 uspelo doseči zastavljene milenijske razvojne cilje, so resno ogrožene, saj je zmožnost države, da znatno poveča javno porabo v ključnih socialnih sektorjih, precej vprašljiva (INRI 2007).

5.2 ZGODOVINA IZKORIŠČANJA NARAVNIH VIROV V DEMOKRATIČNI REPUBLIKI KONGO

Bogastvo naravnih virov je vedno predstavljalo pomemben del identitete prebivalcev ozemlja današnje DRK. Slednji so bili v zadnjem stoletju priča velikim spremembam, ki so od belgijskega kolonializma preko vzpostavitve neodvisne države leta 1960 pripeljale do najhujšega svetovnega konflikta po drugi svetovni vojni. Skozi omenjeno obdobje se je utrdilo prepričanje, da je ozemlje močno zaznamovano s tako imenovanim geološkim škandalom: prihodki od izkoriščanja naravnih virov so vedno služili vladajočim skupinam ter zunanjim akterjem, medtem ko se je prebivalstvo moralo spopasti z vsemi negativnimi posledicami odvisnosti od teh virov (Johnson in Tegera 2005: 9).

V sedemdesetih letih 19. stoletja je osrčje Afrike, takrat prostor številnih kraljestev in različnih etničnih skupin, začelo zanimati belgijskega kralja Leopolda II. S spretno diplomatsko igro na evropskem in ameriškem prizorišču mu je uspelo vzpostaviti formalni nadzor nad ozemljem, 76-krat večjim od takratne Belgije (Hochschild 1998).⁶¹ V začetku devetdesetih let 19. stoletja so se Leopoldovi uradniki zagnano lotili pridobivanja in prodaje slonovine, takrat izjemno dobičkonosnega posla,⁶² pri katerem pa so bili kongovski lovci na slone deležni le zanemarljivega deleža (*ibid.* 118).

Konec 19. stoletja je na mestu glavnega vira dohodkov iz Konga slonovino zamenjal kavčuk. Zaradi ogromnih dobičkov od njegove prodaje je Kongo kmalu postal najbolj dobičkonosna afriška kolonija (*ibid.* 160). Pridobivanje surovega kavčuka namreč ni zahtevalo kapitalskih investicij v opremo in infrastrukturo, temveč zgolj človekovo delo in neznanski napor. Slednjega si je Leopold II zagotovil s postavljanjem količinskih kvot lokalnim prebivalcem, ki so bili v primeru, da jim ni uspelo izpolniti strogih zahtev, izjemno strogo kaznovani (*ibid.*

⁶¹ Več o tem, kako spretno je Leopold II prišel do skoraj zasebne kolonije ter kako krutih prijemov se je njegova administracija posluževala, da bi si podredila lokalno prebivalstvo, v Hochschild (1998).

⁶² Kot navaja Hochschild (1998: 64), je zaradi možnosti preprostega oblikovanja slonovina v 19. stoletju predstavljala sicer redkejšo in dražjo različico tega, kar plastika pomeni danes. Poleg tega je bila za trgovce privlačna tudi zato, ker je bila lahko prenosljiva in obenem izredno dragocena.

161–6). V Leopoldovem Kongu naj bi zaradi krutih metod delovanja oblasti do leta 1908 življenje izgubilo med pet in osem milijonov Kongovcev (Harden 2001).

Po razglasitvi neodvisnosti leta 1960 je Kongo začel zanimati ZDA, ki so želele premagati komunizem ter si obenem zagotoviti dostop do kobalta in bakra v Katangi (*ibid.*). Po uboju demokratično izvoljenega predsednika Patrica Lumumbe so leta 1965 skupaj z ostalimi zahodnimi državami podprle državni udar Josepha Mobutuja, ki je državo preimenoval v Zaire in jo vodil vse do konca prve kongovske vojne leta 1997. Njegov režim je večkrat označen kot kleptokratski, saj so si Mobutu in njegovi ožji sodelavci prilastili ves dobiček od izkoriščanja naravnih virov (Johnson in Tegera 2005: 9). Do leta 1983 je kongovska industrija izkoriščanja naravnih virov temeljila na velikih projektih, ki so zahtevali obsežno zunanje investiranje, po omenjenem letu pa je obstoječa infrastruktura, in z njo izvoz rudnega bogastva, zaradi korupcije, nestabilnosti ter plenjenja vojske začela propadati. Premik od industrijskega izkoriščanja naravnih virov k pridobivanju naplavljenih rudnin v majhnem obsegu, ki ni zahtevalo ne znanja ne investicij, je močno oslabil osrednjo oblast, kar je nedvomno vplivalo na potek prve kongovske vojne (Ross 2005: 19–20).

Kot ključni dejavnik za izbruh slednje večina avtorjev (William 1998; Carayannis 2003; Hugo 2006) prepoznava genocid v Ruandi iz leta 1994, ki je močno pretresel vzhod takratnega Zaira. Pri tem sta bili najbolj prizadeti pokrajini Severni in Južni Kivu ob kongovsko-ruandski meji, kamor se je zatekel približno milijon beguncev etnične skupine Hutu, med katere so bili pomešani tudi pripadniki milic Interahamwe⁶³ in pripadniki poraženih *Forces Armées Rwandaises* (FAR) (Hugo 2006: 17–8). Ta množični prihod Hutujev je porušil krhko etnično ravnovesje na vzhodu države, središča UNHCR pa so v naslednjih dveh letih služila kot odskočna deska milicam Interahamwe ter FAR za ofenzive na novo vlado v Ruandi (*ibid.*). Ker je Mobutu simpatiziral s Hutuji in ni želel preprečiti teh napadov, je Ruanda septembra 1996 napadla begunska taborišča, s čimer se je začela prva kongovska vojna (Carayannis 2003: 238–9). Ruandi sta se kmalu pridružili Uganda in Angola, ki sta ravno tako želeli preprečiti delovanje in vdore posameznih uporniških skupin na njuno ozemlje z območij takratnega Zaira (*ibid.* 239). Omenjene države so našle kongovskega zaveznika v komaj ustanovljenem *Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo* (AFDL),⁶⁴ katerega cilj je bil padec

⁶³ Gre za plemenske milice, oblikovane v času režima ruandskega predsednika Juvénala Habyarimane, odgovorne za genocid Tutsijev leta 1994 (Hugo 2006: 17).

⁶⁴ Carayannis (2003: 239) navaja, da je bil kongovski revolucionarni karakter, ki se je odražal v AFDL, umetno ustvarjen s strani Ruande in Ugande z namenom, da njun napad na državo ne bi izgledal kot neposredno agresivno dejanje proti suvereni državi.

Mobutujevega režima in na čelu katerega se je uveljavil Laurent Désiré Kabila (Weiss 2000).⁶⁵

V obdobju pohoda AFDL z vzhoda države na Kinšaso je bil v državi prvič vzpostavljen vzorec nezakonitega investiranja v industrijo izkoriščanja naravnih virov (Montague 2002: 106). Da bi mu uspelo premagati več tisoč kilometrov, ki so ga ločili od prestolnice, se je Kabila začel pogajati s predstavniki tujih podjetij o prodaji pravic do izkoriščanja naravnih virov po njegovem morebitnem prevzemu oblasti. Ravno prepoznavanje Kabile s strani tujih podjetij kot *de facto* voditelja države, čeprav je kot uporniški voditelj nadzoroval le majhen del ozemlja, ter posledični nakupi pravic do bodočega plena, so po mnenju Rossa (2005: 21–2) upornikom omogočili financiranje prve vojne in s tem Mobutujev padec maja leta 1997.⁶⁶ Obdobje miru po Kabilinem prevzemu oblasti pa ni trajalo dolgo, saj je že leto kasneje na vzhodu države, ki jo je novi predsednik preimenoval v DRK, izbruhnila druga kongovska vojna.

5.3 DRUGA KONGOVSKA VOJNA

Druga kongovska vojna se je začela avgusta leta 1998, ko so se odnosi med novim režimom v Kinšasi in njegovimi dotedanjimi zaveznicami Ruando in Ugando poslabšali do točke popolnega medsebojnega nezaupanja. Da bi podprle enote nove kongovske vojske, ki so se uprle na vzhodu države, so ruandske in ugandske sile tako zopet prestopile kongovsko mejo (Carayannis 2003: 242). Omenjeni državi sta bili nezadovoljni z rezultati investiranja v vojaška in finančna prizadevanja za pohod na oblast Laurenta Désiréja Kabile, saj slednjemu v vlogi novega predsednika ni uspelo odpraviti nestabilnosti obmejnih območij in nevtralizirati delovanja uporniških skupin, poleg tega pa je kazal le malo zanimanja za nadaljnje tesno sodelovanje s svojimi bivšimi podporniki (Carayannis 2003: 242; Hugo 2006: 30).

Na vzhodu države je tako pod pokroviteljstvom Ruande in Ugande nastalo novo uporiško gibanje *Rassemblement Congolais pour la Démocratie* (RCD). Medtem ko je kazalo, da bodo Kabiline sile brez večjih naporov premagane, se je za posredovanje v vojni odločila Angola, ki pa je tokrat obrnila hrbet svojima bivšima zaveznicama in podprla novega kongovskega predsednika. To je odločilno vplivalo na nadaljnji potek vojne, saj bi sicer sile RCD nedvomno dosegle Kinšaso (Weiss 2000). Poleg Angole so Kabilo neposredno vojaško podprli tudi Zimbabwe, Namibija, Sudan in Čad, medtem ko sta različna uporiška gibanja v manjši meri podprla tudi Burundi in Libija (Carayannis 2003: 243). Po navedbah poročila Skupine

⁶⁵ Več o politični zgodovini Kabile ter o njegovem vzponu na vrh AFDL v Jean-Claude Williame (1998).

⁶⁶ Renner (2002: 27) navaja, da je aprila 1997, ko je bilo že jasno, da imajo sile AFDL premoč, Kabila podpisal 885 milijonov ameriških dolarjev vredno pogodbo z ameriškim podjetjem American Mineral Fields, ki si je tako zagotovilo dostop do kongovskih nahajališč bakra, kobalta in cinka.

strokovnjakov OZN iz leta 2001⁶⁷ se je pri pridobivanju zaveznikov Kabila večkrat naslonil na velik potencial naravnih virov v pokrajinah Katanga in Kasai.⁶⁸ Na takšen način pridobljena podpora mu je sicer pomagala pri ubranitvi Kinšase in ohranitvi oblasti, vendar pa se je izkazala za nezadostno na vzhodu države, ki je bil pod popolnim nadzorom uporniških gibanj (Weiss 2000).

V času konflikta je zaradi sporov glede območij vpliva in nadzora nad naravnimi viri prišlo do napetosti tudi med Kampalo in Kigalijem. RCD je razpadla na dve skupini z različnima mrežama akterjev; na RCD-Goma pod vplivom Ruande, ki je nadzorovala južni del Severnega Kivuja, ter RCD/ML pod vplivom Ugande, ki je nadzorovala severni del omenjene pokrajine (Rusamira 2003: 156). Iz RCD/ML je kasneje nastalo več manjših skupin, ki so se borile za prevlado v pokrajini Ituri na severovzhodu države (Carayannis 2003: 244). H kompleksnosti vojne je pripomogla tudi prisotnost številnih ostalih oboroženih skupin na območjih pod vplivom Ruande in Ugande. V pokrajinah Severni in Južni Kivu ter Ituri je tako nenehno prihajalo do manjših ali večjih med seboj povezanih konfliktov (Hayes in Burge 2003: 26):

- tujih vojn: med ruandsko vojsko in uporniško Interahamwe ter med burundsko vojsko in burundskimi uporniki;
- državljskih vojn: med RCD in uporniški skupinami Mai mai, med RCD in milicami etnične skupine Banyamulenge,⁶⁹ med posameznimi frakcijami RCD, med milicami etničnih skupin Hema in Lendu;
- manjših konfliktov med posameznimi etničnimi skupinami in klani.

Prvi pravi poskus zagotavljanja miru v DRK predstavlja Sporazum iz Lusake iz leta 1999, ki je predvidel nacionalni dialog o prihodnosti države ter namestitev sil OZN na nemirna območja (Carayannis 2003: 246).⁷⁰ Kabila je nasprotoval tako sodelovanju z OZN kot z nekaterimi kongovskimi skupinami, kar je močno vplivalo na neučinkovitost pogajanj. Uspešen atentat nanj januarja leta 2001 in prevzem oblasti s strani njegovega sina Josepha Kabile sta sicer odprla vrata za oživitev nacionalnega dialoga, vendar tudi novemu predsedniku ni uspelo doseči splošnega sporazuma med ključnimi domačimi akterji. Leta 2002 sta bila v Pretoriji podpisana bilateralna sporazuma med DRK ter Ruando in Ugando o umiku njunih sil iz države, kar je

⁶⁷ Poročilo Skupine strokovnjakov OZN (2001), 34.

⁶⁸ Več o tem v Ross (2005).

⁶⁹ Več o milicah Mai mai ter o dinamiki etničnih konfliktov v Severnem Kivuju v Rusamira (2003).

⁷⁰ Varnostni svet OZN je 30. septembra 1999 z Resolucijo 1279 oblikoval Misijo Organizacije združenih narodov v Demokratični republiki Kongo (MONUC). Z Resolucijo 1291 je 24. februarja 2000 odobril namestitev 5537 mirovnikov v DRK. Njihova naloga je bila nadzorovanje implementacije premirja iz Sporazuma iz Lusake, podpisanega leta 1999 (MONUC 2006).

ustvarilo vakuum moči v vzhodnih pokrajinah in povzročilo “zaostritev nasilnega, anarhičnega konflikta med vedno manjšimi skupinami” (*ibid.*), ki še vedno ni končan.⁷¹

5.4 KOLTAN

Koltan je kratica za *columbium-tantalum*, redko rudnino iz katere je moč pridobiti dragoceni kovini tantal (Ta) in niobij (Nb). Pri tem je koltan še posebej cenjen prav zaradi tantala, ki je močno odporen proti toploti in koroziji, kar dvakrat gostejši od jekla, zaznamuje ga pa tudi visoka električna prevodnost (Hayes in Burge 2003: 15). Zaradi omenjenih značilnosti predstavlja tantal ključni element pri izdelovanju kondenzatorjev, izjemno pomembnih za prenosno elektronsko opremo. Tantalovi kondenzatorji so del prenosnih telefonov, prenosnih računalnikov, pozivnikov, video kamer in igralnih konzol. Poleg tega jih uporabljajo tudi pri izdelovanju kirurške opreme ter v letalski in vojaški industriji (*ibid.*).

V surovi obliki izgleda koltan kot črno blato ali pesek. Proces njegovega pridobivanja je “precej primitiven in podoben načinom pridobivanja zlata v Kaliforniju v 19. stoletju” (Delawala 2002). Delavci morajo naprej posekati del gozda, kar jim omogoča, da v strugo potoka izkopljejo veliko luknjo in tako pridejo do koltana, ki se nahaja pod površjem (Harden 2001). Z izpiranjem vode in blata pridobijo čisto rudnino. Postopek pridobivanja koltana ne zahteva torej nikakršnih posebnih znanj ali kapitalskih investicij v tehnologijo in infrastrukturo, zato se ga lahko loti vsak, ki ima dostop do območij njegovih nahajališč. V primeru pokrajine Severni Kivu to ni težko, saj je rudnino moč najti na težko dostopnih predelih, kamor ne seže nadzor osrednjih kongovskih oblasti.

Ko je predelan koltan prodan na svetovnem trgu, je nemogoče izslediti izvor surove rudnine. V nasprotju z diamanti prodaja koltana tudi ni podvržena nikakršnemu certifikacijskemu procesu, kar pomeni, da lahko koltan s konfliktnih območij doseže mednarodni trg neovirano in neopazno (Montague 2002: 106–7). Poleg tega predstavlja vzpostavitev certifikacijskega sistema v primeru koltana izjemno zahtevno nalogo, saj je veriga od surove rudnine do končnega uporabnika izjemno dolga (glej Prilogo C) (Crossin in drugi 2003: 134).

Glede na zgoraj omenjene značilnosti lahko v skladu z Le Billonovo tipologijo naravnih virov koltan uvrstimo med razpršene in oddaljene vire.⁷² Koltan predstavlja lahko plenljiv naravni vir, kar povečuje verjetnost za financiranje konflikta preko njegovega izkoriščanja in prodaje.

⁷¹ Več o nadaljevanju konflikta na vzhodu DRK, ki ga je Jan Eagland, podsekretar OZN za humanitarne zadeve, še leta 2005 razglasil za najhujšo svetovno humanitarno krizo (Reuters 2005), v Clark (2007).

⁷² Več o tem v poglavju 3.2.4.

5.5 VPLIV KOLTANA NA POTEK IN DOLŽINO TRAJANJA DRUGE KONGOVSKE VOJNE

Mnenja o tem, kakšno vlogo je bogastvo naravnih virov odigralo pri izbruhu druge kongovske vojne, se med posameznimi avtorji deloma razlikujejo. Medtem ko nekateri pohlepu po potencialnih dobičkih od izkoriščanja naravnih virov pripisujejo velik pomen (Hugo 2006; Montague in Berrigan 2001), so drugi (Carayannis 2003; Olsson in Forst 2004) mnenja, da je bila vojna sprožena predvsem zaradi političnih krivic in etničnih napetosti. Neprimerno močnejši konsenz pa lahko zasledimo glede vprašanja o vplivu naravnih virov na stopnjo intenzivnosti ter dolžino trajanja druge vojne, saj so tako posamezni avtorji kot Skupina strokovnjakov OZN enotnega prepričanja, da je nezakonito izkoriščanje koltana podaljšalo konflikt in povečalo njegovo intenzivnost.

Druga kongovska vojna je sovpadla z velikim povečanjem povpraševanja po tantalu na svetovnem trgu, katerega vzrok je moč iskati v razcvetu tehnološke industrije ob koncu 20. stoletja. Med letoma 1990 in 1999 se je prodaja tantalovih kondenzatorjev povečala kar za 300 odstotkov (Montague 2002: 105), pričakovanja industrije o nadaljnji rasti povpraševanja pa so v naslednjih dveh letih pripeljala do začasnega pomanjkanja kovine na svetovnem trgu ter posledično kar desetkratnega povišanja njene cene (Harden 2001).⁷³ Na lokalnem trgu v vzhodnih pokrajinah DRK je bil ob vrhuncu povpraševanja po tantalu kilogram koltana povprečne kakovosti⁷⁴ vreden kar 200 ameriških dolarjev,⁷⁵ DRK pa se je naenkrat znašla na drugem mestu med svetovnimi izvoznicami, čeprav "pred letom 2000 sploh ni bila vključena v objavljene statistične podatke o proizvodnji tantala" (Johnson in Tegera 2005: 11).

Na ugibanja o povezavi med nezakonitim izkoriščanjem naravnih virov in konfliktom v DRK se je Varnostni svet OZN odzval z ustanovitvijo že omenjene Skupine strokovnjakov, ki je leta 2001 pripravila prvo izmed svojih treh poročil. V slednjem ugotavlja, da je v DRK prišlo do sistematičnega in systemskega izkoriščanja naravnih virov tako s strani kongovskih kot s strani tujih civilistov in oboroženih skupin, pri čemer je bil zaradi zgoraj omenjenih okoliščin v času druge vojne daleč najdonosnejši ravno koltan.⁷⁶ V poročilu je Skupini uspelo dokazati, da uradna obrambna proračuna Ugande in Ruande ter siceršnji viri prihodkov RCD-Goma in RCD/ML nikakor ne bi mogli zadostovati za pokritje stroškov njihovih vojnih dejavnosti v

⁷³ Cena tantala na svetovnem trgu je že leta 2001 močno padla, leta 2003 pa je znašala samo še dobro desetino cene iz leta 2000. Temu je sledil očiten padec proizvodnje tantala v DRK, ki je leta 2000 proizvedla 130 ton, leta 2003 pa samo še 15 ton omenjene kovine (Johnson in Tegera 2005: 12).

⁷⁴ Komercialna vrednost koltana je določena glede na vsebino tantalovega oksida, ki lahko predstavlja tudi zgolj eno desetino celotne teže rudnine (Hayes in Burge 2003: 2003: 22).

⁷⁵ Poročilo skupine strokovnjakov OZN (2001), 29.

⁷⁶ *Ibid.* 9–12.

DRK, kar pomeni, da so bile slednje financirane ravno s pomočjo trgovanja z nezakonito pridobljenimi naravnimi viri. To predpostavko je potrdil celo ruandski predsednik Paul Kagame, ki je priznal, da se dejavnosti ruandske vojske v DRK financirajo same.⁷⁷

Kot navajata Olsson in Forst (2004: 326), obstaja splošni konsenz, da so ruandske in ugandske sile zelo hitro preusmerile pozornost od prvotnih uradnih ciljev posredovanja v DRK k izkoriščanju naravnih virov ter trgovanju z njimi. Kmalu je postalo jasno, da so uporniška gibanja, ki so nastala pod okriljem obeh držav, motivirana predvsem z ekonomskimi interesi in da so politični ideali potisnjeni v ozadje. Na območjih pod nadzorom upornikov so nastala ločena gospodarstva, znotraj katerih sta bila vzpostavljena poseben način obdavčitve pridobivanja koltana ter mreža njegovih preprodajalcev. V zameno za zaščito so morali delavci uporniškimi skupinam odstopiti del pridobljene rudnine, dodatni vir prihodka upornikov pa je predstavljalo tudi obdavčenje manjšin lokalnih preprodajalcev in prispevki mednarodnih preprodajalcev v večjih mestih kot sta Goma in Bukavu (Debelleix 2006).

Del prihodkov uporniške skupine RCD-Goma je bil seveda namenjen njeni glavni podpornici Ruandi, katere sile pa so bile tudi neposredno udeležene v poslovnih aktivnostih povezanih s preprodajo koltana. Ruandska vojska je imela velik vpliv v nekaterih podjetjih, močno prisotnih v industriji pridobivanja koltana. Poleg tega je nadzorovala tudi nekatere večje preprodajalce, v Kigaliju pa je bil ustanovljen celo poseben Urad za Kongo (*Bureau Congo*), ki je koordiniral aktivnosti povezane z izkoriščanjem kongovskih naravnih virov. Po ocenah skupine strokovnjakov je ruandska vojska na vrhuncu cen koltana samo s prodajo te rudnine zaslužila 20 milijonov ameriških dolarjev na mesec, oziroma najmanj 250 milijonov v obdobju osemnajstih mesecev.⁷⁸ Nezakonito izkoriščanje koltana s strani Ugande in Ruande dokazujejo tudi uradni podatki o pridobivanju in izvozu rudnin iz omenjenih držav. Med letoma 1997 in 1999 je tako izvoz koltana iz Ugande naraščal, čeprav uradni podatki ne beležijo pridobivanja koltana na ozemlju same države, občuten porast izvoza koltana iz Ruande pa je sovpadel ravno z začetkom druge kongovske vojne.⁷⁹

Pridobivanje koltana je udeležencem druge vojne zagotovilo stalen dotok finančnih sredstev, kar je omogočilo nadaljevanje spopadov in podaljšalo konflikt, katerega potek in dolžina bi bila sicer zaradi pomanjkanja sredstev za izvajanje vojnih dejavnosti lahko precej drugačna. Da bi si zagotovili dostop do kongovskih naravnih virov preko plenjenja in izkoriščanja sta Uganda in Ruanda morali ohraniti prisotnost svojih vojaških sil na ozemlju DRK, kar je prispevalo h

⁷⁷ *Ibid.* 27–31.

⁷⁸ *Ibid.* 29.

⁷⁹ *Ibid.* 19–24.

kompleksnosti konflikta in otežilo doseganje mirovnega sporazuma. Eden izmed dejavnikov podaljševanja druge vojne je bilo tudi sodelovanje med posameznimi oboroženimi skupinami, ki so bile sicer uradne nasprotnice. Po navedbah Skupine strokovnjakov je konflikt v DRK “zaradi svoje dobičkonosne narave ustvaril *win-win* situacijo za vse njegove udeležence”,⁸⁰ tako da so nasprotniki in sovražniki postali poslovni partnerji.

Na dolžino trajanja konflikta pa ni vplivalo zgolj pridobivanje koltana s strani oboroženih skupin, temveč tudi s strani civilnega prebivalstva. Visoke cene koltana v letih 1999 in 2000 so poleg tega, da so neposredno pomagale vzdrževati konflikt preko financiranja njegovih udeležencev, omogočile tudi preživljanje številnim prebivalcem vzhodnih regij DRK. Možnost visokih dobičkov v državi, kjer je v obdobju pred začetkom vojne večina živela z dvajsetimi centi na dan (Harden 2001), je povzročila pravi eksodus prebivalcev vseh starostnih skupin v lov za koltanom. Kmetje so množično zapuščali svoja posestva, kar je povzročilo težave povezane z zagotavljanjem hrane ter hitro rast inflacije, zaprle pa so se tudi številne šole, saj so tako otroci kot učitelji pogosto podlegli želji po hitrem zaslužku (Furniss 2004: 56). Kljub temu so številni poznavalci razmer v DRK nasprotovali začasni prepovedi uvoza koltana iz Burundija, Ruande in Ugande, ki ga je v svojem prvem poročilu Varnostnemu svetu OZN predlagala Skupina strokovnjakov. Predstavniki inštituta Pole s sedežem v Gomi v Severnem Kivuju so bili mnenja, da bi takšna prepoved še bolj kaznovala civilno prebivalstvo, saj bi se slednje morale spopasti z odsotnostjo osnovnega vira preživetja (Tegera in drugi 2002). Harden (2001) navaja, da je bila v takratnih razmerah za kongovsko prebivalstvo “edina slabša možnost od pridobivanja koltana nepridobivanje koltana”.

Razmere na vzhodu DRK bi torej bolj verjetno od uvedbe prepovedi uvoza koltana in marginalizacije države na svetovnem trgu tantala izboljšala reorganizacija sektorja in povečanje transparentnosti transakcij vzdolž verige pridobivanja koltana. Ravno interesi tako kongovskih kot zunanjih akterjev tega sektorja pa so pomembno pripomogli k nezakonitem pridobivanju koltana in posledično k podaljševanju konflikta. Skupina strokovnjakov OZN je ugotovila, da so bila posamezna podjetja, ki so uvažala koltan iz Burundija, Ruande in Ugande, dobro seznanjena s pravim izvorom rudnine, in so celo sodelovala z vladami omenjenih držav.⁸¹ Trgovanje s koltanom je ruandski vojski olajšala pasivna vloga podjetij kot sta Sabena, ki je skrbela za prevoz koltana z letališča v Kigaliju v Evropo,⁸² in Citibank New York, ki je

⁸⁰ *Ibid.* 42.

⁸¹ *Ibid.* 38.

⁸² *Ibid.* 15.

odgovorna za nekatere finančne transakcije povezane s trgovanjem s koltanom.⁸³ Vlada ZDA je v devetdesetih letih redno kupovala surov tantal z izvorom iz srednjeafriških držav in ga del prodala različnim predelovalnim podjetjem. Med letoma 1997 in 2000 se je njen uvoz tantala iz Ruande podvojil, še posebej po tem “ko je Ruanda leta 1998 ustvarila izdelano poslovno mrežo, ki ji je omogočila trgovanje z kongovskim koltanom” (Montague 2002: 114). S koltanom so v času druge vojne trgovala tudi številna podjetja iz Nemčije, Švice, Nizozemske, Belgije ter Združenega kraljestva,⁸⁴ vpletenosti v nezakonito trgovanja s koltanom s konfliktnih kongovskih območij pa sta bili obtoženi tudi največji predelovalni podjetij surovega tantala nemški H.C. Starck ter ameriška Cabot Corporation.⁸⁵

Na podlagi navedenih podatkov lahko zaključim, da so ekonomski interesi zunanjih akterjev odigrali pomembno vlogo pri vztrajanju druge kongovske vojne, saj so udeležencem konflikta omogočili nemoteno nezakonito pridobivanje in prodajo koltana. Prihodki od teh dejavnosti so odločilno pripomogli k izvajanju vojnih dejavnosti in nadaljevanju konflikta, kar potrjuje mojo hipotezo o povezanosti pridobivanja koltana z dolžino trajanja druge kongovske vojne.

⁸³ *Ibid.* 7, 38.

⁸⁴ *Ibid.* 46–7.

⁸⁵ Končno poročilo Skupine strokovnjakov o nezakonitem izkoriščanju naravnih virov in ostalih oblik bogastva v Demokratični republiki Kongo, *Final Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo*, predano predsedniku Varnostnega sveta Združenih narodov 16. decembra 2002 v skladu z njegovo izjavo S/PRST/2001/39 z dne 19. decembra 2001. Dostopno na http://www.smartsanctions.se/stockholm_process/reports/congo_20021031.pdf (19. februar 2007).

6. ZAKLJUČEK

Osnovni cilj moje diplomske naloge je bil osvetliti različne poglede na vlogo naravnih virov pri sprožanju in vztrajanju oboroženih konfliktov, pri čemer me je še posebej zanimalo vprašanje povezanosti naravnih virov in afriških državljanskih vojn, ki so izbruhnile ali se zaostrole po koncu hladne vojne. Da bi svoje ugotovitve lahko preverila in nadgradila s pomočjo konkretnega primera, sem podrobneje preučila državljansko vojno v DRK, oziroma vlogo, ki jo je pri njenem vztrajanju odigralo trgovanje s koltanom.

Skozi raziskovanje in pisanje me je vseskozi vodilo vprašanje, ali so naravni viri, s katerimi so obdarjene države, spodbuda za njihov gospodarski in družbeni razvoj ali nekakšno prekletstvo, zaradi katerega so te države precej bolj ranljive za izbruh napetosti in konfliktov. Mojo radovednost glede obravnavne tematike so namreč sprožili ravno številni zapisi o vlogi izkoriščanja naravnih virov pri vztrajanju krvavih in dolgotrajnih konfliktov v Liberiji, Sierra Leoneju, Angoli in DRK ter predpostavke o negativni povezanosti bogastva naravnih virov z življenjskim standardom prebivalstva ter družbenimi razmerami državah v razvoju. Zgodbe o krvavih diamantih so v svet poslale sporočilo o pomenu nezakonitega trgovanja s to dragoceno rudnino za vztrajanje konfliktov na afriški celini ter o vplivu potrošniških vzorcev na zahodu na dogajanje na afriških bojiščih, kar je vsekakor okrepilo zavedanje o globalni soodvisnosti ter sprožilo ostro in uspešno kampanjo proti mednarodno uveljavljenim podjetjem industrije diamantov. Vendar pa gre pri tem le za enega izmed vidikov povezanosti naravnih virov in konfliktov, in sicer za tisti vidik, ki je najjasneje prepoznaven in zato tudi najučinkovitejši pri vzbujanju mednarodne pozornosti. Povezava med naravnimi viri in konflikti pa je dejansko precej bolj zapletena.

Da bi razumela njen obseg in vsebino sem zato preučila več vidikov hipoteze o prekletstvu virov. V prvem delu sem se osredotočila na posredno povezavo med viri in konflikti, pri čemer sem preverila v uvodu postavljeno hipotezo: *Države, odvisne od naravnih virov, dosegajo v povprečju slabše rezultate na področju gospodarskega in človekovega razvoja*. Pri tem sem sledila uveljavljeni definiciji odvisnosti od naravnih virov, v skladu s katero je ta odvisnost merjena z deležem izvoza primarnih surovin v BDP države, čeprav sem kot nekateri drugi avtorji tudi sama mnenja, da gre za premalo natančno opredelitev, ki ne ponuja celostnega odgovora na vprašanje o bogastvu naravnih virov določene države. Ob upoštevanju te pomanjkljivosti ugotavljam, da obstaja dovolj dokazov za potrditev zgoraj omenjene hipoteze. Rezultati statističnih študij uveljavljenih avtorjev, podatki OZN o uspešnosti držav na določenih področjih ter študije primerov posameznih držav namreč jasno kažejo na to, da je odvisnost od

naravnih virov pozitivno povezana z nizkimi stopnjami gospodarske rasti, kakovosti zdravstvenega sistema ter ravni znanja prebivalcev. Navkljub ogromnim dobičkom, ki se stekajo v državne blagajne na račun črpanja in prodaje nafte, številne izvoznice črnega zlata namenjajo zanemarljiv obseg proračunskih sredstev investicijam v zdravstvo in izobraževanje. Afriške države, odvisne od izvoza rudnin, se uvrščajo neverjetno nizko na lestvici IČR, pri čemer bode v oči primer Sierra Leoneja, države, ki navkljub številnim naravnim bogastvom ostaja ena izmed najrevnejših ter najmanj razvitih držav na svetu. Usodo številnih afriških držav, bogatih z naravnimi viri, je neki kongovski duhovnik slikovito povzel z naslednjimi besedami: “zdi se kot da bi nas Gospod, s tem ko nas je obdaril z številnimi naravnimi viri, ujel v past”.⁸⁶

Delovanje prekletstva virov pa nikakor ni univerzalno in neizogibno, saj državam kot so Kanada, Avstralija in Norveška bogastvo naravnih virov prinaša napredek in blaginjo. Zakaj so torej države v razvoju podvržene ravno nasprotnim trendom? V nalogi sem pokazala, da je odvisnost od naravnih virov pozitivno povezana s slabšo kakovostjo vladanja, pri tem pa je pomembno poudariti, da je to značilno izključno za omenjeno skupino držav. Visoke stopnje korupcije, netransparentnost upravljanja z viri ter avtoritarnost oblasti nedvomno pripomorejo k delovanju prekletstva virov. Ob tem je skoraj nemogoče pričakovati, da bojo revne afriške države, ki jih v večini primerov zaznamuje šibkost osrednjih institucij ter neuspešni poskusi uveljavljanja zahodnega modela tržne demokracije, sposobne z naravnimi viri upravljati na način, kot to uspeva gospodarsko razvitim državam zahoda z dolgo tradicijo demokratičnega vladanja. Čeprav je jasno, da je vzroke za visoke stopnje koruptivnosti in avtoritarnosti afriških oblastnikov moč iskati tudi drugje, se zdi, da so pomembno vlogo pri ohranjanju netransparentnosti procesa izkoriščanja naravnih virov ter nepošteni delitvi dobičkov od njihove prodaje odigrale kolonialne in postkolonialne politike zahodnih držav. Da bi zaščitile svoje ekonomske interese, so te države odločilno posegale v notranje zadeve afriških držav ter omogočale svojim podjetjem industrije naravnih virov takšno delovanje na afriškem kontinentu, kot so mu doma odločno nasprotovale.

Razlike med posameznimi državami, izvoznicami naravnih virov, lahko hitro prepoznamo tudi v primeru strukture njihovih gospodarstev in odzivnosti na cenovno nestabilnost primarnih surovin. Uspešna diverzifikacija, ki predstavlja enega izmed najučinkovitejših načinov boja proti delovanju prekletstva virov, in delujoči stabilizacijski programi so namreč v veliki meri omejeni na razvite države. Vzroke za to lahko najdemo v neučinkovitih gospodarskih politikah

⁸⁶ Glej Dhombres (2007).

afriških držav ter pomanjkanju finančnih sredstev in ustreznih znanj na eni strani ter v izvoznih naravnih virov nenaklonjenih pogojih menjave na drugi strani. Na podlagi tega, da tudi v tem primeru obnašanje gospodarsko razvitih držav pomembno vpliva na možnosti za uspeh držav v razvoju, lahko zaključim, da je za blažitev učinkovanja prekletstva virov ter za njegovo postopno odpravo nujno potrebno usklajeno delovanje tako na nacionalni ravni držav, odvisnih od naravnih virov, kot na ravni gospodarsko razvitih držav ter mednarodnih finančnih institucij.

V osrednjem delu naloge sem se osredotočila na vidik hipoteze o prekletstvu virov, ki predpostavlja, da so države, odvisne od naravnih virov, bolj ranljive za izbruh notranjih napetosti in konfliktov kot tiste države, ki nimajo omembe vrednih naravnih bogastev. V uvodu sem tako postavila naslednjo hipotezo: *Odvisnost od naravnih virov lahko ključno pripomore k sprožanju in vzdrževanju državljanskih konfliktov*. Preko analize sekundarnih virov ter študije primera državljanske vojne v DRK sem prišla do ugotovitve, da moram v uvodu postavljeno hipotezo dejansko obravnavati kot dve ločeni hipotezi. Izkazalo se je namreč, da je moč najti precej trdne dokaze v prid predpostavki, da lahko odvisnost od naravnih virov ključno pripomore k vzdrževanju državljanskih konfliktov, medtem ko je povezava med odvisnostjo od naravnih virov ter sprožanjem državljanskih konfliktov precej manj jasna. Prisotnost dobičkonosnih naravnih virov lahko nedvomno pripomore k pojavu notranjih napetosti v državi, vendar gre pri tem običajno za splet različnih vzrokov in okoliščin, ki se medsebojno dopolnjujejo in krepijo. Različni avtorji so oblikovali številne mehanizme povezave med naravnimi viri in izbruhom oboroženih konfliktov, kar nedvomno dokazuje, da ta povezava obstaja. Toda pri vsakem od omenjenih mehanizmov je jasno, da lahko bogastvo naravnih virov predstavlja le del celotne pojasnjevalne teorije sprožanja državljanskih konfliktov, le redko pa zadostuje kot ključni pojasnjevalni mehanizem. Tako pri konfliktih, ki so rezultat posameznih elementov procesa izkoriščanja naravnih virov, kot pri konfliktih, kjer vnaprejšnja prodaja pravic do izkoriščanja virov omogoči financiranje posameznih udeležencev konflikta, je moč identificirati druge vzroke, ki so pomembno prispevali k njihovem izbruhu. Med slednje lahko uvrstimo zgodovinske krivice, avtoritarnost oblasti, etnične napetosti kot rezultat politike diskriminacije ter šibkost birokratskih in institucionalnih aparatov, kar nas zopet pripelje k vprašanju o pomenu kolonialnih in postkolonialnih politik zahodnih držav za nestabilnost afriškega kontinenta. Prvega dela zgoraj navedene hipoteze torej ne morem v celoti potrditi, saj je odvisnost od naravnih virov le redko ključni vzrok sprožanja državljanskih konfliktov.

Vpliv prisotnosti naravnih virov v državi na vztrajanje državljanskih konfliktov je, kot že rečeno, precej hitreje prepoznaven in obenem tudi lažje dokazljiv. Čeprav je trgovanje z

dobičkonosnimi naravnimi viri v določenih primerih pripomoglo k skrajšanju državljskih konfliktov, lahko na podlagi analizirane literature ter primerov posameznih afriških državljskih vojn v obdobju po koncu hladne vojne potrdim hipotezo o ključnem vplivu odvisnosti od naravnih virov na vztrajanje državljskih konfliktov. Udeleženci konfliktov v državah, obdarjenih z naravnimi viri, zaradi možnosti izkoriščanja in prodaje teh virov precej lažje financirajo svoje vojne dejavnosti, kar podaljšuje konflikt in onemogoča doseganje mirovnih sporazumov. Pri tem je pomembno poudariti, da plenjenje naravnih virov pogosto financira vse v konflikt vpletene strani, in ne zgolj uporniških skupin, kar zaradi prepletanja ekonomskih interesov in koristi, ki jih prinaša nadaljevanje konflikta, še dodatno oteži mirovna prizadevanja. O tem zgovorno priča dogajanje v DRK, kjer so sicer uradno nasprotujoče si strani namenoma vzdrževale nizko stopnjo intenzivnosti konflikta, saj jim je trgovanje s koltanom prinašalo nepričakovano visoke dobičke. Primer državljske vojne v DRK potrjuje tudi mojo ugotovitev o nujnosti razčlenitve druge hipoteze. Prisotnost dobičkonosnih naravnih virov je bila namreč le eden od vzrokov za izbruh druge kongovske vojne, medtem ko sta nezakonito izkoriščanje in trgovanje s koltanom odigrala ključno vlogo pri vztrajanju spopadov.

Ravno primer koltana pa nas vodi k še enem zaključku. Specifične lastnosti posameznega naravnega vira odločilno vplivajo na vlogo, ki jo prisotnost tega vira odigra pri sprožanju, in še toliko bolj pri vztrajanju državljskih konfliktov. Le tisti naravni viri, ki so primerni za plenjenje in lahko prenosljivi ter ki jih je obenem moč brez večjih ovir prodati na mednarodnih trgih, predstavljajo lahko tarčo za udeležence konflikta, ki tako s pomočjo njihove prodaje financirajo svoje vojne dejavnosti.

V nalogi sem pokazala, da koltan izpolnjuje vse omenjene pogoje, pri čemer je v času druge kongovske vojne njegova cena dosegla neslutene višave, kar je še dodatno okrepilo težnjo v konflikt vpletene strani po njegovem nezakonitem plenjenju ter posledično po ohranjanju alternativnega sistema odnosov moči na vzhodu države. Izjemno natančno poročilo Skupine strokovnjakov OZN o nezakonitem izkoriščanju naravnih virov v DRK, izjave samih udeležencev druge kongovske vojne ter ugotovitve ostalih avtorjev, ki so preučili potek te vojne, jasno kažejo na to, da je ravno trgovanje s koltanom omogočilo financiranje vojnih dejavnosti udeležencev konflikta ter tako odločilno vplivalo na vztrajanje spopadov. V celoti lahko torej potrdim v uvodu postavljeno hipotezo: *Specifične lastnosti koltana so udeležencem konflikta v DRK omogočile financiranje vojnih dejavnosti s pomočjo nezakonitega trgovanja s to rudnino, kar je vplivalo na podaljševanje konflikta.*

Zaradi omejitev diplomske naloge ostaja marsikatero vprašanje, povezano z vlogo naravnih virov v oboroženih konfliktih ter z vlogo koltana pri vztrajanju državljske vojne v

DRK neodgovorjeno. Pri tem moram še posebej izpostaviti vpliv delovanja zunanjih akterjev na potek državljskih konfliktov, povezanih z naravnimi viri. V nalogi sem se sicer dotaknila vloge delovanja tujih podjetij in posrednikov tako pri sprožanju kot pri vztrajanju državljskih konfliktov, vendar gre pri tem za precej zapleteno vprašanje, ki je vredno ločene obravnave. V skladu s Poročilom skupine strokovnjakov OZN so tuja podjetja pomembno vplivala na možnosti udeležencev druge kongovske vojne za nezakonito izkoriščanje in prodajo koltana, kar v splošnem okviru vloge tujih podjetij v konfliktih, povezanih z naravnimi viri, predstavlja dodaten raziskovalni izziv. Neraziskana ostaja tudi povezava med trgovanjem z orožjem in trgovanjem z naravnimi viri. Interesi industrije orožja ter industrije naravnih virov so večkrat neločljivo prepleteni, kar dodatno spodbuja plenjenje dragocenih naravnih virov držav v razvoju, pri čemer so slednje v zameno za prodajo teh virov soočene s povečanim uvozom orožja in posledično z večjimi možnostmi za nadaljevanje konflikta. Izjemno pomembno neraziskano področje se odraža tudi v vprašanju o prihodnjih konfliktih, povezanih z odvisnostjo od naravnih virov. Kateri viri so strateško pomembni, katera svetovna območja so zaradi tega izpostavljena največjemu tveganju za izbruh konfliktov ali za vztrajanje že obstoječih konfliktov ter kako se celovito in učinkovito spopasti z bodočimi izzivi, prepoznavam kot vprašanja, ki jim bo v bližnji prihodnosti gotovo potrebno posvetiti pozornost.

7. LITERATURA IN VIRI

7.1 SEKUNDARNI VIRI

- Azam, Jean-Paul (2002): Looting and Conflict between Ethnoregional Groups: Lessons For State Formation in Africa. *Journal of Conflict Resolution* 46(1), 131–153.
- Ballentine, Karen in Heiko Nitzschke (2003): *Beyond Greed and Grievance: Policy Lessons from Studies in the Political Economy of Armed Conflict*. Dostopno na www.ipacademy.org/pdfs/BGG_rpt.pdf (10. februar 2007).
- Bannon, Ian in Paul Collier (2003): Natural Resources and Conflict: What We Can Do. V Ian Bannon in Paul Collier (ur.): *Natural Resources and Violent Conflict*, 1–16. Washington, D.C.: Svetovna banka.
- Biles, Peter (2005): *Botswana: Africa's success story?* Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4318777.stm> (10. oktober 2007).
- Braeckman, Colette (2004): The looting of the Congo. *New Internationalist* (367), 13–6.
- Carayannis, Tatiana (2003): The Complex Wars of the Congo: Towards a New Analytic Approach. *Journal of Asian and African Studies* 38(2–3), 232–55.
- Carbone, Giovanni (2005): *L'Africa Gli stati, la politica, i conflitti*. Bologna: Società editrice il Mulino.
- Clark, Phil (2007): In the Shadow of Volcano. *Dissent* 54(1), 29–35.
- Collier, Paul (2000): *Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy*. Washington, D.C.: Svetovna banka. Dostopno na <http://www.worldbank.org/research/conflict/papers/civilconflict.pdf> (12. februar 2007).
- Collier, Paul in Anke Hoeffler (2001): *Greed and Grievance in Civil War*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/03/10/000265513_20040310152555/Rendered/PDF/28126.pdf (10. februar 2007).

- Collier, Paul in Anke Hoeffler (2002): On the Incidence of Civil War in Africa. *Journal of Conflict Resolution* 46(1), 625–33.
- Collier, Paul in drugi (2005): *Breaking the Conflict Trap, Civil War and Development Policy*. Washington: Svetovna Banka.
- Collier, Paul, Anke Hoeffler in Dominic Rohner (2006): *Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War*. Dostopno na <http://www.csae.ox.ac.uk/workingpapers/pdfs/2006-10text.pdf> (10. februar 2007).
- Crossin, Corene, Gavin Hayman in Simon Taylor (2003): Where Did It Come From? Commodity Tracking Systems. V Ian Bannon in Paul Collier (ur.): *Natural Resources and Violent Conflict*, 97–159. Washington, D.C.: Svetovna banka.
- Custers, Peter (2001): Surovine v afriških državljanskih vojnah in razprava o “svobodni trgovini”. *Časopis za kritiko znanosti* 29(204,205,206), 96–108.
- de Soysa, Indra (2002): Paradise is a Bazaar? *Journal of Peace Research* 39(4), 395–416.
- Debelleix, Emmanuelle (2006): *Du sang sur les portables*. Dostopno na http://www.terra-economica.info/ga_login.php?id_article=2530&url=%2FDu-sang-sur-lesportables%2C2530.html&raison=nocookiee (19. februar 2007).
- Delawala, Imtiyaz (2002): *What is Coltan? The Link Between your Cell Phone and Congo*. Dostopno na <http://www.globalpolicy.org/security/natres/generaldebate/2001/0907cobalt.htm> (20. november 2007).
- De Wall, ur. (2004): *Kdo se bojuje? Komu je mar?: vojna in humanitarna dejavnost v Afriki*. Ljubljana: Karantanija.
- Dhombres, Dominique (2007): *Du sang sur les téléphones portables?* Dostopno na http://www.lemonde.fr/web/imprimer_element/0,40-0@2-3232,50-989933,0.html (14. december 2007).
- Fearon, James D. in David D. Laitin (2003): Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review* 97(1), 75–90.

- Fearon, James D. (2005): Primary Commodity Exports in Civil War. *Journal of Conflict Resolution* 49(4), 483–507.
- Furniss, Charlie (2004): *Conundrum in Congo*. Dostopno na http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3120/is_200407/ai_n7778870 (20. avgust 2007).
- Global Witness (1998): *A Rough Trade*. Dostopno na http://www.globalwitness.org/media_library_detail.php/90/en/a_rough_trade (10. september 2007).
- Global Witness (2004): *Time for Transparency*. Dostopno na http://www.globalwitness.org/media_library_detail.php/115/en/time_for_transparency (10. september 2007).
- Global Witness (2006): *Combating Conflict Diamonds*. Dostopno na http://www.globalwitness.org/pages/en/the_kimberley_process.html (20. november 2007).
- Harden, Blaine (2001): *A Black Mud From Africa Helps Power the New Economy*. Dostopno na <http://www.stpt.usf.edu/~jsokolov/211pygmy1.htm> (20. november 2008).
- Hayes, Karen in Richard Burge (2003): *Coltan Mining in the Democratic Republic of Congo: How tantalum-using industries can commit to the reconstruction of the DRC*. Dostopno na http://www.metafro.be/libraries/contemporary_history/reference/25442/Africa_museum (20. februar 2007).
- Hochschild, Adam (2002): *King Leopold's ghost*. London: Pan.
- Hugo, Jean-François (2006): *La République démocratique du Congo: une guerre inconnue*. Pariz: Editions Michalon.
- Human Rights Watch (2000): *Neglected Arms Embargo on Sierra Leone Rebels*. Dostopno na <http://www.hrw.org/press/2000/05/slback0515.htm> (9. december 2007).
- Johnson, Dominic in Aloys Tegera (2005): *Digging deeper: How the DR Congo's mining policy is failing the country*. Dostopno na http://www.metafro.be/libraries/contemporary_history/reference/25442/africa_museum (9. december 2007).
- Keen, David (1998): *The Economic Functions of Violence in Civil Wars*. London: The International Institute for Strategic Studies.

- Kimberley Process (2004): *Kimberley Process Team to the Democratic Republic of Congo*. Dostopno na <http://www.kimberleyprocess.com/download/getfile/320> (10. december 2008).
- Kotch, Nick (2005): *African Oil Whose Bonanza?* Dostopno na <http://ngm.nationalgeographic.com/ngm/0509/feature3/index.html> (15. april 2007).
- Le Billon, Philippe (2003): Getting It Done: Instruments of Enforcement. V Ian Bannon in Paul Collier (ur.): *Natural Resources and Violent Conflict*, 215–86. Washington, D.C.: Svetovna banka.
- Leite, Carlos in Jens Weidmann (1999): *Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9985.pdf> (20. avgust 2007).
- Leonard, David K. (2003): *Africa's Stalled Development*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Lujala, Päivi, Nils Petter Gleditsch in Elisabeth Gilmore (2005): A Diamond Curse?: Civil War and a Lootable Resource. *Journal of Conflict Resolution* 49(4), 538–62.
- Mealer, Brian (2006): Congo's Daily Blood. *Harper's Magazine* (312), 53–66.
- Montague, Dena in Frida Berrigan (2001): *The Business of War in the Democratic Republic of Congo*. Dostopno na http://www.thirdworldtraveler.com/Africa/Business_War_Congo.html (19. februar 2007).
- Montague, Dena (2002): Stolen Goods: Coltan and Conflict in the Democratic Republic of Congo. *SAIS Review* 22(1), 103–18.
- MONUC (2006): *Chronology of Events*. Dostopno na <http://www.monuc.org/news.aspx?newsID=884> (15. december 2007).
- Niekerk, Phillip van (2002): *Making a Killing: The Business of War*. Dostopno na <http://allafrica.com/stories/200210280842.html> (10. februar 2007).
- Olsson, Ola in Heather Congdon Fors (2004): Congo: The Prize of Predation. *Journal of Peace Research* 41(3), 321–36.

- Orogun, Paul (2003): Plunder, Predation and Profiteering: The Political Economy of Armed Conflicts and Economic Violence in Modern Africa. *Perspectives on Global Development and Technology* 2(2), 283–313.
- Partnership Africa Canada in Global Witness (2007): *Illicit Diamond Flows*. Dostopno na http://www.pacweb.org/e/images/stories/documents/illicit_diamond-eng.pdf (5. december 2007)
- Publish What You Pay (2007): *Background*. Dostopno na <http://www.publishwhatyoupay.org/english/background.shtml> (20. november 2007).
- Renner, Michael (2002): *The Anatomy of Resource Wars*. Dostopno na <http://www.worldwatch.org/system/files/EWP162.pdf> (20. avgust 2007).
- Reuters (2005): *Humanitarian Crisis: Congo Worst*. Dostopno na <http://globalpolicy.igc.org/security/issues/congo/2005/0316worst.htm> (10. januar 2008).
- Ron, James (2005): Paradigm in Distress?: Primary Commodities and Civil War. *Journal of Conflict Resolution* 49(4), 443–50.
- Ross, Michael L. (2001a): Does Oil Hinder Democracy? *World Politics* 53(3), 325–61.
- Ross, Michael (2001b): *Extractive Sectors and the Poor*. Dostopno na <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/oxfam.pdf> (6. oktober 2007).
- Ross, Michael L. (2002): *Comments on “Treasure or Trouble? Mining in developing countries”*. Dostopno na <http://www.natural-resources.org/minerals/law/docs/pdf/Comments%20on%20TWB%20-%20Ross.pdf> (6. oktober 2007).
- Ross, Michael (2003a): *How does Mineral Wealth Affect the Poor?* Dostopno na www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/minpoor.pdf (6. oktober 2007).
- Ross, Michael (2003b): *How do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from 13 Cases*. Dostopno na www.polisci.ucla.edu/faculty/ross/HowDoesNat3.pdf (5. november 2007).

- Ross, Michael (2003c): The Natural Resource Curse: How Wealth Can Make You Poor. V Ian Bannon in Paul Collier (ur.): *Natural Resources and Violent Conflict*, 17–42. Washington, D.C.: Svetovna banka.
- Ross, Michael L. (2004): What Do We Know about Natural Resources and Civil War? *Journal of Peace Research* 41(3), 337–56.
- Ross, Michael L. (2005): *Booty Futures*. Dostopno na <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/bootyfutures.pdf> (6. oktober 2007).
- Rufin, Jean-Christophe (2000): The economics of war: a new theory for armed conflicts. V Gilles Carbonnier in Sarah Fleming (ur.): *War, money and survival*, 22–6. Ženeva: Mednarodni odbor Rdečega križa.
- Rusamira, Etienne (2003): La dynamique des conflits ethniques au Nord-Kivu. *Afrique Contemporaine* 3(207), 147–63.
- Sachs, Jeffrey D. in Andrew M. Warner (1999): The big push, natural resource booms and growth. *Journal of Development Economics* 59(1), 43–76.
- Sachs, Jeffrey D. in Andrew M. Warner (2001): The curse of natural resources. *European Economic Review* 45(4–6), 827–38.
- Séverin, Arsène (2007): *Congo-Brazzaville: Extracting honesty for an extractive resource*. Dostopno na <http://allafrica.com> (16. november 2007).
- Sherman, Jake H. (2000): Profit vs. Peace: The Clandestine Diamond Economy of Angola. *Journal of International Affairs* 53(3), 699–719.
- Snyder, Richard (2006): Does Lootable Wealth Breed Disorder?: A Political Economy of Extraction Framework. *Comparative Political Studies* 39(8), 943–68.
- Studdard, Kaysie (2004): *War Economies in a Regional Context: Overcoming the Challenges of Transformation*. Dostopno na <http://www.ipacademy.org/pdfs/WARECONOMIES.pdf> (15. februar 2007).

- Svetovna banka (2002): *Treasure or Trouble? Mining in developing countries*. Dostopno na <http://siteresources.worldbank.org/INTOGMC/Resources/treasureortrouble.pdf> (20. avgust 2006).
- Svetovna banka (2007a): *Heavily Indebted Poor Countries*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/0,,contentMDK:20260049~menuPK:64166739~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html> (21. november 2007).
- Svetovna banka (2007b): *Democratic republic of Congo, Country Brief*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/CONGODEMOCRATICEXTN/0,,menuPK:349476~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:349466,00.html> (3. januar 2008).
- Swanson, Philip, Mai Oldgard in Leiv Lunde (2003): Who Gets the Money? Reporting Resource Revenues. V Ian Bannon in Paul Collier (ur.): *Natural Resources and Violent Conflict*, 43–96. Washington, D.C.: Svetovna banka.
- Switzer, Jason (2001): *Armed Conflict and Natural Resources: The Case of the Minerals Sector*. Dostopno na http://www.iiied.org/mmsd/mmsd_pdfs/jason_switzer.pdf (10. februar 2007).
- Tabb, William K. (2007): Resource Wars. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine* 58(8), 32–42.
- Tamm, Ingrid J. (2004): Dangerous Appetites: Human Rights Activism and Conflict Commodities. *Human Rights Quarterly* 26(3), 687–704.
- Tegera, Aloys, Sofia Mikolo in Dominic Johnson (2002): *The Coltan Phenomenon: How a rare mineral has changed the life of the population of war-torn North Kivu province in the east of the Democratic Republic of Congo*. Dostopno na http://www.kongo-kinshasa.de/dokumente/ngo/polinst_coltan.pdf (20. november 2007).
- Transparency International (2007): *2007 Transparency International Corruption Perceptions Index*. Dostopno na http://www.transparency.org/policyresearch/surveys_indices/cpi (18. november 2007).

- UNDP (1998): *Human Development Report 1998*. Dostopno na http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1998_ch1.pdf (21. november 2007).
- UNDP (2006a): *Human Development Report 2006*. Dostopno na http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2006_tables.pdf (21. november 2007).
- UNDP (2006b): *Congo (Democratic Republic of the)*. Dostopno na http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets/cty_fs_COD.html (10. januar 2008).
- UNDP (2007): *Questions about the Human Development Index*. Dostopno na <http://hdr.undp.org/en/statistics/faq/> (21. november 2007).
- United Nations Integrated Regional Information Network (INRI) (2007): *Democratic Republic of Congo: Humanitarian country profile*. Dostopno na <http://www.irinnews.org/country.aspx?CountryCode=CD&RegionCode=GL> (20. december 2007).
- Verschave, François-Xavier (2000): *Françafrique, le crime continue*. Dostopno na http://survie-france.org/rubrique.php3?id_rubrique=66 (15. oktober 2007).
- Weiss, Herbert (2000): *War and Peace in the Democratic Republic of the Congo*. Dostopno na http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_16/weiss/weiss_print1.html (20. avgust 2007).
- William, Jean-Claude (1998): Laurent Désiré Kabila: Les confins d'une anabase. *Politique Africaine* (72), 68–80.
- Wright, Clive (2004): Tackling Conflict Diamonds: The Kimberley Process Certification Scheme. *International Peacekeeping* 11(4), 698–708.

7.2 PRIMARNI VIRI

Resolucija 1173 (*S/RES/1173*), sprejeta 12. junija 1998 na 3891. zasedanju Varnostnega sveta OZN. Dostopna na <http://www.un.org/french/docs/sc/1998/98s1173.htm> (8. december 2007).

Resolucija 1306 (*S/RES/1306*), sprejeta 5. julija 2000 na 4168. zasedanju Varnostnega sveta OZN. Dostopna na www.un.org/french/docs/sc/2000/res1306f.pdf (8. december 2007).

Resolucija 1343 (*S/RES/1343*), sprejeta 7. marca 2001 na 4287. zasedanju Varnostnega sveta OZN. Dostopna na <http://www.globalpolicy.org/security/issues/sierra/2001/sc1343.pdf> (8. december 2007).

Poročilo Skupine strokovnjakov o nezakonitem izkoriščanju naravnih virov in ostalih oblik bogastva v Demokratični republiki Kongo (*Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo*), predano predsedniku Varnostnega sveta Združenih narodov 12. aprila 2001 v skladu z njegovo izjavo S/PRST/2000/20 z dne 2. junija 2000. Dostopno na <http://daccess.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/323/54/IMG/N0132354.pdf?Open+Element> (10. november 2007).

Končno poročilo Skupine strokovnjakov o nezakonitem izkoriščanju naravnih virov in ostalih oblik bogastva v Demokratični republiki Kongo (*Final Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo*), predano predsedniku Varnostnega sveta Združenih narodov 16. decembra 2002 v skladu z njegovo izjavo S/PRST/2001/39 z dne 19. decembra 2001. Dostopno na http://www.smartsanctions.se/stockholm_process/reports/congo_20021031.pdf (19. februar 2007).

Certifikacijska shema Procesa iz Kimberleyja (*Kimberley Process Certification Scheme*), dokument, ki ga je 5. novembra 2002 v Interlaknu v Švici podpisalo 52 držav in katerega določila so se začela v vseh državah udeleženkah dokončno izvajati 1. maja 2003. Dostopen na www.kimberleyprocess.com/documents/basic_core_documents_en.html (9. december 2007).

PRILOGA A: Državlanske vojne, povezane z naravnimi viri, 1990–2002

Država	Obdobje trajanja	Naravni viri	Vpliv naravnih virov na	
			izbruh konflikta	trajanje konflikta
Afganistan*	1978–2001	plemenite kovine, opij	ne	daljši
Angola*	1975–2002	nafta, diamanti	ne	daljši
Angola (Kabinda)	1975–še traja	nafta	da	brez vpliva
Mjanmar*	1949–95	dragocen les, kositer, opij, plemenite kovine	ne	nejasen vpliv
Demokratična Republika Kongo	1996–97* 1998–še traja*	baker, koltan, zlato, diamanti, kobalt	da	1996–97 krajši 1998–še traja daljši
Indonezija (Aceh)*	1975–še traja	zemeljski plin	da	brez vpliva
Indonezija (Zahodna Papua)	1969–še traja	baker, zlato	ne	brez vpliva
Kambodža*	1978–97	dragocen les, plemenite kovine	ne	nejasen vpliv
Kolumbija *	1984–še traja	nafta, zlato, koka	ne	daljši
Liberija*	1989–96	dragocen les, diamanti, železo, kakav, kavčuk, zlato	ne	daljši
Maroko/Zahodna Sahara	1975–še traja	fosfati, nafta	–	–
Papua Nova Gvineja (Bouganville)	1988–98	baker, zlato	da	brez vpliva
Peru*	1980–95	koka	ne	daljši
Republika Kongo*	1997	nafta	da	krajši
Sierra Leone*	1991–2000	diamanti	da	daljši
Sudan*	1983–2004**	nafta	da	daljši

* Označene so državljanske vojne, ki jih je v svojo študijo trinajstih primerov uvrstil Ross (2003b).

** Čeprav gre pri tem za vojno v južnem Sudanu, ki se je s podpisom premirja dejansko zaključila leta 2004, je pomembno omeniti, da se nasilje zaradi odvisnosti od naravnih virov v Sudanu nadaljuje. V zahodni pokrajini Darfur je leta 2003 izbruhnil konflikt, ki ga v veliki meri poganjajo interesi povezanimi z domnevno bogatimi zalogami nafte v tej nemirni regiji.

Vir: Podatki povzeti po Ross 2003c; Renner 2002: 15.

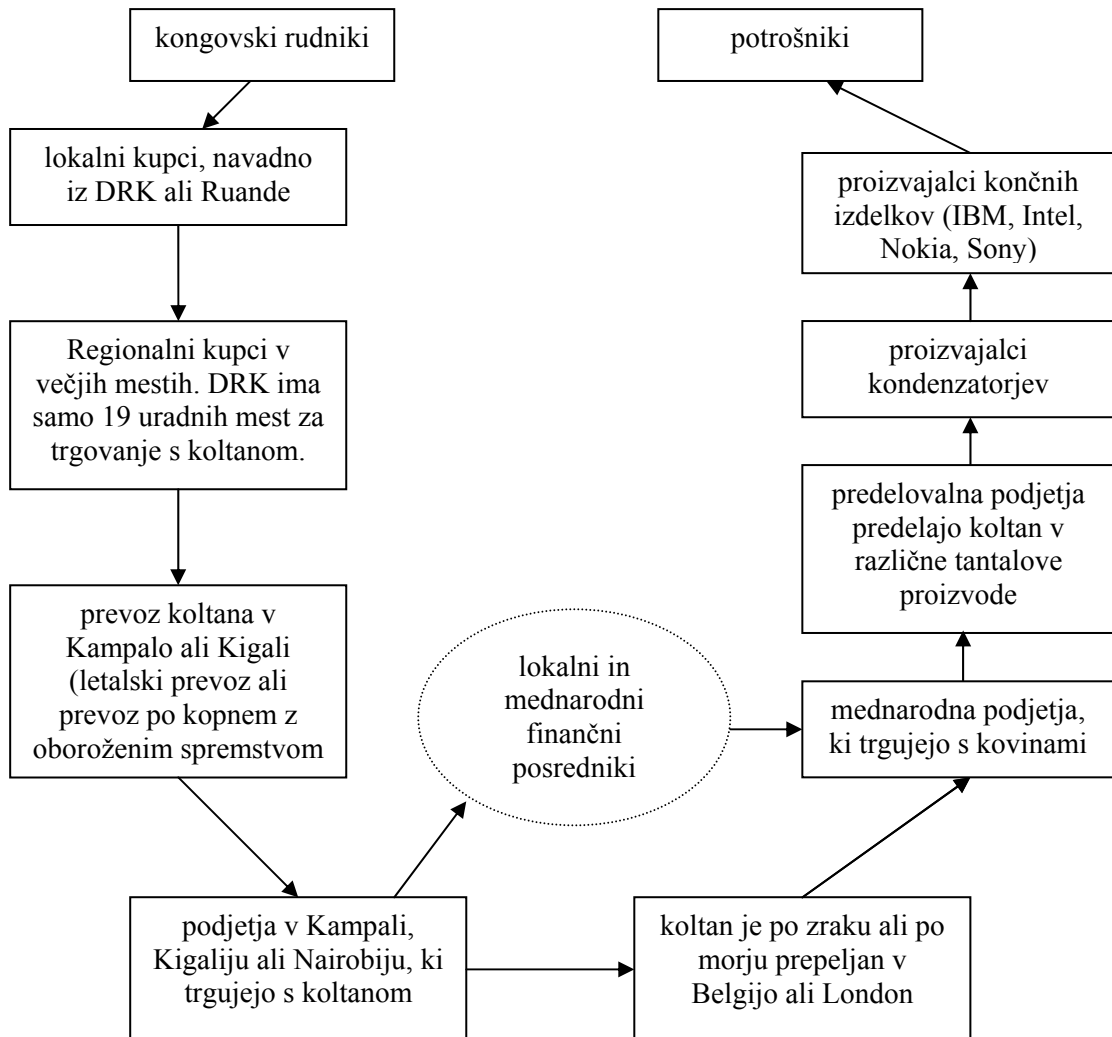
PRILOGA B: Mehanizmi povezave med naravnimi viri in izbruhom oboroženih konfliktov

Avtor	Mehanizem	Vpliv na izbruh konflikta	Vpliv na trajanje konflikta
Collier in Hoeffler	plenjenje potencialnih upornikov	√	
Fearon in Laitin*	mehanizem šibke države*	√	
Fearon in Laitin	izkoriščanje virov kot pobuda za odcepitev	√	
Ross	izpeljava mehanizma plenjenja – prodaja pravic do bodočega plena	√	√ (daljši, če prodaja šibkejša stran, krajši, če prodaja močnejša stran)
Humphreys	odvisnost od naravnih virov vpliva na nižjo stopnjo ekonomske integracije, kar poveča možnost za izbruh konflikta	√	
<i>Le Billon , Switzer</i>	<i>mehanizem krivic kot rezultat procesa izkoriščanja naravnih virov</i>	√	

*Avtorja sta našla dokaze za omenjeni mehanizem zgolj v primeru nafte.

V poševnem tisku je označen mehanizem krivic, ki edini od omenjenih mehanizmov ni rezultat ekonometrične študije.

PRILOGA C: Veriga pridobivanja koltana iz Demokratične republike Kongo

Vir: Bannon in Collier 2003: 135.